

ქუში „დილარიაისა“

დილარიაისი

ქ მ ნ ი ლ ი

XII საუკუნეში

სარგის თმოგველის-ძიეგრ

„დილარგეთ—სარგის თმოგველსა,
მას ენა დაუშრომელსა“.

შოთა რუსთაველი

გამოცემა

ზ. ჭიჭინაძისა

თფილისი

სტამბა შ. შარაძისა და აბს., ნიკ. ქ. № 21.

1897

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 27 Июля 1897 г.

სარგის თეოგველი

და მისი

„დიღანნი“.

ვიდრე ჩვენის სჯინის შესახებ დავიწყებთ სჯას, მინამდის გვსურს, რომ მოკლეთ შევეხეთ საქართველოს და სომხეთის იმ დამოკიდებულებას, რაც ამ ხალხთ შორის არსებობდა უკანასკნელ მსოფლიო კრების შემდეგდამ; ვიდრე დავით აღმაშენებელის.

ქართველი და სომეხთ შორის ძველათ დიდი სიუვარული არსებობდა, ამ ხალხს ერთობ დიდის ხნის დროის განმავლობაში უცხოვრიათ მეზობლურათ, ხშირათ ერთათ უმხიარულნათ კიდევ, ხშირათ უტირნათ, ხშირათ ერთმანეთში შინაური განხეთქილებაც ჰქონათ, მაგრამ ყოველს დროს და ყოველს უთანხმოების ჟამსაც კი საერთო მტრის წინაშე-კი ერთობით აღმოჩენილან, ხშირათ უშველიათ ერთმანეთისათვის უანგარო თავ-გადადებით; ერთმანეთის გულითვის ბევრი ტანჯვა და ბევრი მწუხარებაც უნახავს.

ძველის-ძველ ქართველი და სომეხთ სიუვარულს ისიც ამტკიცებს, რომ ხშირათ როცა ქართველი ნებროთიანთ გვარის მეფენი ამოსწევტათ, და მეფის შთამომავლნი მცირე-წლოვანნი დარჩენილან, მაშინ ქართველნი სომხეთის მეფის სახლს გამოსთხოვდნენ სამეფო გამგე ზიხს, მოიყვანდნენ საქართველოში, აიყვანდნენ სამეფო ტახტზე და გაამეფებდნენ დიდის სიუვარულით და პატივისცემით. ამის მაგალითები „ქართლის ცხოვრება“-შიაც არის მოხსენებული.

ასეთი სიუვარული, მეზობლური განწყობილება და დამოკიდე-

ბულებს ჰქონდათ ქართველთა და სომეხთა, ასე ამგვარადვე ესენი თავიანთ დროს და მის შესებობით ყოველწინათაც წინ მიდიოდნენ, სმიეთოს აძლიერებდნენ და სწავლა-განათლებლთაც სწრაფად უსწლოვდებოდნენ ძველთა განვითარებულ ხალხს. მათ შორის აღძრული სიყვარულიც ერთი-ათათ ფართოდებოდა და წინ მიდიოდა, იგი მუცად უმანგო სხეს იღებდა.

ფიქრი არ უნდა, რომ ეს ასეც უნდა ყოფილიყო, ამას ვერაფერი დაუდგებოდა წინ, ვერაფერი დაღწავდა და შემუხრავდა, რადგანაც ამ ორ ხალხთ შორის დიდი მსგავსება არსებობს, დიდი დასწლოვება ზნით, ჩვეულებით, წარსულის ყოფა-ცხოვრებით და კულტურით. ისე დასწლოვებით ქართულს და კახელს არავინა ჰგავს, როგორც სომეხს, ისე სომეხს არავინა ჰგავს, როგორც ქართველი. შავი თვალები და აშუბი, სხის მოყვანილობა და შინაგან და გარეგან მოწეობილებაც ძველების და სხვა ნაწილების ძლიერ წაგავს ერთმანეთს. ენის მხრითაც ხომ ძლიერ უსწლოვდება ეს ორი ტომის ხალხი ერთმანეთს და მრავალი სიტყვა ისევე და იმავე ერთის აზრით იხმარება ორივე ტომის ერში. უველა ამას კარდა იყო დრო, როცა საქართველო და ჰოსიანთა ერთი ერთ სარწმუნოების ქრისტიანობას აღიარებდა, ორივე ტომის ძენი ერთ ეკლესიის შვილებათ იგულისხმებოდნენ, ორივე ამ ტომის უმაღლეს მღვდელმთავარი ემთაჰნში იჯდა, აქედან განაცემდა მთელს სომხეთის და საქართველოს სულიერ საქმეებს.

მონდა სხვა-და-სხვა სარწმუნოებრივი მსოფლიო კრებები, კრებებზე ირჩეოდა ზოგიერთი კითხვები ქრისტიანობის მართლ-მხარეების შესახებ, მეოთხე მსოფლიო კრების შემდეგ ჰოსიანნი ცალკე გავიდნენ, შორს დადგნენ, ძველი ეკლესიის წესები ხელშეუხებლათ დასტოვეს, ქართველთა ეპისკოპოსებმა-კი მეოთხე მსოფლიო კრების კარდაწვევტილებასე ხელი მოაწერეს, ძველი წესწეობილება ეკლესიისა უარ-ჰქვეს და ახალი მიიღეს. ამ კარემოებაში დაბადა ქართველთა და ჰოსიანთა ძეთა გაცალკეება და ამ დღიდან იწეება ამ ერის ერთმანეთზე ბრუნდეს თვალით მხეკა. ამ ორს ძირეულს მონათესავე ერში დიდი მტრობა და ზიზდი ვრცელ-

დებოდა, მტრობის ზომას სწრაფად გადადიოდა. მაჰმადიანობის გავრცელებამ ცოტა შეაფიქრა ეს ერი, სამღვდელთა დაკვირვებას მიეცა, მტრობამ ცოტა იკლო, მაგრამ ეს იყო მხოლოდ დროებითი სხვა-და-სხვა დროს ჩნდებოდნენ ისეთი სასულიერო გვამნი, რომელნიც სელ-ანლავ სტესავდნენ უკიდურეს სისიათებით. კარე შესაზღვრულს მტრობას და განსეთქილებას, რაც უფრო ამწვავებდა საქმეს, რაც უფრო ღუზავდა და აუძღურებდა ურთიერთ შორის დამოკიდებულებათა ძაღვანების გამაგრების საქმეს, კარეშე თვით საზოლიტიკო საქმეებს და საერო ძაღვანებასაც, სამეფოს გამაგრების და წინ-სვლის წარმატებასაც.

უგულა ეს ცხადათ გამოჩნდა იმ დროს, როცა მუსულმანებმა სომხებს დაეცნენ და უწყალოთ აიკლეს, როცა ზირტკე დაამხეს ძველთ წარმართობის მეოხებით აღორძინებული ჭაოსიანნი, როცა ამ ტომის ქათა იწყეს მთელის ქვეყნის კიდებზე განბნევა და განფანტვა. სწორეთ ასეთსავე დღეში შთაცვივდნენ ქართველნიც იმ დროს, როცა საქართველოს ასაკლებად დატეხილ მუსლიმანთა ტომი მოადგა. ვერ წარმოვიდგენთ სენას და მრავალთათვის იქმნება დასაჯერიც არ იქმნეს, თუ რა დღეში შთავარდა ერთ დროს ეს ორი მონათესავე ერა. ამას დიდი ვრცელი ისტორია აქვს და ამ ისტორიას თავისებური დიდი მნიშვნელობაც მიენიჭება.

სომხეთ და ქართველთ სარწმუნოებრივი განყოფილება მიეწერება მეექვსე საუკუნის ნახევარს, ბაკურ მესამის დროს, კირიონ კათალიკოზის გამგეობის დროს, 555—570 წლებში. ე. ი. ხალკიდონის კრების შემდეგ. ამ განცალკევებამ იქამდის მიიყვანა ქართველთ და სომხეთ სულიერი მხარეები, რომ სომხეთ და ქართველთ ერთმანერთი ჭირივით შეიჯავრეს. სომხეთი მოძღვარნი სომხეთი აუწყებდნენ: ქართველთა ეკლესიის წინ რომ გაიაროთ და იქესში რამე ლურსმანი მოგვადოთ, ლურსმნის გამოსადებათ დაბლა არ დაინაროთ თავი, თორემ ქართველთ ეგონებათ, რომ მათ ეკლესიას ზატოვს-სტემთა. ასევე ქართველნი აუწყებდნენ, რომ ქართველთაც ისევე ექმნათ სომხეთ ეკლესიის წინაშე გავლის დროს. უბედურებამ იქამდის მიადწია, რომ ბაკრატ მესამის დროს, იერუსალიმიდამ ქართ-

ველთ მოიწვიეს სამღრთო თილფოსოფი, ივანე ხახუღელი; ეს ცნობილი სამღრთო მეტყველი შეეხას სომეხთ სჯულის წარმომადგენთ გამთ და ამ ბასმა დიდხანსაც გასტანა, უწყინ, რომ ივანე ხახუღელმა პირი დაუყო სომეხთ წარმომადგენთაჲ ამ სიმძლავრის საფუძვლათ ასახელებენ იმ გარემოებას, რადგანაც ივანე ხახუღელი იყო დიდათ განსწავლული სამღრთო თილფოსოფი, მასთან იმოდენათ მეცნიერიც, რომ მას ქართველთ ბრძენ კაცთაგან „ახალ იოანე ოქროპირი“ ეწოდათ.

ამ განხეთქილებით აღსავსე ბრძოლის შემდეგ, ურთი-ერთ შორის კამათი მიანც არ ცხრება და მეთორმეტე საუკუნეში, თამარ მეფის დროს, უფრო მწვავედება კამათი და განხეთქილება; საქმემ იმ გარემოებადღის მიადწია, რომ თამარ მეფის გამოჩენილნი მეომარნი სარდალნი ივანე და სჯარია მხარგრძელნი შეიძულა თვით საქართველოს კათალიკოზმა და ამ შეძულებას შემდეგისთვის დიდი დასაღუში განხეთქილება და მტრობაც მოჰყვა. ერო დღეს თამარ დედოფალი მცხეთის ტაძარში ბრძანდებოდა წირვასე, აქვე იყვნენ მის სარდალნი, მხარგრძელნი. კათალიკოზმა წირვის გათავების შემდეგ თამარ მეფეს და სამეფო კაცებს სეფისკვერი დაურთია, ხოლო მხარგრძელთ-კი არ მისცა, ამ საქციელისაგან შეწყუბებული იოანე დასწვდა სეფისკვერს და კათალიკოზს ძალით მოსტაცა. კათალიკოზს ჭავრი მოუვიდა და უთხრა ასე: შე შეიღ გზის წყეულო, ძაღლიც არ იკადრებდა მკვას, შენ როგორ ჰქენი ეგა, როგორ გაბედეო? სარდალმა უთხრა: შე მხედარი კაცი ვარ, მხედრობაში გაზრდილი, მასთანვე ქრისტიანი. შე ბერებთან არაფერი საქმე მაქვს. ამ გარემოებამ მეტათ დიდი განხეთქილება დაბადა, განხეთქილებას საუბარიც მოჰყვა და უკანასკნელ დიდებულთა შორის რჩევა იქმნა შესახებ სომეხთ და ქართველთ სარწმუნოების ზოგიერთ კითხვების სინამდვილეზე. რჩევასე დაადგინეს შემდეგი: სომეხნი — სომეხეთიდან მოუწოდებენ მსწავლულთ ბერებს, ქართველნი — ქართველთ, — მეივის და დიდებულთა თანადანსწრებით ესენი სჯულის კითხვების გამო საუბარს გამართავენ და ვინც ვის დაუყოფს პირს, მაშინ ის სჯული გამტყუნდება და გამტყუნებულნი უნდა პირველს შეუერთდნენ. ასე-

თის მოხერხებით უნდოდან ერთმანერთის დაკავშირება. მოხდა სა-
უბარი, კითხვების ახსნა და დაბოლოვებს შემდეგით, რომელ შემდეგ-
საც უნდა მიეტა დასკვნა და მხილება მათის საუბრისთვის. საქმე
ისე დატრიალდა, რომ უკანასკნელ მხარგრძელ ზაქარია ისურვას
მართლმადიდებელ ეკლესიისადმი მიკედლება და ივანე-კი დაშთა
ისევე ისე, როგორც იყო, რადგანაც მან კამათს არ მიატქია უურად-
ლება. აი სწორეთ, ამ გამოჩენილ სარდლების მამა იყო სარგის
თმოგველი, რომელმაც თავის დროის კვალთ დასწერა წიგნი „დი-
ლარიანი“.

სარგის თმოგველი ეკუთვნის ქართველს შთამომავლობას, ამთ
წინაპარნი საქართველოში ამაღლებულან მეთერთმეტე საუკუნეში,
ბაგრატ მეოთხის დროს, შემდეგ და შემდეგ ეს გვამნი ისე განდ-
ლიერდენ და ისეთის წარმატებით აღმოსწინდნენ, რომ გიორგი მე-
ფის დროს მათ საქართველოს სამეფო ახმარეზზე დაიჭირეს შესა-
მხნევი ადგილი. დავით აღმაშენებლის ყამს ესენი სშირათ დადიოდ-
ნენ საქართველოს სამხრეთს ადგილებში და ბეჯითად აღევნებდნენ
თვალ-უურს. ამთ მხნეობას ჯეროვანი უურადლება მიაქტია დავით
აღმაშენებელმა, ერთს თმოგველთაგანს უბოძა ჯავახეთში თმოგვის
უფროსობა — ერისთავობის მინაგვარი, ანუ თავადის შვილობა და
სამეფო გამგებობის ახმარეზზედაც მინიჭა დიდთ უშირატესობა. სარ-
გის თმოგველი დაიბადა ჯავახეთში, ვარძიის მონასტრის ახლოს,
სოფელს თმოგვს.

სარგის თმოგველის დაბადების დრო ჩვენს ისტორიაში არა
სჩანს, არ სჩანს აკრეთვე ის, თუ ამ გვამმა სად მიიღო თავის
დროის შესაფერი სწავლა-განათლება. ჩვენის ისტორიის თქმით სარ-
გის თმოგველი უოფილა შთამომავალი „ხელგრძელის“ გვარის,
შემდეგ დროში „ხელგრძელი“ გადაკეთებულ იქმნა „მხარგრძელთა“,
მხარგრძელობა ამთ მიიღეს თამარ მეფის დროს. შემდეგ საუკუ-
ნობეში მათ გვარს ვითომც თან დაერთო — ანუუთაშვილი, რადგან-
ნაც ერთ ამთ გვარის წევრთაგანის სახელი არღუთა უოფილა. XII
საუკუნის გამოჩენილ სარგის თმოგველთა გვარი — მხარგრძელია, ესე-
ნი შთამომავლობით ქართველნი არიან, ხოლო როგორც ზემოთაც

ვთქვით, ამათი წინაპარნი, ეკკლესიის განუყოფის დროს, ძველ ქართულთ ეკკლესიის წეს-რიგზე დაშინენ, ამათ არ იცნეს უკანასკნელი კრების გარდაწვეუტილება, ამათ კვალათვე ერთობ დიდი რიცხვი დარჩა ქართულთა ძველ ეკკლესიის წეს-რიგზე, ამის შეხებით ივინი მოემწეოდნენ ჰაოსიანთ ეკკლესიის საბრძანებელში და ამიტომ ქართულნი იწოდნენ სომეხთა, ანუ ჰაოსიანთ. ეს შემთხვევა ქართულთ შორის უფრო სამხრეთ საქართველოსკენ მოხდა. რადგანაც საქართველოს სამხრეთი ნაწილი ახლან სძევს სომხეთს, თითქმის ზედ არის მიკრული. ასეთმა კარემობამ დიდი ზე-გავლენა იქონია სამხრეთ საქართველოს ქართველებზე, ესენი მიზიდულ იქმნენ სრულიად უნებლიეთ და მეამიტობით. ასეთსავე კარემობაში მოთავსდა კახეთიც, მეცხრე საუკუნეში, ნანა დედოფალმა შემოეკავშირა კახელნი ქართულთ ეკკლესიას, თორემ დღეს მთლად კახელ-ქართველიც სომხთა იქმნებოდნენ წოდებულნი.

შესანიშნავ მხარგრძელთა გვართა წევრთა საქმეც ასეთსავე ზიარებებში იყო მოთავსებული, ამიტომ ჩვენი მატიაზე მათ სომეხს უწოდებს, ეს არ არის სწორე. ამის შესახებ ზოგი შეისტორიენიც ასევე აცხადებენ ხოლმე. მაინც ამ შესანიშნავ გვარის არსებობის საქმე მეტამეტე საუკუნის ზირველს რიცხვებში ჰქრება, ეს გვარი მთლად მოისპო იმ დროს ისე, რომ ერთი წევრიც არ დაშთა მათის შთამომავლობისა. ასე, რომ დღევანდელ მხარგრძელთა არღუთა-შვილებთან მათ არაფერი ნათესავობა აქვსთ, ზოგნი უბრალთ სარჯამენ ამას და დღევანდელ არღუთაშვილებს XII საუკუნის ცნობილ გვარის წევრთა მადგმას აწერენ. ამათში საერთო სრულებით არაფერია: XII საუკუნის მხარგრძელთა ნათესავთაგანი არავინ არის. დღევანდელი მხარგრძელ არღუთაშვილები არიან შთამომავალნი მონგოლების ერთ-ერთ ნოინის, ანუ არღუნის, ჩვენი მატიაზეც ასე მოიხსენებს. ხოლო ერთ ამათგანი საქართველოში დაშთენილა, შესანიშნავი მხედარი ეოფილა, ხელგრძელი და შვილდოსან-მეომარი, რომელიც შემდეგ დროში ქართველთა წინაშე დიდის ერთგულებით აღმოჩენილა, მას უღვწია საწინააღმდეგოთ თვით მონგოლების წინაშეც, ამიტომ მეფეთაგან მას ებოძა თავადისშვილობა. და გვა-

რათ მხარგძელი. სარგარი აქ ის არის; რომ ეს არღუნის შთამომავალი სამხრეთ საქართველოსაკენ სცხოვრებდა, უფრო-კი სომხეთში და ამიტომ იგი სომხის ეკკლესიასთან იქმნა დაკავშირებულნი; — დღევანდელი არღუთისსკი — დღღგორუკოვები ამათი შთამომავალნი განლავან და არა მეთორმეტე საუკუნის ცნობილის გვარის მხარგძელებისა. სიტყვა სომეხი წარმოსდგა ქართულის სიტყვა „სამხრეთიდგან“.

სარგის თმოგველს — „ქართლის ცხოვრება“ მეცნიერ კაცათ ასახელებს, სიბრძნის მოყვარეთ. ამის სახელი „ქართლის ცხოვრებაში“ სხასალარობით ზირველათ მონისსენება გიორგი მესამის მეფობის აღწერასი ასე: „და დაუტოვა ივანე ორბელი მანდატურთ უხუცესი, თანაშემწეობითა ამირ-სპასალარისა სარგის მხარგრძელისათა და სხვათა თემისა დიდებულთა აზნაურთა“.

საქართველს ერში თემის მცხოვრებთ შორის აზნაურებს აზნაურობა იმ სახით არ ეკავათ ხელში, როგორც ბჰრის ქართველთა შორის. მთიელ ხალხში აზნაურები ერისთავის ეგვლათ განაკებდნენ, ივინი იფუნენ აზნაურნი — ერისთავნი და სხვა არაფერი. აზნაური მთაში იყო ერისთავი. შემდეგ-კი სხვა სხე მიიღო აზნაურობამ, თითქმის იგივე, რაც ბჰრის ხალხში, ეს მთის ხალხმა ვერ შეიწყნარა, ამით გამოსდევნეს მებნტონე აზნაურები მოიღგან და თემას გამგებობა უხრუნველ ჰქუეს. თემის ხალხსე ქართველ მეფეების სხასალარებს დიდი გავლენა ჰქონდათ და ნამეტურ ზაქარიას და ივანეს, იშვიათად, რომ ამათ მსგავსი ვინმე ვზოფოთ ჰგენს ისტორიასი, თუმც შესანიშნავ გვამთა რიცხვიც არ არის მცირე, სარგის თმოგველს უკავია დიდი ადგილი. თამარ მეფის ისტორიასი აი რა გვარად აღგვიწერეს: — „თამარ მეფემ კასინა ამირ-სხასალარი, სარგის მხარგძელი, კაცი გვარაანი, და აღზრდილი ლაშქრობათა შინა და ჭაბუკობათა, და უბოძა ღორი სათავადო, და სამთავრო სომხითსა შინა, და წყალობა ჰქო ძესაცა მისისა ზაქარიას, ესე ზაქარია და ივანე მხარგრძელის ძენი, დადაცა თუ მეფეთათვის ერთგულნი იფუნენ და დიდათ გამოცდილნი ლაშქრობათა შინა, კაცნი სახელთგანნი, არამედ სჯულითა სომეხნი იფუნეს. ესე ილანე წერილთა ზედ-მიწევნით მეცნიერ იყო, რომ-

ღისთვისაც გულის-ხმა ჰყო სიმაღლე სჯულისა თვისისა, ნათელი იღო და იქმნა ჭეშმარიტ ქრისტიანე, რომელი ქვემოთ სიტყვა მან საცნაურ ჰყო: დაღოცვითა და ითაყვანა ღარბაზის უმაღ უმცროსი შვილი მისი იოანე და გააჩინა და უბოძა ჭიაბერს მანდატურს უხუცესობა და მისცა არგანი ოქროსა ხელთა მისთა და შთაცვეს საკრამანგი ტანსა მისსა და დასვეს სელებითა ოქროჭედილებითა, რომელნიმე მარჯვენით მისსა, და რომელნიმე მარცხენით, კვალათ უბოძა მეტურჭლეთ უხუცესობა დიდ გვარაინსა კაცსა—კახაბერსა ვარდანისძესა, და მსახურთ უხუცესობა ვარდან დადიანსა, და ჩურჩერახობა მარუშინსა ძეს ჩურჩერახისსა, ვინაცა მათ ორთავე მამა მოხუცებული იყო და დასდგა ჰატივი მამას მათსა და დასხნა სასწაულითა და მისცა ამილახრობა გამრეკელსა თორელსა, რომელი შემდგომად სარგის მხარგრძელისა—ამირსპასალარად იქმნა.“

სარგის ამოგველის ვინაობის შესახებ ბევრნაირათ შეიძლება ვიფიქროთ, რადგანაც ჩვენი ისტორია ხშირათ სტდება გვარ-ტომობის და საწმუნოების გარეგან და განთავისებებაში, მაკალითებრ: ძველს ჩვენს შემატრიანეთ ქართველათ მარტო ისინი სწამთ, ვინც მეოთხე მსოფლიო კრების გარდაწვევტილებას აღიარებდნენ. ვინც ამის წინააღმდეგი იყო, ის ქართველათ არ სწამდათ. ზემოთაც ვსთქვით და აქაც ვიტყვით, რომ საქართველოში ერთობ დიდი რიცხვი დარჩა ქართველთ ძველს საწმუნოებაზე, ესენი მეოთხე მსოფლიო კრებას არ მიეკარნენ, ამიტომ მოემწევიდნენ ჭაოსიანთ ეკკლესიის გავლენის ქვეშ, ამის მეორებით უკანასკნელ ესენი ქართველთ გვარ-ტომობისგანაც განთავისდნენ, თვით კახეთიც-გი ამ საწმუნოებას აღიარებდა. მეცხრე საუკუნეში იქმნენ დაკავშირებულნი უკანასკნელ მსოფლიო კრების გარდაწვევტილებასზე. ასე რომ სარგის თმოგველი, სომხათ წოდებული, არის მხოლოთ საწმუნოებით სომენი და გვარ-ტომობით-გი ქართველი, მაგრამ უამთა ვითარებამ და ეკკლესიამ იგინი სრულიად განთავისა ქართველთაგან, გარდაქმნა სხვა ტომის და მოდგმის მომდევრათ. დღეს სარგის ამოგველს და მისს შვილებს უბრალოთ აღიარებენ ჭაოსიანათ, იგინი ნამდვილ

ქართველ ტომის იუვენს, მხოლოდ სარწმუნოება ეკავათ ძველი და წესიცა; — ნიშნები ამის დღესაც დიდია ჩვენში.

ცხადათ სჩანს სარკის თმოგველის და მის თანამედროვე ქართველთ ცხოვრებიდან, რომ იმ დროის თავადები არ გვანებულან დღევანდელ თავადებს. მაშინდელი თავადი იყო რომელიმე კუთხის ერისთავი, გამგებელი, მასთანვე წინამძღვარი, ამას გარდა იგი უნდა უოფილიუოს შწიგნობარი კაცი, მცოდნე იმ დროის საბერძნეთის ძველი და ახალი მეტნიერების, საქართველოს ისტორიის, სხვა-და-სხვა ენების მცოდნე, ძველი ფილოსოფიის და მასთანვე სმიეფოს და ერის ერთგულიც. ვისაც ყველა ეს ღირსებითი მხარეები აკლდა და არ ჰქონდა, ის არაფერი იყო და არც სახელგონებდა, ეს რომ ასე არ უოფილიუო, დარწმუნებული უნდა ვიყვნეთ, რომ მაშინ საქართველოს სამეფო ვერ აღვიდოდა იმ ძლიერების წერტილზე, სადამდისაც იგი აღვიდა, რომ მის გამკეთ უმადლეს თავადისშვილებს სსენებული ღირსება ჰკლებოდათ, მათ არ ჰქონოდათ სახეში თანამემამულეთა წინ-სვლის და წარმატების ნატვრა. ვისაც-კი ვხედავთ ჩვენს ძველს ისტორიებში აღწერილებს, ყველა ისინი არიან ქვეყნის კაცები, შრომის და ერის სიუფარულით განსხვავებულნი, საყოველთაოდ საქართველოს სამეფოს ბედნიერების მეძიებულნი. სწორეთ ასეთსავე დასს ეკუთვნის სარკის თმოგველი, ზაქარია გამრეკელი და მრავალნიც იმ დროის სხვა გვამნი ქართველთა.

ჩვენდა საუბედუროდ, ამ ბედნიერებამ დიდხანს ვერ გასტანა ქართველთ შორის. თამარ მეფის შემდეგის დროებიდან სამეფო საქმეების ძალამ სხვაფერ იწყო მიმდინარეობა. ქართველთ სწამდათ საგვირგვამოქმედება, თვის ბერებთა სიწმინდე, უმანკობა, ეკკლე-სიათა შენების ღვთიური მნიშვნელობა, ყველა ქართველს თავის თავი მადლის შვილათ მიაჩნდა, ყველა ცხონების გზაზე იდგა, ყველა სულის საქმის გზაზე იყო დამდგარი, ყველა იმიერ სოფლის საქმის დრტვინვას ემსახურებოდა, ყველას თავის საუკუნო ცხონების საქმე ენატრებოდა... მაღე მტერთა იწეეს ჩვენს სამშობლოზე შემოსევა, თავ-დასხმა, ქართველთ შეწუხება და ათანაირი უბედურებანი, რასაც ჩვენ ვერ მოვსთვლით. საქმე ისე მოამართა,

რომ ბევრმა იწუეს მტრის მეგობრობა, ესენი ემხრობოდნენ ადგილად მტერს და სასუქებისა და ხალათების მეოხებით მტერს ეოველნაირ დახმარებას აძლევდნენ, შეფუებს ზღარ ეზობოდნენ, რაც სურდათ მას შერებოდნენ, ასეთი წოდების გამრავლება იყო ჩვენი სამშობლოს დაღუპვა და დანადრება. ასეთი გვამთაცან შოხს მდკარან მხარგრძელნი და გამრეკელნი და ამიტომ ესენი ჩვენს ისტორიაში დიდის დიდებით ბრწუინვენ. ნამეტურ ზაქარია გამრეკელი, მიწის შკელი თუ ღომი. ზოგნი უწუიან, რომ გამრეკელნი ძველათ მხარგრძელათაც იწოდებოდნენ.

სრგორც სხანს, სარგისს მუდმივი ცხოვრება თმოგვიში ჭქონია, მიტომაც უწოდებიათ თმოგველი. ამის შვილები-კი ასე არ იწოდებიან. სარგის თმოგველის სიკვდილის შემდეგ თმოგვიში სრუელათ მოიხზო ამ გვარის წევრთა მუუფროსობა, სარგისის ძენი ღორის მოაგრებათ იქმნენ დანიშნული და თმოგვის გამგეთ, სარგისის შაკიერ, ვარამისძე იქმნა დადგენილი.

სარგის თმოგველს დიდი შრომა მიუძღვის დასავლეთ საქართველოს გამაგრებაზე, ამ მხრის მოსამზღვრეთ მუსლიმანთა ალაგვმაზე. ნამეტურ ამას გაუმაგრებათ კარი და მის ქართველნი ბრძოლაში; ამის შრომას „ქართლის ცხოვრება“ დიდის შაკივით გარდმოგვცემს, ნამეტურ მისი გარდაცვალება დიდის შკლოვიარებით არის შორთული. კარგათ სხანს, რომ სარგის თმოგველს დიდათ ჭყვარების მესხნი. მესხეთის უველა სავმირო შემთხვევებში სარგის თმოგველი მთიებთ სხანს. ამ გვამის მოღვაწეობის შესახებ არამც თუ მარტოთ ჩვენი მესიტორიენი მოგვითხრობენ რამეს, არამედ იმ დროის სომხის და ვიზანტიის მწერლებიც. განსვენებულის და შაკარძის სიტუვით, სარგის თმოგველის საფლავი დღევანდლამდის შესახულა მათს საკუთარ სოფელს თმოგვიში. — თმოგვი დღესაც ვარძიის ახლო სძევს, დღეს იქ თათრები სცხოვრებენ.

ჩვენ აქ დაუანებით არ დავიწუებთ სარგის თმოგველის განდიდებას, იმ დროის დიდებულთა წოდება ხამი არ იყო რივიან მამულისშვილების წარმოშობას, მამინ ბედნიერის ქართველთ შვილე-

ბით საესე იყო საქართველო; ამ აღსავსებამ დაბადა ქართველებში წინ-სვლის ნატვრა, ქაღიდი. რიგიან გვაშთა მეოხებით ქართველებმა წინ-სვლა იწყეს. ქართველ ერში წინ წავიდა მწიგნობრობის სიუფარული, ტრფიალება და მის აღორძინება. მაშინ თავად-ახნაურობას როდი ჰქონდა მითვისებულნი უცხო, გარეკანი სახე და მედიდურება, მაშინ ამათ თავიანთ თავი მოწინავე ზირებათ სწამდათ, ამიტომ ეველა საქმეშიაც ფრთხილნი იყვნენ და შემცნებულნი, საერთოდ ეველას მოუვარე და ეველასაც ივინი უუვარდათ, ამათის წაქეზებით იმ დროის გლეხთა შორის გავრცელდა ბევრი რამ ცოდნანი.

ქართველთა გლეხებმა ჯერეთ XI საუკ. საქართველოში დახსნეს საზნის ქარხანები, სმთლის, ზეთის. გაფართოვდა მათში მიწის-მოხომელობა, მეშანდლობა, ფეიქრობა, უახზობა, ხარატობა, მხატვრობა, ზეინკალობა, გზის შეკაებლობა, ტინი-კლდეების ნგრევის ოსტატობა, არხების გაუვანა, დიდი რუების, ცხიეების კეთება ოსტატურათ, კოშკების, გალავნების, მონასტრების და ეკლესიების. ეკლესიების გუმბათების კეთება ვიზანტიის ეკლესიის. გეგმისკან განსხვავდა, მან თავის საუეთარი სახე მიიღო; ამ განთავისებამ მალე მხატვრობაშიაც იინა თავი და საქართველოში. განდნენ მხატვრები. რომელნიც სრულიად განთავისუფლებულნი იყვნენ საბერძნეთის მხატვართ ზე-გავლენისკან, ეველა ამაებთან წინ წავიდა ერთად ექიმობაც, დოსტაქრობა, ქართულს ენაზე „კარაბადინების“ თარგმნა: ამ დროს ითარგმნა არაბულის ენიდამ ვრცელი „კარაბადინი“ ვიდაც ხოჯა ყოფილის მიერ თამარ მეფის ბრძანებით. მევენახობა, მეურნეობა და საქონლის მოვლის და გამრავლების მნიშვნელობა და შნოც გამორეკვეულ ჰქონიათ იმ დროის ქართველთ; ეველას ამა საქმეთა წარმატების მნიშვნელობის შედგიც მათთვის დაფარული არ ყოფილა.

ეველა ამ წარმატებასთან ერთად დიდი ღირსება ჰქონდათ კიდევ იმ დროის ქართველთა გლეხებს, მაგალითებრ: „იბერთა და ამერთა მოყმეთასა, რომელი ხმა იყო ძველათგან გოლიათთა და ქაბუკთა ომად, რომელთა ზედა მოვიდოდის სიმწვავენი დამკვეთებელნი ისართანი, მფეთებელნი ხრმალოთანი, და

მხეტქებელნი ოროლოთანი“ და სხვანი. უკვლავ ეს იყო გლეხთა შორის გავრცელებული მიტომ, რადგანაც იგინიც იუვენენ ფსიზელნი, მკაცრი მუქიებულნი თვის ზიკად უფლებათა. რასაც იგინი დიდებულთა შორის ხელაგდენ, იმასვე მისდევდნენ თვითონ და ისევე ირზებოდნენ, თვით დიდებულთაც კარგათ ესმოდათ, ესენიც ცხადათ ამხნევდნენ იმ ვითარებას და იმასაც, რომ თუ ქართველთა შორის მტკიცე ერთობა არ იქმნება დამყარებული, თუ დიდსა და ზატაკას შუა გამტნებელი სიუვარული არ იქმნებოდა აღფრთოვანებული, უამისოთ ქართველი არ დარჩებოდა და მტერთაგან განადგურდებოდა. ქვეყნის ავი და კაი საქმეების ვითარება კარგათ ესმოდათ მათ და ამიტომაც საყოველთაოდ და უკვლავან შესმენილის წესდებით მოქმედებდნენ და ისე იფარავდნენ საქართველოს. როგორც სჩანს, სწორეთ ერთ ასეთ შესმენილ კვამთაგანი უოფილას სარკის თმოკველი, იგივე მხარკრძელათაც წოდებული და ძველათ-კი ვითომც არღუთაშვილები!

მაშინდელ ქართველთა დიდებულთა შორის ერთგულება, გლეხთა შორის დიადობა, სამეფოს ბედნიერების ნატურა და ქართველთა ტომის დღეკრძელობა უფრო იმიტომ იყო გავრცელებული; რადგანაც იმ დროის ქართველთა დიდებულთა შორის დიდათ იყო გავრცელებული მწიგნობრობა. მათ შესწავლილი ჰქონდათ უმაღლესათ უკვლავ სამეცნიერო და ფილოსოფიური კითხვები, რასაც-კი საბერძნეთში, ან საქართველოს სასწავლებლებში ასწავლიდნენ. ამას გარდა იცოდნენ სხვაც ბევრი რამ სამხედრო და საერო ცოდნანი, მათ დიდათ სწამდათ მადალი ზნეობა, ნამუსი, კაცთა შებრადება, გლახკათ მწეობა, ღვთის და ეკკლესიის უზომო ზატვიცტემა, რასაც თან სდევდა უოველთვის დიდი ქრისტიანობრივი კრძალულება, ნამეტურ განდეგილური მიმართულება; ის კვარი უბედურათ ითვლებოდა, რომელ თავადის კვარიდანაც ერთ-ერთი კვარის წვერი ბერათ არ შეიმოსებოდა, ამიერ სოფლის ცხოვრების სანაცვლოთ მწიგნობრობას და სამდთო საქმეს არ მიეცემოდა. ეს ღტოლვა იყო, რომ მაშინ უკვლავ უმაღლესის კვარიდან თითო და ორ-ორი წვერნიც-კი მიდიოდნენ ბერათ და მით სულეიერს სამსახურს ეძლეოდნენ. იცოდ-

ნეენ აკრეოვე, რომ სმეფოში გლახაკთ მწეობა მეფეებთა წინაშე
პირველს დარგზე უნდა მდგარიყოს, ამიტომ ყოველი იმ დროის
ქართველთ მწერალთაგანი, სასულიერო უმადლესი პირი თუ დიდ-
ბულთაგანი საყოველთაოდ გლახაკთ მწეობას ამუდარებდნენ ქართველ
მეფეებს, მაგალითებრ: როგორც ეკედრებიან თამარ მეფეს შოთა
რუსთაველი, შავთელი, ჩახრუხაძე და ზოგიერთ მღვდელ-მთავრე-
ბიც. ასეთ აზროვნების გვათა დასს ეკუთვნის სარგის თმოგველიც,
რომელსაც თავის ნიჭიერების სამახსოვროთ და იმ დროის ქართ-
ველთ სმეფოს სადიადოთ დაუწერია მოთხრობა „დილარიანი“, რო-
მელ მოთხრობაც იმავე დროსვე გამხდარა დაწვრილებით ცნობილი თვით
თამარ მეფის წინაშე და მასთან მთელს ქართველობასაც სიამოვნებით
გაუცვნია იგი.

ამ მოთხრობას და სარგის თმოგველს თავის დროის ქართვე-
ლებზე დიდი ზე-გავლენა მოუხდენიათ, მოთხრობისთვის ყურადღე-
ბა მიუქცევია თვით მეფესაც; დიდებულთა და მცირებულთაც, მწიგ-
ნობრებთა შორის ცნობილ გამხდარა და მასთანვე საქებადიც, რად-
განაც ამ მოთხრობას უკვდავი რუსთაველიც მოიხსენებს ასე: „დი-
ლარკე—სარგის თმოგველსა, მას ენა დაუშრომელსა.“ დიდებუ-
ლის რუსთაველის სიტყვიდგან სჩანს, რომ „დილარიანი“ დირსეული
ნაწარმოები უნდა ყოფილიყოს, თორემ „ვეფხვის ტყაოსნის“ და-
მწერი არ იტყოდს: რომ სარგისი ენა დაუშრომელია და მან „დი-
ლარიანი“ დასწერათ. სჩანს, რომ ამ უცნობი მოთხრობის კითხვა
თვით უკვდავს შოთა რუსთაველსაც ჭეფარებია, სჩანს მის წინაშე ეს
მოთხრობა დიდის მნიშვნელობით აღმოჩენილა, რომ რუსთაველსაც
დირსი გაუხდია მის სახელისთვის უკვდავ „ვეფხვის-ტყაოსნის“ ბო-
ლოში შთასაწერათ. „დილარიანის“ მნიშვნელობა, რომ საკმარისის
ზომით არ ყოფილიყოს აღორძინებული, უამისოთ არა მგონია, რომ
მისთვის შესანიშნავს „ვეფხვის-ტყაოსანში“ შოთა რუსთაველს ად-
გილი დაეთმო და თავის მარგალიტის ბაგიდგან თუნდ შვიდიოდ
სიტყვა ეთქვა.

სარგის თმოგველი რომ ნიჭიერებით უნდა ყოფილიყოს სავ-
სე და ამ ნიჭიერების მაღალი ზე-გავლენა არც მის „დილარიანს“.

უნდა ჰქვამოდეს, ესა სხანს ანტონ კათალიკოსის იამბიკოდამაც. ანტონ კათალიკოსი თავის იამბიკოს შენიშვნას სარგის თმოგველის ნიჭიერების და სიბრძნის შესახებ შოთა რუსთველის მოხსენებულს ცნობაზე აფუძნებს და თამამათა ამბობს შემდეგს.

„სარგის ესეცა შოთაებრ არს კაცრ;
სიბრძნის მოყვარე, ფილოსოფოს გამოძიქმელ,
ორატორ მშენიერ, პიტიკოს საქებელ,
თვით შოთა იტყვის „დილარკეთს“ უქია მას,
საქებ არს ესე, თქმულთა მათთვის მიზეზთა“.

ვფიქრობ, რომ ანტონ კათალიკოსს სარგის თმოგველის და მის „დილარკეთის“ შესახებ შოთა რუსთველის ცნობებს გარდა სხვა ცნობებიც უნდა ჰქვამოდეს რამე, რაც „დილარკეთის“ და მის დამწერს ღირსად ხდოდა „წუობილ-სიტყვაობაში“ ჩართვისა და ქებისა, თორემ უამისრო ეს მღვდელ-მთავარი მას არაოდეს არ აქებდა, რადგანაც იგი იყო მკაცრი შეძიებელი ქრისტიანობისათვის, ქრისტიანობისათვის იგი უკვდავს შოთა რუსთველსაც-გი ჰგვიცხავს „წუობილ-სიტყვაობაში“ და თამამათ ამბობს, რომ „შოთა ამათ დაშვარა“. მაშ აბა სარგის თმოგველზე რაღას იტყოდა ფარსაც, მისთვის სულ მცირე ცნობაც კმარადა გმობის და ძაგებისთვის. ძველი მწერლების, შოთა რუსთველის სიტყვით და ანტონ კათალიკოსის იამბიკოს ცნობით სარგის თმოგველი უფოფილ ბრძენ კაცი, ფილოსოფი, პიტიკოსი, მშენიერ გამომთქმელ, რომელსაც დაუწყებია მოთხრობა „დილარკეთის“, რაც იმ დროის ბრძენ ქართველთაც უქიათ.

რა იყო ეს მოთხრობა, რადის დასწერა სარგის თმოგველმა, სად და რაზე? — ამის ჩვენ კარგათ არ ვიცით-რა. არის-გი მოხსენებულნი ერთი ცნობა ჩახრუსძის ლექსში, რომელიც შეეხება სარგის თმოგველს და მის „დილარკეთის“.

„მოუბარისა, მის მღვდარისა,
დილარკისაგან აღშფოთებულად“.

ჩახრუსძის მოხსენებიდან სხანს, რომ „დილარკეთის“ თამარ მეფე აღუშფოთებია! ამ აზრს ზოგი ძველი მწერალნიც ამბობ-

ბენ უცვ კარეშე, რომ სარგის თმოგველისაგან მღუდარებით მო-
თხრობილმა „დილარჩანმა“ სკამარისათ აღაშოფოთა იამარ დედოფა-
ლით. რა იყო ამ მოთხრობაში აღწერილი და განმარტული, რომ
მან აღაშოფოთა თვით თამარ მეფეც?—ჩანსრუხის ცნობა თუ მართა-
ლია და თამარ მეფე სარგის თმოგველის „დილარჩანმა“ აღაშოფო-
თა, უნდა ვიფიქროთ მას, რომ იგი აღაშოფოთა არ უნდა იყოს
უმნიშვნელო, ჩვენს ისტორიაში მას ფართო ადგილი უნდა დაეთ-
მოს, რადგანაც ასეთი საქმის და წიგნის დაწერა სარგის თმოგვე-
ლისაგან გვირგვინისა მეთვის წინაშე ადგილი საქმე არ იქმნებოდა.
მხოლოდ ამ წიგნის დაწერას და მის ისტორიას კარგათ განცნობა
უნდა, დაახლოვებით გამოვკვავა.

კარგათ არ სჩანს, თუ სარგის თმოგველის „დილარჩანი“ რას
შეიცავდა, რა იყო მასში აღწერილი, რა გახდა იამარის აღაშოფო-
თებლათ, მთელი წიგნი, წიგნის ერთი რომელიმე ადგილი, ცნობა
თუ ან სხვა რამ. ამის განცნობით ნათლათ შეიძლება გაიჩვენოს იმ
დროის ქართველთ სამეფოს მართლმსაჯულებითი მხარეები, მასთან ზი-
როვნული, იურიდიული, სწეობრივიც და სარწმუნოებრივიც. ჩვენში
ჯერ-ჯერობით ბევრი რამ არის გაურკვეველი და ამ გაურკვეველობას
უფრო რეეს ის გარემოება, რომ ჩვენი ძველნი მკვლევარნი სულ-
სხვა და სხვა ნაირათ სსნიან ცნობებს და სხვა და სხვა ნაირათ ასხვა-
ფერებენ ისტორიულს საბუთებს. ვიფიქრობთ, რომ „დილარჩანს“
რომ თამარ მეფე აღაშოფოთებინა, გვირგვინისა მეთვის აღაშოფოთა
დაფარულათ არ დაშთებოდა, მას ხალხიც შეიტყობდა და მით უმე-
ტეს ქართველ მწიგნობრები და მწიგნობრები შორის გამოხენილი
შოთა რუსთაველიც. უამისობა არ შეიძლებოდა; ამ აღაშოფოთების
მოხდენის შემდეგ მე არა მგონია, რომ რუსთაველს „დილარჩანი“
ასე თამაშათ მოეხსენა „ვეფხისტყაოსანში“.

„დილარჩანთ—სარგის თმოგველსა, მას ენა დაუშრომელსა“.

ამკარა საქმეა, რომ მეთვის აღაშოფოთა შოთა რუსთაველის-
თვის არ იქმნებოდა უმნიშვნელო, ~~რადგან~~ ~~მას~~ ~~და~~ ~~მის~~ ~~შენიშვნა~~ ~~მის~~ ~~შენიშვნა~~
შენიშნავდა. მეთვის წინაშე აღაშოფოთარ წიგნის შესახებ გვრის იტ-

ყოფა, ვერ გაბედავდა. ასე რომ ამ წიგნის ისტორიას ჩვენ ცალმხრით ვემორჩილებით. ვსწერთ იმას, რაც ვიცით მის შესახებ, მაგრამ ჩვენ-გი არას უმატებთ, ჩვენს დასკვნას არას ვაძლევათ. შოთა რუსთაველის და ჩახრუხაძის თქმით სჩანს, რომ სარგის თმოგველს „დილარიანი“ ზემოხსენებულ პირთა ნაწერების წინეთ უნდა დაეწეროს, უკეთ რომ ვსთქვათ, უფრო მასე სწორედ დროს, რადგანაც სარგის თმოგველი იმდენათ თამარ მეფის დროის პირათ არ იკულისხმება, რამდენიც მის მამა-პაპის.

„ვეფხისტყაოსნის“ გაგრძელების დამწერი, ნანუხა ციციშვილი, თუ სხვა ვინმე აღმწერი, ვისაც-გი დაუწერია „ვეფხისტყაოსნის“ გაგრძელება და რომელ დამატებაც 1880 წ. „ივერიაშიაც“ დაბეჭდა, — ერთ ალაცას „დილარიანის“ შესახებ. აი რა ტაეზია მოუყვანილი.

„ეს ამბავი დარჩომოდა სარგის ლექსთა შეუწყობლად, აკრევ თმოგვი თმოგველთაგან შესავლითურთ დარჩა ობლად, ესე სიტყვა მოახსენეს, ვინ სჩანს გმირთა რაზმთა მწყობლად, და მიბრძანა: თუ ლექსად თქვიო, მკვერ ქართულად დაუშრომლად“.

რას მოასწავებს ეს ტაეზი სარგის თმოგველის შესახებ, რა გამოიხატება აქ, შკითსგელი თვით მიხვდება მას, იგი ჩემს ახსნას და განმარტებას არ საჭიროებს; — ის-გი სჩანს, რომ ხსენებულს ტაეზს „ვეფხისტყაოსნთან“ და სარგის თმოგველის „დილარიანთან“ არაფერი კავშირი უნდა ჰქონდეს. მტრეთ ახსნა რომ გაუკეთოთ ამ ტაეზს, მასინ გამოიხატება შემდეგი: ეს ამბავი, რომელიც მე ნანუხა ციციშვილმა გავლექსეო, სარგის თმოგველს შეუწყობლად, გაულექსავად დაშთენოდაო, ამის ამბავი თამარ მეფეს მოახსენეს, მან მე მიბრძანა და მეც მის ბრძანებით გავლექსე მკვერ ქართულითა. მაგრამ საიდან სადა, წმიდა საბა, აქ უველაფერი არეულ-დარეულია: „დილარიანი“, შოთა რუსთაველი, მის გაგრძელება და სარგის თმოგველი!

როგორც სჩანს ძველი ცნობების და ლექსებიდან, „დილარიანი“ ზრფათ უნდა იყოს ნაწერი, იქმნება შიგა და შიგ, აქა-იქ, ლექსებიც ჰქონდა, შემოკლებულნი, გმირებთა მარტივათ დასახსნა-

თებლად, აზრთა შევირცხლათ გამოსასტავათ, ხოლო მთელი „დი-
ლარიანი“ კი ლექსით არ შეიძლებოდა რომ ყოფილიყო დაწერილი.
ჩვენ უეჭვოთ გვწამს, რომ ეს სამი კარი „დილარიანის“ უნდა
იყოს ნაშთი სარგის თმოგველის ნაწერის, მხოლოდ ამასაც დაჭკარ-
გვია თავის ზირველ-სახეობა, სხვა-და-სხვა გადაშქერთაგან სრულიად
გადაგვარებულა, რადგანაც ეს სამი კარი ძველათვე რაღაც ბედზედ
ერთ გადაშქერს „ამირან-დარეჯანიანის“ ბოლოზე მიუწერია და
შემდეგ დროებში ეს ხელთ-ნაწერი ზოგი ერთ გადაშქერთ „ამირან-
დარეჯანიანი“ ჭკონებიით, და მიტომ შიგა და შიგ აქა-იქ მოსე ხო-
ნელის მოთხრობის გმირთა სახელებიც შთაუწერიათ. ორი მოთხრო-
ბის გმირთა სახელები აურევ-დაურევიათ ერთმანეთში; დღეს მკითხ-
ველს ეგონება, რომ ეს სამი კარი „ამირან-დარეჯანიანის“ გავრძე-
ლებათ არის დაწერილი ვინმე სარგის თმოგველისაგან და არა „დი-
ლარიანი“. მაგალითებრ: ამ ნაშთის ზირველი კარის ანუ XI კარის
დასაწეისი ასე იწეება: — „ოღეს მეფესა ხაზართასა დაეპყრნეს
ყოველი ქვეყანა სიმხნითა და სიქველითა თვისითა, ყოველნი
მონებდნენ, უძრწოდეს ყოველნივე გარემონი მეფენი, რო-
მელნიც თვითოველად აღწერილ არს სარგის თმოგველისაგან
სიმხნენი და გოლიათობანი სიჭაბუკისა მისისანი“.

ჩვენ არ უწეით, თუ ვის ვაკუთვნათ ამ სიტყვებას დაწერა,
თვით სარგის თმოგველს, თუ სხვას, გადაშქერს, ვისაც შემდეგ
გადაუწერია ეს სამი კარი და თავისით მიუწერია ეს მხსენება ამ
სამი კარისათვის. მე რომ აფხსნა განმარტებით, ეს არ არის საჭი-
რო, ისევე ის სჯობია, რომ მკითხველი დაკვირდეს, შეხედოს ცნო-
ბას, გაიცნას „დილარიანის“ ამბებთა აღწერის წესდება, და-
აკვირდეს ვნის წესს და მერე მან შეადგინოს თავისი დასკვნა ამის
შესახებ. თვით მეთერთმეტე კარის დასაწეისიდან ცხადათ სჩანს,
რომ ეს სამი კარი არის ნაწილი მხოლოდ რომელიმე მოთხრობისა.
მაგალითებრ, მეთერთმეტე კარის დასაწეისი აი როგორ იწეება „ამას
უსწორსა, დიდსა, ძლიერსა, მოწყალესა და სახელოვანსა ხელ-
მწიფესა ეწვია სნეულება დიდი და გარდაიცვალა ამიერ სოფ-
ლით“. ცხადათ სჩანს, რომ ხსენებულ წინადადების — „ამა უსწო-

რის“ და სხვათა სიტყვებით აღწერილს მეოის ცხოვრება სსენებულ სიტყვების წინეთ უნდა იეოს აღწერილი, გაცნობილი და უკანასკნელ კარდაცვლილი კიდეტ. თორემ ასე უცაბელათ მისი ასე აღწობა შეუძლებელი იქმნებოდა, მეორე — ამასვე ასაბუთებს ისიც, რომ ეს თავები არის მეთერთმეტე, მეორემეტე და მეცამეტე, იქნება, „დილარიაანის“ უკანასკნელი თავებიც არის, ვინ იცის. ამ ხელთნაწერს, ერთი გადაწერი შენიშვნას აძლევს ასე — „ამ ჯიმშიერ ხელმწიფის ამბის დაწერა მოსე ხონელს არ ეკუთმნის, ეს მოუგონებია და ზედ მოუქორებია ვილაც ქრცხინვალელს კაცს, გადაწერს“. ვინ აუწყა ამ ზირს ამის სიმტყუნე, ცხადი საქმეა, რომ თვით მოსე ხონელის მოთხრობამ, რომელასაც „დილარიაანის“ ამ სამს კარს არაფერი კავშირი აქვს.

ჩვენ როგორც ვნახეთ, „ამირან-დარეჯანიანის“ ხელთნაწერის ბოლოს — მეორემეტე კარის შემდეგ ადგილების ვარიანტთა მნიშვნელობა მივეციით და „ამირან-დარეჯანიანის“ ბოლოში მოვათავსეთ. მკითხველს მივეციით საშუალება, რომ მათ იქონიონ მხედველობა, დააკვირდნენ კითხვის დროს, შეუდარონ ეს დამატება „ამირან-დარეჯანიანის“ იმ ადგილებს, რომელნიც ერთი-მეორეს შეეხებიათ და იგინი ერთ სკანთა აღწერასაც უნდა წარმოადგენდნენ. მკითხველი კარგათ მიხვდება და შეიტყობს, რომ მათ შორის არაფერი საერთო სუფევს, იგინი სულ სხვა და სხვა სკანთა აღწერას წარმოადგენს, მხოლოდ აქა-იქ მოხსენებულთა თითო-ორთა რამ სასელები და ცნობები, რომელნიც „ამირან-დარეჯანიანის“ სასელებს და ცნობებს წაკავს, ამას გარეშე მათში სხვა საერთო არაფერია, მიზეზი ის გახლდათ, რომ ეს ადგილები „ამირან-დარეჯანიანის“ ბოლოსაც დავბეჭდე, ამით ჩვენ შევიტყვეთ და დაფინახეთ კარგათ, რომ ამ აღწერას და „ამირან-დარეჯანიანის“ აღწერათ ადგილებს შუა არაფერი კავშირი არსებობს ასე და ამ გვარათ, ერთი სხვა ნაწარმოებია და მეორე სხვა, მათში საერთო არაფერია.

ამიტომ ჩვენ ეს ადგილები ახალს „დილარიაანისაც“ შეუდარეთ და შეუთანასწორეთ, რომელ „დილარიაანის“ მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს აღუდგენია ცნობილს კვამს ჰეტრე

ლარაძეს. ჰეტრე ლარაძე ქართულს ძველს მწიგნობრობაში ზოგ ალკას უარობს უწოდებს თავის თავს და ზოგს წერილებში არტანუჯელათ მოიხსენებს, მაგალითებრ: — „არტანუჯელი ჰეტრე ლარაძე“ და უარობათ-გი ლექსებში იწოდება უფრო, რადგანაც მას უცხოობაში უფინის დროს ბევრი ლექსებიც უწერია. მას დაუწერია ვრცელი ტომი ლექსების, ზოგი თვის და ზოგი სხვების, რომელ ლექსთა კრებულსაც „მრავალ ყვადგილოვანი წილკოტი“ ეწოდება და რომელ სელთ-ნაწერიც „წერა-კითხვის“ სამართველს წიგნთ-საცავშიც ინახება. ამავე ზიხს ეკუთვნის კარდაკეთება „გვეთნის-ტყა-ოსნის“, მაგალითებრ: „გვეთნის-ტყაოსნში“ ნახმარი — მომეცი მიჯნურთ შეტრფობა“, — მიჯნურთ მაგიერ ამას „კეთილი“ აქვს ნახმარი, ასევე შეუვისა და გადუკეთებია საბა ორბელიანის ლექსიგონი, რომელთ სელთ-ნაწერებიც დიმიტრი ბაქრაძეს აქვსდა ადრე, ეს წიგნები მას დასავლეთ საქართველოს ქართველ კათოლიკებში მიჰზონა, თვით ჰეტრე ლარაძის სელით ნაწერი.

ჰეტრე ლარაძე, მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს, მეფე ერეკლეს კარზე „წიგნთ-საცავის“ გამკეთ უფილა. ეს უფილა ზედმიწევნით მტოდნე ძველის და ახლის ქართულის მწიგნობრობის, და მასთანვე უფილა დიდი მუხსიერების კაცი, ნიჭიერი და ნიშუმი ცუკია ფილოსოფოს დავით რექტორის. ამის დროს ქართველთ სამეფო „წიგნთ-საცავში“ ინახებოდა ძლიერ ბევრი ძველი ქართული სელთ-ნაწერი წიგნები, ბევრი მათში დიდათ იშვიათი სელთ-ნაწერიც უფილა; სხვათა შორის, აქ უფილა შესახული XII საუკუნის ნაწარმები „დილარიანი“, რომლის სელთ-ნაწერიც მაშინვე ერთობ იშვიათი იყო. ამ იშვიათ „დილარიანის“ კითხვა ძრელ ჰეგარებია ჰეტრე ლარაძეს, იგი თურმე ამ სელთ-ნაწერს სშირათ კითხულობდა, ისე, რომ უკანასკნელ წიგნი მას ზეზირათ-გი და-ინსომა. მაშინ ამ წიგნის მთელს საქართველოში მხოლოთ ერთობ სრული სელთ-ნაწერი უფილა დაშთენილი, ამ წიგნის კითხვა ბატონიშვილებსაც დიდათ ჰეგარებიათ. მაშინ ვეველამ კარკათ იტოდა, რომ ეს სელთ-ნაწერი „დილარიანი“ სარკის თმეგველისა იყო.

ზოგათკან თქმულა ძველათვე, რომ ვითომც არც ის სელთ-

ნაწერი იყო ძველი ხელთ-ნაწერი, ვითომც იგიც შემდეგ საუკუნეებში აღუდგენიათ სხვათა ქართველთა, ნიშნათ და სამახსოვროთ ძველის „დილარნიანის“, ვითომც XII საუკ. „დილარნიანი“ ძველათვე დაიკარგა ისე, რომ მის ნატამალიც არ დარჩაო. ეს ჩვენ არ გვჯერა, საეჭვოთ მიგვაჩნია. თუმიცა ისიც ცნობილია, რომ იქმნება თამარ მეფის აღშოთებამ დაუდო სამხდვარი ძველს „დილარნიანს“ და მიტომ მოისპოვო, მაგრამ ჩვენ ეს არ გვჯერა, რადგანაც „დილარნიანის“ არსებობის ცნობები XIII საუკუნეიდამაც-გი სჩანს. ეჭვგარეშე ვამბობთ, რომ XVIII საუკ. „დილარნიანი“ იყო ხელთ-ნაწერი სამღვილის ძველის XII საუკ. „დილარნიანის“. აქ ჩვენს საოცრათ ერთი ის შთება, რომ საქართველოში ისე არც ერთი ძველი წიგნი არ გადიწერებოდა ხელმე იშვიათად, როგორც „დილარნიანი“ და „სვანე გმირთა“. საოცრათა ჭეშმარიტად ამ ძველ ხელთ-ნაწერთა საღსში გაუმრავლებლობა და ერთათ ერთობით დაშთენა! რატომ მოხდა ეს, რომ შემოთარგლათ ამ წიგნის ასეთი ბედი და გარემოება, რომ საქართველოში ქართველთაგან იგი არ გადიწერებოდა ისე მრავლად, როგორც სხვები. ალბათ მოთხრობათ არ იყო ისრეთის შინაარსის, რომ მას უურადდება მიეზერო სხვათა და სხვათა გადაწერთაგან. იქნება ღირსიც იყო გადაწერის და მრავალთა გადაწერეს კიდევ, მაგრამ უამთა ვითარებამ ჩვენ დრომდის არ მოაღწევინა, უველათ იგი ხელთ-ნაწერნი მოისპუნენ შტრის ტეცნლის და მანვილისაგან, რაც ამთ გადაჩნათ, ის გრძელი ხნის მიმდინარეობის სინოტიემ დააღხო და მოსპო.

1795 წ. შემოსევამ ბევრს მწერლობითი ნაშთის მოუღო ბოლო და ერთ ამ მრავალთაგანი არს „დილარნიანის“ ხელთ-ნაწერის მოსპობათ. ამ უბედურობის დროს, ჩვენთ სამეფო ჰირთ, სამღვდელოთ და საღსსაც მთლად დაავიწუდათ. სამეფო წიგნთ-საცავის ვითარება, იგი სრულიად უუურადდებოთ დასტოვეს, მისთავის აღარავის სტალოდა, უველათ თავის გადაჩენის საქმეს ელტოვოდა, მაშინ სამეფო წიგნთ-საცავი საღსებოზე უოფილათ, ერთს დიდს სასახლეში, აქ წყობილათ ბევრი რამ სამეფოს ქადაღდებოც, მიწერ-მოწერათ უცხო სახელმწიფოებოც, სხვა-და-სხვა დავთრები, ანგარნიშის წიგნე-

ბი, მთელის სამეფოს შესავალ-გასავლის ცნობები და მასთანვე დიდ ძალი ქართული საკითხავი წიგნები. სასულიერო ნაბეჭდი წიგნების საწილობი ბინაც აქ უოფილა. ერთის სიტყვით ამ სახლში დიდი ძალი წიგნები და მასალები უოფილა დაშთენილი, მაგრამ ყველა იგინი მოსზო მტერმა, მტერმა ველურის საქციელით ცეცხლი მისცა ამ სახლს და თბილისის ზოგაერთ სახლების გადაწვის დაწკებას ამ სახლის და წიგნების დაწვით დაიწესო. უმეტარ მტრის მეოხებით გაჭქრა დიდი ძალი საუნჯე ქართველთა, მასთანვე გაჭქრა თვით ძველი „დილარანისი“, რომელ წიგნსაც შოთა რუსთაველიც მოიხსენებს ქებით.

ასეც უწიან და შემდეგი ამბავი ძველათ მრავალთაც სტოდნიათ, რომ ვითომც „დილარანისი“ ძველი ხელთ-ნაწერი ზეტრე ლარაძეს ჭქონია, ეს წიგნი ამ საუკუნის ზირველ რიცხვებში გამქრდა, სრულიად დაკარგულა ვიღაცას მეოხებით და ამ დაკარგვით ვითომც უსარგებლნია ზეტრე ლარაძესაც. მოკესხენებათ, რომ ამ საუკუნის დამდეგს, საქართველო რუსეთს დაუკავშირდა, დაკავშირების შემდეგ ბატონიშვილებს რუსეთში ასახლებდნენ საცხოვრებლად, ამ ზირთ რაც რამ გაანდათ, ყველაფერი თან მიჭქონდათ, საქართველოში აღარაფერს სტოვებდნენ, ასევე წაიღეს თურმე. მათ ძველი „დილარანისი“ ხელთ-ნაწერი და რუსეთში დასტოვეს. ზეტრე ლარაძეც, როგორც ბატონიშვილების მოსამსახურე, რუსეთში გადასახლდა ბატონიშვილებთან სამსახურათ და საცხოვრებლათ, იმად დროს იგი იყო ბატონიშვილების წიგნთ-საცავის გამკე და მწიგნობრობით მათი დროს გამტარებელი და შემაქცივარი. ამ დროის სამსახურის მეოხებით რაღაც მანქანებით დაკარგა ზეტრე ლარაძემ ძველი „დილარანისი“, რამდენიმე ხნის შემდეგ ბატონიშვილებში ცნობილ ჭყო სრულიად დაკარგვა ძველის „დილარანისი“, დაკარგვის ამბავმა ზოგაერთი ბატონიშვილები უსიამოვნოთ ჭყო. მათ ბეგრი ეიქეს აქა-იქ ამის ხელთ-ნაწერი და ზოგნით-გი ვერსად ჭზოვეს. მოსვენებულ მდგომარეობაში შოთაშვილები მიეცნენ განცხრობით ცხოვრებას, მათ ეძლეოდათ დიდი ულუფა, ამ ულუფით იგინი კარგათ ატარებდნენ დროებას. ზოგათ სახლის და ცხოვრების.

ზარსი ისე დატრიალდა, რომ იგინი ოქროთ შეღებილის ეტლებით დასერილობდნენ, დღე და ღამე მათ უდიდესი ღვინებეც და წვეულებანი ჰქონდათ გამართული. სანდახან საღვინათ ქართულ წიგნებსაც კითხულობდნენ, სშირათ ძველს მწერლობაზე საუბარსაც გამართავდნენ. ერთ საუბრის დროს ბატონიშვილებში ნატურა განისმა „დილარანის“ ადღენის, განისმა მით უფრო, რადგანაც ჰასრი დაიბადა „ვეფხისტყაოსნის“ ცალკე დაბეჭდვის და მასთანვე ეველა იმ წიგნების, რასაც შოთა რუსთაველი მოისწავს „ვეფხისტყაოსნის“ ბოლოს, ამ მოხსენებულ წიგნებში, რასაკვირველია საკმარისი ადგილი მიანიჭეს „დილარანს“. ამ გარემოებას და სოგოერთ შირთა ნატურას ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია პეტრე ლარაქემ, ამან განიძინა ძველი „დილარანის“ თანმთა ახალი „დილარანის“ დაწერა და მით ადღენა, თუ რადაცა რამის მოხერხება—დაარსება. პეტრე ლარაქემ თავის აზრი მალე განუცხადა ბატონიშვილებს, ბატონიშვილებს ეს განცხადება დიდათ ესიამოვნათ. ამათ ნატურით აუწყეს ჰ. ლარაქეს „დილარანის“ ადღენისთვის ჯილდო, ანუ კარგი დახმარების მიცემა. ჰ. ლარაქე მალე შეუდგა „დილარანის“ ადღენას და დაიწყო წერა, რამდენიმე ხნის განმავლობაში მან დასწერა ვრცელი ტომი „დილარანისა“, რომლის ფურცელთა რიცხვი 500 გვერდამდის შეადგენს, სწერ ქალაქის მთელს თაბახზე. ეს ვრცელი ხელთ-ნაწერი როგორ სწერა აღმდგენელმა, რა მანქანებით, რა ოსტატობით, რა გვარის შრომით, მოგონებით, მოსაზრებით და გამბედაობით, ამასე ჩვენ არ ვიცით—რა; ვეჭვობთ, რომ ეს გამოსაცნობი საიდუმლოება ადვილი გამოსაცნობი არ იყოს, ნეტა ეველა ეს ამბები, რაც-კი მოყვანილია „დილარანში“, როგორ მოიგონა, როგორ მოკრიბა, ან ეველა ეს როგორ ახსოვდა მას, რომ მოგონების და დაწერის შემდეგ „დილარანს“ თვისგან შექმნილი და შეისხული-კი არ უწოდა, არამედ ძველის „დილარანის“ მაგიერ ახლად აღდგენილი! რას ნიშნავს ეს სიტყვა აღდგენილი? ცხადი საქმეა, რომ ახლის მკიდრო კავშირს ძველთან, ძველის შირველ—სახეობის ადღენას, განახლებას და სხვანი. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ახლან „დილარანს“ ძველთან რამე კავშირი უნ-

და ჭკონდეს, უამისობა არ შეიძლება, მხოლოდ დიდის გადასწავლე-
რებით-კი, დიდის შეცვლით, დიდის საიდუმლოებზე. მთარგუნლო-
ბით; — ამ საიდუმლოების ოსტატობა აღმდგენელის ვითარებას და
ჯილდოს უნდა შეადგენდეს. მე ვფიქრობ, რომ ამ ახალ „დილა-
რიანში“ სოციალური ერთი ადგილები ძველის „დენდინგან“ პირდაპირ
უნდა იყოს მოყვანილი, ამას ეტყვი არ უნდა; ვინც-კი ნახავს ამ
ახალს ხელთ-ნაწერს, ის ამაზე ცხადათ დაწმუნდება, რადგანაც
ხელთ-ნაწერში ბევრი ისეთი საუკრადებო ადგილებითა აღწერანია
მოყვანილი, რაც ცხადათ გამოაჩენს მის აღმდგენის დასაკუთრებას,
თუშცა ისიც-კი უნდა შეინიშნოს, რომ ზეტრე ლარაძე ჩვენს ძველს
მწერლობაში ხელგან მწერლათ და შედეგით ითვლება.

დაკარგული „დილარიანის“ აღდგენა ბევრს შეუშურებია და რა-
კორც თვით მ. ლარაძე სწერს, თვით იოანე ბატონიშვილსაც-კი; აღ-
დგენილი ხელთ-ნაწერი ჯერ თეთრათ არ ჭკონია გადაწერილი, რომ
იგი უთხრავნია. იოანე ბატონიშვილს, წასაკითხათ და გასაცნობათ,
რომელთანაც ხელთ-ნაწერი კარგა ხანს დაშთენილა, დაბრუნების საქმე
გაძლელებულა, იოანე ბატონიშვილს თავისთვის გადაუწერია და წიგ-
ნის ბოლოს თავის თავი აღმდგენელად უღიარებია, — მ. ლარაძე-
საცან აღდგენილი ხელთ-ნაწერის შიმაღვა სდომნია. ეს ამბავი გა-
უგია მ. ლარაძეს, მაშინათვე მისულა ბატონიშვილთან, თავის ხელთ-
ნაწერი მოუთხოვნია, ძალით წაურთიეგია, წაუღია; გადაუწერია თეთ-
რათ და ამ ქურდობის ამბავიც გაუღეკსავს და „დილარიანის“ გა-
დაწერის შემდეგ ბოლოში ჩაურთავს. ეს ლექსი დიდს გულის-წერო-
მას აჩენს ბატონიშვილზე, — ამიტომ მოგვეყავს აქ.

ვიყავ რა მწირათ პეტრებურლს; სვისავან გამწარებული?
სამწუნაროსა აზრთავან შეშფოთვით დაკვეთებული,
ბოროტი ვინმე შეიქმნა, ჩემზე ბრკყალ გამეხებული,
კირსა ვხადოდი უხალსა, მარად ცრემლ-მოწმირებული.
უმძობის დახნათ ხელს ვიპყარ კალამი სვედის მალამი,
სადა ვსჯდი იგი ადგილი, თვალთა ცრემლითა ვალამი,
„დილარიან“ ამბის გამოთქმად, აღვაბი თვთრი ალამი,
და აზრისა მოსავონებლათ გონებას მივე სალამი.

შევაწყე, შევანაწევრე, დავსწერე, ვიპყარ შავადა,
მეწადა თეთრათ შემემკო, მხილველთ არ საზრახავადა,
ეცნა მეფის ძე იონეს, მობრძანდა სანახავადა.
და იგი მან ჩიბტაცა უფრორე, შემექმნა საზრუნავადა!
ესეცა მესმა მას თვისი სახელი შთაუწერია,
ესწუხვარ სამისოდ სიცრუე რა მისი შესაფერია!
ამას ვინა იქმს, მიბრძანეთ, თუ არ გონება შტერია?
და ცუდ დიდებობა არ უწყის, რომე სულისა მტერია.
აწ ესე „დილარიანი“ შევმზადე ტურფა გვარადა,
სხვა-და-სხვა გვარის ლექსებით, შერთვა არ დამეზარადა,
მხილველთ საამოდ, საშვებად და გულთა გასახარადა,
და ვინცა ისმინოს უცილოდ, შეექმნას შესაყვარადა.
გიორგისა მეფის ძემან, იოანემ სახელითა,
პირველ შრომილი, არ სრული, მტაცა გონებით ხელითა,
ცუდად იქადის ამაოდ მაღლითა ხმითა მძახველი
და ამაოდ მას არლა მივხედე, არცა-ლა ხელნი ვახელი.
ესე სხვა ახლად შევმზადე, ვით მტილი ყვაილიანი,
იგ ამას არ ჰგავს ვით ვარდსა გოგში თავ სხვილ-ეკლიანი,
ესე არს დიდათ ნაღვაწი, ჩემგან ქმნილ „დილარიანი“
და ხელმწიფობითა მაღალი, ლომ-გული, მკლავ-ეკლიანი“.

ჩემგან ახლად შემზადებულს წიგნსა „დილარიანსა“ ზე-
და მრავალი ღვაწლი და შრომა მივიღე ამბისა მოგონებასა
და შეწყობასა ზედა, მხილველნო გთხოვთ კურთხევით მო-
იხსენებდეთ. პეტრე ყარბი ლარაძე“. იოანე ბატონიშვილის
შესახებ ზ. ლაჩაძეს სიტყვას რომ არ დავერწმუნეთ, სხვა ცნობე-
ბითაც ვიცით, რომ ამ შიწს ჩვეულებს ჰქონია სხვათა ნაწერების
მითვისება, მაგალითებრ უეკვფოთ არის დამტკიცებული, რომ „კალ-
მასობის“ დაწერა ეკუთვნის იოანე ხელაშვილს და არა იოანე ბატონ-
იშვილს, მაგრამ ეს მითვისება ბატონიშვილს მოსურრებია, ხელთ-
ნაწერი გადუწერია და თვით მიუთვისებია. ამ მითვისებისთვის
იგი თავისებურს მანქანებასაც ხმარობდა ხოლმე და ისეთ
ხელთ-ნაწერებს სპობდა და ანადგურებდა, რომელზედაც მი-

სი სახელი არ ეწერა. მაგალითებრ „კალმასობის“ ხელთ-ნაწერების გაქრობას და იშვიათობას მე პირდაპირ მის განზრახულებითი მოქმედებას ვაწერ. „კალმასობას“ გარდა მას სხვა ნაწერებიც ბევრი აქვს მითვისებული, ოდესმე დრო და მასალების შეკრება და სიუხვე გამოაჩინს მის თვისებას. ასე რომ პ. ლარაძის მოხსენება ჩვენ სრულ ქვეშარიტებათ მიგვაჩნია, ამაზე ეჭვი არა გვაქვს, რვდგანაც იონე ბატონიშვილი ასეთს საქმეებს ჩვეული იყო. დიმიტრი ბაქრაძემ მის შესახებ უბრალოთ დაწერა ქება-დიდება; მოვა დრო, როცა ამ პირისაგან სხვათა საკუთრებათა მიმთვისებლობის ცნობები ცხადად გამოჩნდება.

თვით ჰეტრე ლარაძესაც ბევრი უწერია, თავის საკუთარ წერას გარდა გადაწერლობაც სცოდნია, ამისგან გადაწერილი წიგნები ბევრი მინახავს და ბევრი მათში ვრცელი ტომებიც. გარდა ამისა იგი ხელგანს მუქუქსეთაც ითვლება. ბევრი ლექსები, თავის დროის კვალთ, მნიშვნელოვანიც არის, ოდესმე დათსდება მის სიმღერები, თუ ერთად შეიკრება და გამოიცა. ამის გარდაცვალება მიწერება 1830 წლებში, დრმა მოხუცებაში უფინის დროს.

დღეს მთელს საქართველოში ისეა ცნობილი, რომ ქართულს მწერლობაში „დილარაინი“ ახლათ არის პ. ლარაძისგან აღდგენილიო. მე მისი აღდგენილი წავიკითხე, გავიცანი, გაცნობის შემდეგ ხელ-ცაღიერი დაუშთი, რასაც ვუთქრობდი, იგი იმ სხნით არ აღმოჩნდა. XII საუკუნის ნიშნათ ცნობის დასამტკიცებელი საბუთები მასში ვერა ვხევე-რა. იმედი გადაწედა ძველის „დილარაინის“ ჰოვნისა, ასე და ამ გვართ ჩვენს მწერლობაში სამუდამით გამოვეთხოვეთ სარკის თმოგველის „დილარაინის“ არსებობის საქმეს.

ამ რამდენიმე ხნის წინეთ, მოსე ხონელის „ამირან-დარეჯანაინის“ ხელთ-ნაწერების ძებნის დროს, წერა-კითხვის სამმართველოს გამგებობის წიგნთ-საცავის ხელთ-ნაწერებთ შორის ერთ ხელთ-ნაწერს „ამირან-დარეჯანაინის“ ბოლოში ჩვენ გნასეთ სამი თავი ერთის შოთხრობისა, რომელიც „ამირან-დარეჯანაინის“ ბოლოს დამატებათ არის მიწერილი, ხოლო ამ სამ-კარს ეწოდება „დილარაინი“.

და არა „ამირან-დარეჯანისი“. ამ დამატებას ჩვენ უურადღება მივაქ-
ციეთ და როგორც ჩაშთი ძველის მწერლობის „ამირან-დარეჯანის-
ნის“, ბოლოს დამატებით დავბეჭდეთ, როგორც ვარიანტი, თუმ-
ცა ამ სამს თავს და „ამირან-დარეჯანისი“ შუა არაფერი კავშირი
არსებობს. ეს მიტომ უფრო დავბეჭდეთ, რომ მკითხველისათვის
მიგვეცა დონისძიება ერთმანეთის გარჩევის და განთავისუფლის.

რადგანაც ამ სამ თავს დასაწყისშივე ჰქონდა მოხსენებულად,
რომ ქმნილი სარგის თმოგველისაგანა. ამიტომ ეს ნაშ-
თი ჩვენის ძველის მწერლობისა ჰ. ლარაძისაგან აღდგენილს „დი-
ლარაძის“ მეთორმეტე, მეცამეტე და სხვა კარებსაც შეუდარ-
ეთ. შედარების დროს ურთი-ერთ შორის არაფერი მსგავსება
აღმოჩნდა. ერთი სხვა გამოჩნდა და მეორე სხვა; ამ სამ კარს არც
„ამირან-დარეჯანისის“ თავებთან აქვს კავშირი და არც ჰ. ლარაძის
მიერ აღდგენილს „დილარაძისთან“, იგი სულ სხვა ფოფილა, სრუ-
ლიად განსხვავებული ხელთ-ნაწერი და იქმნება სარგის თმოგველის
„დილარაძის“ ნაწერისა, მხოლოდ გადასწავლერებულნი; ხელთ-
ნაწერის გადაწერის რიცხვი 1764 წ. მიეწერება, ბევრათ უწინარეს,
ვიდრე ჰ. ლარაძე ახალს „დილარაძის“ აღადგენდა.

დღეს ეს ძველი ნაკლეული „დილარაძის“ ერთ წიგნათ
გამოვეცით, ერთის სახელწოდებით. უველა ამებუდამ ცხდათ
სჩანს, რომ „ამირან-დარეჯანისის“ სამს უკანასკნელს კარს, „დი-
ლარაძის“ სამს კარს და ჰ. ლარაძის აღდგენილს ახალ „დი-
ლარაძის“ სამს კარს შორის არაფერი მსგავსება სუფევს, იგინი
ერთმანეთისაგან დიდათ განსხვავდებიან. მტირე მსგავსება სჩანს
მხოლოდ „ამირან-დარეჯანისის“ და „დილარაძის“ შორის, ესეც სა-
ხელებით, რომელ სახელებიც ჩვენის აზრით „ამირან-დარეჯანისის“
საკუთრებას უნდა შეადგენდეს. ჩვენა გვწამს, რომ ჩვენ მიერ და-
ბეჭდილი „ამირან-დარეჯანისის“ სრული ხელთ-ნაწერის ბოლოს და-
მატებათ მიბეჭდილი სამი კარი უნდა იყოს დამოუკიდებელი ადგილე-
ბი ძველის „დილარაძის“, რადგანაც ამ სამი კარის აღწერის წესი,
ენის სტილი, ამბებთა შეკრება, განმარტვა და აღმწერის მიდრეკი-
ლებაც ცხდათ აჩენს XII საუკუნის სახეს. მაგალითებრ თუნდა „ამი-

რან-დარეჯანიანის“ ზოგიერთ თავებთა აღწერის დასაწყისი — „ცხონ-
დი მეუკო“, — ცხადათ ჩვენს ამ აღწერის სიძველეს: ძველათ ქართ-
ველთა მოთხრობის მწერლები სულ ამ წესით დაიწებდნენ თავიანთი
აღწერას, უოველთვის მეფის მოხსენებით იწებდნენ და მეფის დღე-
გრძელობის მოხსენებითვე აბოლავებდნენ; ჩვენ კარგათ ვიცით, რომ
ეს წესი და ჩვეულება XIII საუკუნის შემდეგ ქართველთა მოთხრო-
ბის მწერალთაგან აღარ ხმარებულა, რადგანაც თვით ქართველთა
მეფეინიც უძღურებას მიეცნენ და მათ მიმართვის სიღაღღეც დამდაბ-
ლებულის მიმართვით იუო კარს შეზღუდული. მაგალითებრ XIII
საუკ. შემდეგ ვიდრე XVIII საუკუნემდის ნაწერების თუ ნათარგმ-
ნის ზღაპრებს და მოთხრობების მე ბევრი ვიკითხე, მაგრამ არსად
ეს კილო არ შემიმჩნევია.

აი თუნდ ჩამოვთვლი: დავრიშინი, მირიანი, ემარდიანი, სი-
რინოზთანი, ზაალიანი, უთრუთიანი, სხამიანი, კოსტამიანი, ფირ-
მილიანი, ბაბა ამირიანი, რუსუდანიანი, ნუქარდიანი და ბევრიც სხვე-
ბი, მაგრამ არსად ჩვენ ერთი ცნობაც არ შეგვიმჩეკვია XII საუკ.
ქართველთა მოთხრობის მწერლების წერის წესისა. XII საუკ. მო-
თხრობების წერის ოსტატობას სრულიად გაწვეტილი აქვს კავშირი
შემდეგ დროის მოთხრობებთან. ძნელათ რომ „ვისრამიანს“, „ამი-
რან-დარეჯანიანს“ და ამ ზატარა სამ კარს კარეშე რამე მსგავსება
სხვა მოთხრობებში ჰხოვოთ წერის მხრით, გარდა „რუსუდანიანის“,
ისიც მცირე მობაძვით.

ამ სამი კარის შესახებ ახალგაზდა ქართველ მწავლულმა აღ.
ხახანაშვილმა სათუესკლიანათ შენიშნა ერთ თავის წერილში და ეჭვი
აღიარა „დილარანიანის“ შესახებ, რომ იგი ვითომც ძველი „დილა-
რიანი“ არ უნდა იუო, ან „ამირან-დარეჯანიანის“ გავრძელება. ჩვენ-
თვის აქ საუურდლებო უფრო ის არის, რომ მწავლულმა ამ ნა-
წვეტს თავებსა და „ამირან-დარეჯანიანს“ შორის სრული განსხვა-
ვება აღიარა. უმთავრესათ ეს იუო საჭირო. რაიც შეეკება მას, რომ
რუსთაველის ლექსი ასე უნდა იხმარებოდეს:

„დილარგე — სარგის თმოგველსა, მას ენა დაუშრომელსა“.
ე. ი. „ამირან-დარეჯანიანი“ მოსე სიხელმა აქოვო, აბდულ შესია —

შავთელმაო, დილარკე—თმოგველმა და ტარიელ—რუსთველმაო. ერთის სიტყვით, არ უნდა იწერებოდეს, რომ „დილარკეთ—სარკის თმოგველსა, მას ენა დაუშრომელსა“. ამას რაღა მტკიცება უნდა, რომ უოველივე ასე უნდა იყოს. თვით სიტყვის ვითარება აჩვენს ამ სიტყვის ასე ხმარების სწორებას. მეტად სანატრელია და სანუკუჟი, რომ ამ სამს კარს „დილარინისსა“ ჩვენის სიძველეთა მტოდნე მსწავლელებმა ჯერჯერობით უურადღება მიაქციონ და მათ ამის შესახებ გამოთქვან თავიანთი აზრები, თუ ეს ადგილები რა ღრობის მწერლობის ნაშთს უნდა ეკუთვნოდეს.

ჩვენ დავბუკდეთ ეს სამი კარი ჯერ-ჯერობით და სრულს იმედს არა ვგარკავთ, რომ ოდესმე სრულს „დილარინის“ ხელთ-ნაწერს-კი ვერ მოვიხიზრებთ; აქმდისაც ისე გვეგონა, მაგრამ აკერ უცბათ აღმოჩნდა სამი კარი ძველის „დილარინის“, სხვების შემოწმებას მე მიტომ ვთხოულბობ, რადგანაც ჩემგან ასეთი ძველი ნაწერების ბეჭდვა, გარკვევა და რამე კითხვების გარდაწვევა ძნელია, ამის შესახებ „ამირან-დარეჯანისაშიაც“ მოვიხსენე და აქაც ვიტყვი კიდევ, რომ ერთის კაცისათვის მეტად ძნელი უნდა იყოს ასეთი ძველი წიგნების განხილვის საქმე და ბეჭდვა, ამას მთელი გუნდი უნდა.

ჩემდა საუბედურბობთ, კარგა ხანია რაც მე დარიგება, დაზიარება და იმედები ბევრისგან მესმის და როცა საქმე საქმიზე მივა, მაშინ-კი უველს გარს მეფანტება და უოველივე შრომა რჩება ჩემს მხვედრად, ჩემს ტვირთად. მე ამისთვის არავის ვუვედრი, რას ვიზამთ, უველას თავის საქმე აქვს. მე ბევრ რამეში შეიძლება გასაკიცხი და საკმობიც ვიყო, მაგრამ გაგებდავ და იმასაც ვიტყვი, რომ ბევრს გმობსა და კიცხვასთან ის მანინც უნდა იყოს საუურადღებობ, რამ ვბეჭდავ ზოგიერთ ისეთ ხელთ-ნაწერებს, რომელთა ადღგენა-კი არა და მოხვევებაც-კი ძნელია. უოველ ამ გვარ იშვიათ ხელთ-ნაწერი წიგნები ოდონდ დაიბეჭდონ, ოდონდ დედანი გაჩნდეს და მერე მის სინამდვილით ადღგენა ისე ძნელი აღარ იქნება სხვათათვის მომავალში, როგორც ეს დღეს არის, დღეს ზოგიერთ წიგნის სსენებაც-კი არ არის. ვიდრე უნაკულბო ხელთ-ნაწერისას კაცი რამეს იპოვნის, მანამდის ერთბობ დიდი ხანი გაივლის; ბოლბოს იქმ-

ნება სულაც არა იქმნეს-რა, მტირე რამ მოხავებული ნაშთიც დაიკარგოს. სულთ-ნაწერების და ნაბეჭდების ნაკულუევანება შემდეგაც გასწორდება, რადგანაც ჩვენში რამე ძველი წიგნის დაბეჭდვის შემდეგ უფრო ადვილათ სწნდება კარგათ ნაწერი ხელთ-ნაწერები, რომელნიც მომავლისთვის უველაფერს ნათლათ ასენენ და არკვევენ. სხვა რომ არა იეოს-რა, ამის მხრით მაინც უნდა მიეტყოს ჩემს შრომას მნიშვნელობა. მე სულით და გულით მზათა ვარ, რომ უოველთვის და უოველგან ჩვენი მოღვაწეების დახმარება და შრომა სიამოვნებით მივიღო. აი ეხლა ვამზადებ „რუსუდანისის“ გამოცემას და იმედი მაქვს, რომ ამ გამოცემის საქმეს ვინმე უურადლებას მიატყვეს და დახმარებას აღმოახენს, თუნდ საკრედაქტოროს შრომით, რომელ შრომასაც მე ჩვენის მამულის სიუიარულის აღსავსეობით ჩავსთვლი.

ჩვენის აზრით, მოთხრობა „ამირან-დარეჯანისის“ და „დიდარჩიანის“ ნაშთს რაც აერთებს, ეს არის მხოლოდ ორივე ამო მოთხრობის ერთნაირი დაწეებითი ფორმა, მაგალითებრ: „ცხონდი მეფეო უკუნისამდე“. აქ უნდა შევნიშნოთ ერთისა და მეორეს დასამოწმებლათაც, რომ ეს სიტყეებო ჩვენს ისტორიაშიაც იხმარება ასე, მაგალითებრ: „ქართლის ცხოვრების“ პირველ ტომის 70 გვერდზედ, ფარსმანის მეფობაში ასეა მოხსენებული:— „ცხონდი მეფეო უკუნისამდე, მე გიგიო ღონე შურის გებისა კოსორო ზეზედა.

ზ. ჯ.

დილარიანი

ქმნილი

სარგის (სერგეი) თმოგველის-მიერ.

თამარ მუხის დროს.

დილა რიანი

„დილაზეთს სარკის თმოგველსა,
მას ენა დაუშრომელსა“.

შოთა რუსთაველი.

კარგი მეათერთმეტე ჯიშპერ სანჯართა მეფისა დი-
ლარის შვილის ამბავი. ისმენდინ მეფეთ მეფეო, ცხონ-
დი უკუნისამდე, აღიდეს ღმერთმან მოუვარენი თქვენ-
ნი, და არცხვინოც ორგულთა თქვენთა.

დესმე მეფესა ხაზართსა დაეპყრეს ყოველნი ქვეყანა
სიმენითა, და სიქველითა თვისითა, ყოველნი მონებდენ,
უძრწოდეს ყოველნივე გარემონი მეფენი, რომელნიცა
თვითოეულად აღწერილი არს სარგის თმოგველისაგან სიმნენ-
ნი, და გოლიათობანი სიკაბუკისა მისისანი.

ამა უსწორსა, დიდსა, ძლიერსა, უხვად მოწყალესა და
სახელოვანსა ხელმწიფესა ეწივა სწეულება დიდი და გარდაიც-

ვალა ამიერ სოფლით. ჰყვანდა ამა უსწოროსა ხელმწიფესა ძმის წულირ ერთი, და იყო სახელი მისი ხოსრო. ფრიად ქმნილი, კეთილი და შემმართველი ძნელთა საქმეთა, მოუწოდა ხოსროსა და ანდერძობითა ძე თვისი მცირე ყმა ჯიმშერ შვენიერი ნაყოფი შიაბარა, და რქვა: რათა ასწავლოს ყოველნი ზნენი სამამაცონი და საფალავნონი ქცეულენანი, ვიდრე ათწლამდინ, და მასჯან მას მისცეს მეფობა და დაამტკიცოს სამეფოსა თვისსა ხაზარეთსა, და რქვა მანცა ეგრეთ ყოფა ვითა მან წარმოთქვა და წამსავე გარდაიცვალა.

სიმაღლე დილარისა შავსა მიწასათანა გასწორდა, გლოვა და წუხილი მრავალთა დღეთა და ვითარ სრულ იქმნა, გლოვისა მეფისა აღსრულება, მოუწოდა ხვასრომ მთავარსა ერთსა დიდათ გაძლიერებულსა ფალავანსა მერაბს და რქვა: ესრეთ რათა წარიყვანოს დიდისა ხელმწიფისა ძე დილარისა და ციხეში ტყვის მაგიერად შენახვა ამცნო, და თვით გახელმწიფდა და მისი ესრეთ უბრძანა: რათა ყოველის საფალავნოსა და სამხედროს იარაღისაგან შორს ამყოფოს, ვითარ დილარსაც ესრეთ ეყო ამისთვის ეგრეთვე ჯიმშერზედ მოინება. წარიყვანსა ციხესა შინა შეწუხებული, და სხვას არას იგონებდა, მიწყვი იყო შეწუხებული და მიწყვი რაზმთა წყობასა ჯართა კეთებასა, გოლიათთა და გმირთა კვეთებასა, ომსა და ბრძოლასა იგონებდა, ამის მეტს არას იგონებდის, არცარას იტყოდა, არც ღვიწოსა სეგმდა და არც ორძალს უკრავდის, და არცა ქალთა მნათობთა მიხედის, მიწყვი ნაღვლიანად იყვის მით, რომელ იცოდა ტყვეობა თავისა თვისისა. რა მცირედსა მიიძინებდის, იჩქითად წამოიჭრის, ესრეთ ვითა მარტო რქა, დედის მუცლით გამოიჭრის, ეგრე საგებლით ახლტის.

დღესა ერთსა უხმო მეციხოვნელთა ერთა და უთხრა: წავედ და ესრეთ არქვი მერაბს — ვითა თუ სიკვდილი უთქვამს ბიძასა ჩემსა ხვასროს-მოცამკალ, და თუ სიცოცხლე უბრძანებია, მართლისა სიცოცხლითა მაცოცხლეთ, ესეთსა ციხესა საპატიმროში გყვეარ, თუ გამომიყვანებ ციხიდან, და რაცა გმირთა

და ბუმბერაზთა წესია მას მაქნევ, ხომ კეთილი, თუ არა ზენარმან ლვთისმან და მზემან მალლისა ხელომწიფის დილარისამან, ამა მეციხოვნელთა სულ დავჰხოც და ციხესაც უპატივოთ დავანგრევ, ანუ შენცა მოგკლავ, და ანუ თავსა ჩემსა შემოგაკლავ.

რა ეს ამბავი მიუვიდა მერაბს, გაგულისდა, და მას მეციხოვნასა მსწრაფლ თავი მოჰკვეთა, ვითა ამბავი აღარ მიუვიდა, შეიჭირვებდა დიდად, და კვლავ სხვა კაცი გაუგზავნა და ისიც სიტყვა შეუთვალა. განიზრახა მერაბ გულსა შინა თვისსა და თქვა: მე რაც წყალობა მჭირს და დიდება ყველა მალლისა და ძლიერისა მამისა მისისა დილარისაგან დამმართებია და მბოძებია, ჩემგან მისის შვილის ჯიმშერის არცა სიკვდილი იქმნების, და არცა ტყვეობა, და ვერცა ხელომწიფეს ხვასროს შევასმენ. იხმო თვისნი დიდებულნი, წარჩინებულნი, და მცირებულნი, და ყოველივე აუწყა, ჯიმშერის საქმე და მისგან გამოსვლის ამბავი და მუქარის შემოთვლა. უთხრეს ყოველთა, რადგან მამა მისი დიდათ გწყალობდა და მრავალი კეთილი დგას შენზედა მისი, ჰხამს, რომ შენცა მაგიერი კარგი უყო მისსა შვილსაო. ვითა წავიდა მერაბ და თან იახლნენ მუნებურნი ყოველნი, თავადნი ლაშქარნი, და ბუმბერაზნი ყოველნი. ციხიდან გამოიყვანეს შვენიერი ნაყოფი, უსწორო ფალავანი, მალლისა ხელომწიფისა დილარის შვილი. იტყოდეს ყოველნი მნახავნი მისნი: არა არს მსგავსი შვენიერებითა ყოველსა პირსა ქვეყანისასა, დაუდგეს ძვირ ფასისა ოქროსა ტახტი და დასვეს მასზედა და დადგეს გვირგვინი სახელომწიფო. თავსა თვისსა და მოულოცეს ყოველთა, აყრიდიან თავსა ღრამასა, და ღრაკანსა, დაიდგეს ნადიმი, მოდგეს მგოსანნი, იტყოდინ ამასა ხმასა, საამოთა და შვენიერითა ლექსითა, უსწორსა ახლისა ფალავანისა ქებასა ჯიმშერისასა. სამსა დღესა და ღამესა მეჯლიში, ღვინი, და სიმხიარულე იყო.

რა მეოთხე დილა გათენდა, იხმეს ლაშქარი ორმოცი ათასი კაცი, მრავალი თეთრი და მწყაზრი ქორი, ავაზა შავარდ-

ვი, და ძაღლისა სიმრავლე ურიცხვი. მოართვეს ცხენი, სახელმწიფო შეკაზმული, იარაღი სულ ყველა მერაბისა იყო, ფარი, ჯაჭვი, ზუჩი, ლახტი, ხმალი, ვითა გაემართნეს. ვლეს თორმეტი დღე, მრავალი ლომი და ვეფხი დახოცეს, მოვიდეს მინდვრისა მცველნი, და ნადირისა მნახველნი, და მოახსენეს: „და აგერ ახლოს მოგვეწურვიან დიდისა ბარგითა და მორკმულობითა. ჩვენ ვჭკითხეთ ერთსა მას კაცსა: „ესე ლაშქარი ვისი არისო, და ანუ სად მიმავალნი არიან“? მათ ეგრე გვრქვეს: იგი ლომთა ლომი უსწორო ფალავანი ქულ ჩრდილოელი არისო. სანადიროდ მოვაო, ქვეყანასა ზედა მრავალი უვლია, მისი სწორი ჭაბუკი არავინ გამოჩენილა, სამოცი ათასი გამორჩეული ლაშქარი ახლავს, დიდად მებრძოლი, ჩვენ დავდეგი ერთსა ადგილსა, და ვითა გვნახა, ლაშქართა უბრძანა: მე წავალ და იცადეთ აქა, და ვნახავ ისი ლაშქარი ვისი არისო. მოვიდა ვითა ხვადი ლომი, ლაშქართა შემოერივა, აიღის კაცი, ოროლითა ვასტყორცის, და დასცის ზარი ლაშქართა, და ხოცა მრავალი ცხენი და კაცი, და განაქარვნა ლაშქარნი, ღვერ გასცა მერაბ ჰასუხი. ჯიმშერ ეგრე რქვა მერაბს: ესე რა საქნელი საქმე არის! ერთი უბაღო ვინმე მოსულა, ლაშქარი ამოგვიწყვიტა, და ჩვენის სახელის განქარვება სწადიანო. ომი ღვითთ მწადიან მის კაცისა, და ვნახვთ ვიფარი ჭაბუკივარო. მიუხდა ჯიმშერ და მუქარა გამოსთხოვა, უბრალო კაცისა ხოცა არა ჭაბუკთა ხელიაო, მედა შენ გამოვცადოთ ერთმანერთიო. ვითა შემოხენდა ჯიმშერს ქულმა, ეუცხოვა და გაუკვირდა მისგან იგი სიტყვები! შემოუვლეს ნავარდი ერთმანერთსა, და გარდაღლწეს თითო ხმალი, მერმე ლახტები იწოდეს, მერმე ისრით იბრძოლეს, და შემდგომ ხელ და ხელ ირვინენ, მათი ჯახება გვანდა ორთა დიდთა გორათა ჯახებასა, და აბჯართა ზედა ქება გვანდა ცისა ქებასა. იყო ორთავც ლაშქართა შუა ზრუნვა და წუხილი, ვერა რომელმანვე აჯობა, ზმა იყო დიდი ლაშქართა შინა, და შეიჭირვებდა დიდად, მერაბ, ვანა ვერასა ღონესა ეწეოდა შველისასა. გაიყვნა ჯიმი-

შერ ცხენი შორსა, და ეგრე უარძანა: „აწ გაგცადო, რაი ჭაბუკი ხარო, მოუხდა, უკრა ხმალი ცხენსა და თავი გაადგებინა. ვითა ჩამოიჭრებოდა, მიჰყო ხელი და ცოტასა ყრმასავით უნაგირთაგან მოხადა, დაჰკრა ქვეყანასა, და შეშინდა, არ მოკლა, თვისისავე საგდებლით მკლავნი შეუქრნა, მერაბთან მიიყვანა, მერაბ ქება შეასხა, და მიულოცა გამარჯვება. ესე იყო პირველი ომი მისი. ქულ ჩირდილელი უბადოდ იყო, ჯერეთ ვითა ცნობა მოუვიდა, იკითხა მერაბისაგან ესე ახალი ჯომარდი და უსწორო და სახელოვანი თალოვანი ვინ არისო, და ანუ ვისის გვარის შვილი არისო!

მერაბ ეგრე რქვა: ესე მის მაღლისა ჩვენის ხელმწიფის დილარის ძე ჯიმშერ არისო, ვითამე იყო მისის მემკვიდრის მეფის ძეობა, მრავალი იტირა ქულ ჩრდილოელმან ცრემლნი, ფერხთა ეხვეოდა და ღმერთსა ახვეწებდა, მერე ჯიმშერ ჰკითხა. მერაბსა, და მან ყველა მოახსენა, მისი თალოვნობა, ხელმწიფისა თალოვნისაგან განაზარდობა, და მრავალჯერ სახელოვნად ომში გამარჯვება. რა ამბავი ყველა შეიტყო, მაშინვე ხელნი გაუხსნა, და მათი საკადრი კარგი და ძვირფასი ხალათი უბოძა. უხმო ქულ თალოვანმან მისსა ლაშქარსა, უამბო ჯიმშერის ამბავი, და დილარის ხელმწიფის დილარის შვილობა, და მათ ყოველთა ლაშქართა თაყვანის აცემინა, და ყოველნი დაუმორჩილნა, და ვითმ სიდიდესა ამათსა შევნოდა, ეგრეთი მეგლიში და ლხინი გამართეს, მიესმა ეს ამბავი ხოსრო ხაზართა მეფესა, ციხით გამოყვანა ჯიმშერისა, მეფედ დასმა მერაბისა და ქულისაგან სრულად ლაშქართა თაყვანება, და დალოცვა. დაუმძიმდა დიდად და მოსწერა წიგნი მერაბს და ქულს ესრეთ: სრულად ხაზართა მპყრობელი, მე მეფე მეფეთა მპყრობელი, ხვასრო მოგიწერ, ჩვენსა ერთგულთა და მისანდობელთა კარგთა ჭაბუკთა: მერაბს, და ქულს, გავიგონე, რომე ჩემთვის უარი გიყოფათ, ჯიმშერ გამოგიყვანათ და გავიხელმწიფებიათ, და თქვენსა წასახდენსა საქმესა დაბმულხართ! მე თქვენთვის რამდონი კარგი მიყოფია და ქვეყნები მრამიცია.

მერაბ შენ თვით არა იცი და მეცნიერ ხარ. ბატონმა ბიძა ჩემმა ჟამთა მისთა არა კარგი მიყო, ტყვეთაც დიდხან მამყოფა, და ჯადოგობისა და მაცთურობისა კიდე არა მასწავლარა; და არცარა მიბოძა მე, რომ შენზედ კარგი საქმეები მექნა, ეგ ჯიმშერ მისთვის მოგაბარე, რომ, როგორც დაგარიგე, ისე უნდა შეგენახა, შენ დაივიწყე ღმერთი დამბადებელი, და ქულმან ეგრეთვე, სხვას ხელმწიფეს მისვამთე ჩემს ტახტსა და ქვეყნებს სხვას აჰკრინებთ, მე ეს არის ჩემის ძალით, და მრავლის ლაშქრით თქვენზედ წამოგსულვარ. ადრე ხანში გესტუმრები, ქვეყანისაგან აგზოც თქვენცა და ჯიმშერსაცა, ვინცა მშველელი გინდათ უხმევით, და მზას დამხვდით.

რა ესე ხოსრო ხაზართა მეფისა წიგნი ნახეს, და ამბავი შეიტყეს, შეჰყარეს ლაშქარი ას ოცი ათასი, და შეექნათ რჩევა, მერე მერაბ ეგრე მოახსენა ჯიმშერს: ჩვენ იმისი მეპირის პირენი არა გართ, ამისთვის, რომ დიად მრავლის ლაშქრის პატრონი არის, დევთა და იანგთა მომყვანი, და ჯადოქრობისა მცოდნე! ცის ქვეშ მისი მეპირისპირე არავინ არის, თუ ნებავს ზღვას სრულად დასწვავს ცეცხლით, და ტინსკლდეს ცვილებრ დაადნობს, თუ სჯობდეს ავიყარნეთ დედანწულითა ჩვენითა, და წავიდეთ სხვასა ადგილსა. მინახავს პირველსა ჟამსა ჰაბუკობისა ძალისა ცნობად და ვიარებოდი ერთსა ადგილსა, ამის წყალი, და მინდორი მშვენიერი არის. იქ მივიდეთ და დავემუნეთ, აიყარნეს ერთობით, და წავიდეს, ქვაც აღარ გაუშვეს კაცის მოსახმარებელი. ყოველივე თან წაიღეს, და მისწერა წიგნი ჯიმშედ ესრეთ: დიდო, და მალალო ხელმწიფეო, ღმერთმან მრავალ ჟამიერ გყოს, გაგვწყრომოდით და მრავალი მუქარა შემოგეთვალათ. მე ხელმწიფის დილარის შვილი ვარ, და ქვეყანაზედ შენ ხელმწიფობ, მე რომ ერთი სათავადო მქონებოდა, არ უნდა გწყენოდა, და არც უნდა გაგვწყრომოდით. რადგან გაგვწყრომიხარ, ჩვენ ეს არის წავსულვართ, და ეს ადგილი დაგვიტევებია. ვითა წავიდა ხოსროსა კაცი, და წიგნი მიართვა, და რაც ენახა ყველა მოახსენა.

ხელმწიფე მრავლისა ლაშქრითა და ძალით მომავალი. მუნვე მიბრუნდა თვისად ქვეყანად და ქალაქად. და ჯიმშერ, მერაბ და ქულ წავიდნენ შორსა ქვეყანასა, და მუნ დაეშენნენ მდინარესა კეთილსა, მინდორსა კეთილსა, და განსასვენებელსა ამასა, და ცხოვრებდენ ვითა შენდებოდა და განძლიერდებოდა ქვეყანა ჯიმშერისა.

დღესა ერთსა ბრძანა ნადირობასა გასვლა: და წარემართნეს ლაშქრითა და მერაბ და ქულ თან იახლნენ, და წავიდეს დღისა ოცისა სავალსა, ნადირი მცირედ შეიპყრეს, ნახეს ერთი მაღალი მთა, იყო მოხვეწილი, მუნით სამნი კაცნი ჩამოვიდეს, ოქროსა აკაზმულობითა, კეთილნი სახილველნი. ჯიმშერ მათგან ამბავი იკითხა, და უთხრეს: ნადირთა სიმრავლე მრავალი არის ამა მთათაზედა, და ამხანაგებიც იქა გვყვანან; უბძანა ჯიმშერ: წამიძღვით წინა, და მანადირეთ და საბოძვარს მრავალს მოგცემო. უსმინეს მათ კაცთა, და აღვიდეს მთასა მას მაღალსა, მათ კაცთ ამხანაგნიც მუნვე მოვიდეს ოქროთა შეკაზმულნი, მრავალი ნადირი შეეპყრათ, და დაიდვეს ნადიმი და მხიარულად შეექცეოდეს, თურმე ეს ოქროთ აკაზმულნი კაცნი დევთა ხელმწიფის ხუსრუჯანის ყმანი იყვნეს ღმრისის ბრძანებით მოსრულ იყვნეს, მაცთურობა და თილისმა იცოდეს, წარმოვლენილნი საღალატოთა, მოსრულნი, მის დამესა მრავალი სასმელები სვეს, დაითვრნეს და ძილად დაწვეს. მათ კაცთა თილისმით და გრძნებით დააძინეს. ხელმწიფისა ძე ჯიმშერ შეკრეს თილისმითა მათ კაცთა, და სადა დევთა მეფე ხუსრუჯან იყო, მუნ მიიყვანეს მძინარე, მან უბძანა: მისი მძიმითა ბორკილითა, და ყოვლითა შესაწუხებლისა საკვრელითა შეკრვა და დაქედა. წარიყვანეს საპყრობილესა, ღრმასა და ბნელსა მას შინა პატიმარ ჰყვეს, ამავე მთასა ზედა რა ჯიმშერ შეიპყრეს.

დილასა აღრე მივიდეს, მერაბ დახოული ძილი ეგონათ, რა ხანი გავიდა, მივიდეს და ნახეს ჯიმშერ, ველარ პოვეს ვინცა გარეშემო სწოლოდეს იგინიც. გრძნებითა ჯერეთ რეტად

იყვნეს, შათ ამბავი ჰკითხეს? და ვერა უთხრეს რა. გამოვიდეს სწრაფად და შესხდეს ცხენთა მალთა. და გარეშემო მრავალი მთადა და მინდორი მოიარეს, ველარა გაიგესრა, და შეიქცეს შინვე, შეიმოსეს შავითა და იყვნეს მგლოვიარენი. დღეთა მრავალთა ამას შინა გამოხდა წელიწადი შვიდი, და იყო ძნელსა შეწუხებასა ჯიმშერ ასეთსა, რომე თუცა საჭურველი, ანუ ხელი ეშვა თავსა თვისა ცოცხალსა არ იმყოფებდა, დღესა ერთსა ნახა ქალი შესრული, მის ქალაქისა, დალალი. ნახა მან დალალმან ხელმწიფის შვილი ჯიმშერ მწარესა ტყვეობასა შინა შეწუხებული, და დაღონებული. ძნელად მოეწონა ჯიმშერ, და ჰკითხა ამბავი თავისა თვისისა. მან ყოველივე უნაკლოდ-უამბო, წარვიდა ესე დალალი და მის ხელმწიფის დედოფალთან მივიდა, რომელი იგი იყო დედოფალი ჩინეთისა მეფისა ქალი ქეთევან. უამბო მან დალალმან დედოფალსა ჯიმშერისა ტყვეობა, და შეწუხება, და დილარის ხელმწიფის შვილობა, მათგან გრძნებითა დაჭერა, და ბორკილითა დაჭედა მისი. რა ესე გაიგონა დედოფალმან შეწუხდა, და მისის სხნისათვის ღონეს რასმე ეძებდა, და ჰყვანდა ამა დევსა ქეთევან დედოფალთან შვილი ერთი, ქალი, ესეთი მშვენიერი, რომე გაბადრული მთვარე მასთან ცას ვერ გაანათებდა, უყვარდა დიდად დედოფალი ქეთევან, და მიბძანდა ხუსრუჯან ხელმწიფესთანა, მოეგება წინა, ხელი გამოართო, დიდად სიყვარულით მიიყვანა და ტახტსა დაისვა.

მოახსენა დედოფალმან: მაქვს მცირე სიტყვა, და ვიაჯ წყალობასა თქვენსა, რათა ისმინოთ მონახსენი ჩემი, ბძანა ხელმწიფემან: ესეთსა რასა სათხოვარსა მიბძანებ, რომ არ აღგისრულოვო? მოახსენა ვითა იგ დიდისა ხელმწიფისა დილარის შვილი ჯიმშერ, რომელ დაგიჭირაეს და ტყვეთა გყავს, დამდე პატივი, შეიწყალე და გაუშვი. უბძანა ხელმწიფემან: არა დათმობს თვისსა დაჭერასა და აუგსა, და თუ დასთმობს მიპატივებიო. მოახსენა დედოფალმან: ვინათგან ეგეთისა უსწოროსა ხელმწიფისა დილარის ყმა კაცი და უსწორო ფალავანი აუშ-

ვით, და მივსცეთ ჩვენი განზანათლებული როდენ ქალი ცოლად. უბრძანა ხუსრუჯან ხელმწიფემან: თუცა დააჯერებ ჯიმშერს დია მიმიცემიაო. გაგზავნეს დალალი და უამბო ყოველივე ბძანება მათი; მაშინ იამა ჯიმშერს, გაიცინნა და ეგრე რქვა დალალსა: თუ ვითა ეგეთი შეწყალება ჩემზედა იქნება, ნება დამირთავს, ბძანება მათი აღსრულდესო, მოვიდა დალალი და ჯიმშერის ნაუბარი და ნებისა დართვა ყოველივე მოახსენა, გაგზავნეს დეენი, დალეწეს ბორკილები, და გამოიყვანეს ჯიმშედ, მოუვიდა დედოფლისაგან სახელმწიფო შესამოსელი, უცხო და კეკელა, აწვიეს აბანოსა შინა, ვითა იაბნა და გამოვიდა, და შეიმოსა ტანსა, გაუძღვნენ წინა და შეიყვანეს დევთა მეფესთანა, და დედოფალს ქეთევანთანა, მოეგებნეს ორნივე წინა და ზომისაგან მეტად გაჰკვირდენ მისსა მშვენიერებასა, და სიჭაბუკესა ჰასაკისა მისისა, შეიქმნა სიხარული და განცხრომა. აწვიეს მრავალნი ფალავანნი დეენი და მათნი ცოლნი, და ლაშქარი და მისცეს ჯიმშერს როდენ ქალი.

მაგრამ ყოველთა მათი ჰერეტა და ნახვა ახარებდა, თვალი და გული მათზედა ჰქონდათ, ვითა მისმა ამბავი ესე როდენ ქალსა, დაუძიმდა დიდად და შეწუხდა, იწყო ტირილი, და შეწუხება, და იტყოდა: ესე ვითა მიყვეს ან მამამ და ან დედამ! რომ ერთს გამოუცდელს ტყვეს მიმცესო? ჰქონდა მას როდენ ქალსა ციხე მეგარი, და შეუვალი, და იყოფებოდა მას შინა, დაჰყვა ბუმბერაზნი და დეენი მრავალნი გმირნი, და გოლიათნი, მისმა ქეთევან დედოფალსა, როდენ ქალის შეწუხება და ტირილი, წამობძანდა და ნახა ქალი თვისი მტირალი, და ცრემლიანი, უთხრა ასულსა თვისსა დედოფალმან: ვითა შევილო ჩემო, უკეთუ ესე ესმას ხელმწიფესა, მამასა შენსა წყენისაგან უქკუოდ გახდესის და დიდათაც შეწუხდებოა, ვითა არის ეს რომე, შენ სტირი დაზრუნვასა შინა ხარ და იგი უსწოროსა ხელმწიფის შვილი გმირი, და გოლიათი არის, ესეთი, რომე მისთანა მშვენიერი ფალავანნი კაცისა თვალსა არ უნახავს, და შენ მას სწურობ, ვითა ესე სიტყვა დაასრულა, აღ-

გა დედოფალი და შეფესთან წამობძანდა. მერმე როდენ ქალმა ქალაქთა უფროსი მოსწივა უკანა, და ეგრე მოახსენა დედოფალსა: ვითა მე ციხე მაქვს და ბუმბერაზნი ბევრნი მყვანან, და მე გამოუცდელს და ტყვედ ნამყოფს ქმარს არ შევირთავ, და ნურცა მიბძანებთო! მიბძანდა დედოფალი, და შვილის ნაუბარი ყოველივე უაზრო ხუსრუჯან ხელმწიფესა. უხმო ჯიმშერს, და ერთი თავისი ხელთ ნაჭერი უცხო და მძიმე ლახტი მისცა, მრავალჯერ დიდსა ბრძოლასა შინა დაცდილი, ერთი ხმალი, ჯაჭვი, მუზარადი, შუბი, გურზი და ერთი გველ-შაპის ჭურგის ტყავის საგდებელი, და თავისის ქალის ნათქვამი პასუხი, ყველა უაზრო.

ჩემსა ქალსა ფალავენები ჰყავს, თავისი, იმათ უნდა შეება, და იგინი დააჯერო, და მერმე ესე, რომ თუ უომრად შეირთავ აქედამ ის ქალი შენს ქვეყანაში აღარ წამოგყვება და თუ ფალავენებს მოერევი და აჯობებ, შენს ცოლს სადაც გებრინება იქ წაიყვანო. მოახსენა ჯიმშერ: დიად კარგათ და მართებულად ბძანებთ. ეგ მეც ვიცი, გამოუცდელს კაცს ქალი მართლად გულს არ დააჯერებსო, და არც უომრად. იქმნებისო, თუ ათასიცა ფალავანი ჰყავს, სანამ ყველას არ შევებმი, არ იქნებისო, დაასკენეს ხვალისად ომი. ერთი მახმურ დევი იყო, ყოველთა პირველად მზრძოლი, იგი განედის მოედანსა პირველად, და შეების, ვითა გათენდა, მოკაზმეს მოედანი, წამოდგეს ზედა მებუკე ედაბდაფენი: ავიდეს მალალთა სასახლისა ბანთა ზედა თვით ხუსრუჯან იგი მეფე, დევთა და დედოფალი ჩინთა ხელმწიფისა ქალი ქეთევან და მრავალი გმირთა და გოლიათთა ცოლები დევთა და შვილები, და მოქალაქენი. ხმა იყო დიდი, და მრავალი სული ტიროდა და ახვეწებდა, ეგონათ სიკვდილი ჯიმშერისა. და თვით დედოფალი ტიროდა და მოქალაქენი, და ვითა გავიდა მოედანსა შინა, დევი დახვდა, უწინვე მოსული იყო, შემოუვლეს ერთმანერთს ნავარდი, და შეუზახნეს, და შეუტივეს ერთმანერთს, მოუხდა დევი და შუბი შემოალეწნა, მაგრამ ვერა ავნო, და ვერც აბჯარი გაუკვე-

თა, მერმე ჯიმშერ ღვთისა სახელი ახსენა, და მერმე თავისის მამის დილარის შვილობა, მოუხდა, დევსა და კინენი შეუყარა, აზიდა მახმურ დევსა და აილო-შთის ოდენი დევი, მაღლად და შეჰყივლა მეფესა: ეჰა, დევთა მეფეო, გაიკითხე ესე შენი მახმურ დევი, თუ ვითარი ჭაბუკი ვარო! დაჰკრა ქვეყანასა და მუნვე დაანარცხა, და ფიცხლავ სულთაგან დაიცალა. იამათ ყოველთა ჯიმშერის მშვიდობით დარჩენა, მაგრამ დევთა მეფესა და დევთა ეწყინათ დევის სიკვდილი, და ეგრე ბძანა ხუსრუჯან: მე ვიცი, ამას გამოცდა არ უნდა, იგი ჩემი ასული ფალავანთა დევთა ამოაწყვეტინებსო.

შეასხეს ჯიმშერს ქება და გარდააყრიდეს ოქროსა და გვარსა, მეორესა დღესა მოკაზმეს მოედანი, და დაბძანდა მეფე ხვასროჯან და დაისხნა ბუმბერაზნი, და ფალავანნი მრავალნი, აბძანდა დედოფალი ქეთევან, და დაისხნა დევთა ცოლები, დაიღვეს ნადიმი, მოდგეს მოქალაქენი, ჰკრეს ბუკსა და დაბდაფსა, შეიქნა ზმა და გამოვიდა ბუმბერაზი დევთაგან, რომელსა ერქვა ეჟევან დევი. ეგრე რქვა: გვანდა წინანდელსა დევსა, ვითამცა ბედითი ვინმე ყოფილიყო, აქათ გავიდა ჯიმშერ, შემოუვლეს ნავარდი, ერთმანერთსა შუბები შეალეწეს, მერე ისრეთ იბრძოდეს, და მას უკან ლახტებით, მაშინ გაიყვანა შორს ჯიმშერმა ცხენი, და შეჰყივლა მეფეს ხუსრუჯანს: ეჰა, ხელმწიფეე! აჰა, ლახტი შენი, და ნახე ფალავანნი შენნი, ჰკრა თავსა ლახტი, ესეთი ხმა გამოხდა, ვითა ცის ჭება, დევი უნაგირში ჩაჰყლიტა და ცხენს ზურგი მოსტება, და ორიე მიწასთან გაასწორა, იამათ ყოველთა ჯიმშერის მშვიდობით დარჩენა და იტყოდენ ყოველი ფალავანი: დევნი არა არს ჭაბუკი ჯიმშერისებრი პირსა ყოველისა ქვეყანისასა, მაგრამ დევთა მეფეს და დევთა დიდად ეწყინათ, და დაუმძიმდათ, მას ლამესა წავიდა ჯიმშერ სადგომსა და განისვენებდა, მაშინ მოიხმო ქალმან აბერ დევი, იტყოდენ: ამა აბერ დევისასა არა ყოფილა დევი ამისებრი არცა ქაჯმაჯი დევი, არცა ჯინბაჯინ,

არცა ჯუნთიშა დევრ, ყოველხ უფროსად და ფალავანახ ამას იტყოდენ, და ეგრე უთხრა:

მამა ჩემი ხუსრუჯან თავსა ჩემსა ამისთვის გაბრალებდა, რომელ შენი იმედი დიდი ჰქონდა და მეც შენის იმედით ცალკე ციხე მოვიგონე. და ახლა ერთმან დატყვევებულმან კაცმან, როგორ უნდა წამიყვანოს აქედამე, თქვენი ფალავნობა და სახელი აღიხოცების, აბერ დევმა ეგრე მოახსენა: მას მნათობსა ქალსა, თუ გეპრიანება მოვკლავ, და თავსა მისსა მოგართვამ, თუ გინებს დავიჭერ და ცოცხალს მოგართმევ და თუ გინდა დავიჭერ და ამოდენასა ვსცემ, რომ ნუ მამკლამ ლ აღარ ვიბრძვიო. ეგრე უბძანა როდენ ქალმან! მაგ სამში რომელსაც უზამ კარგი იქნებაო, ვითა გათენდა, მოკაზმეს მეიდანნი, დაბძანდა დევთა მეფე ხუსრუჯან, დევნი ფალავანნი მრავალნი, დედოფალი და დევთა დელაწულნი და მოქალაქენი, წამოდგეს მებუკე მედაბდაფენი, და შეიქნა ხმა, იტყოდეს ამ დევისასა ესრეთ არა დაბადებულ არს ქვეყანასა ზელა მებრძოლი ამისიო! და ტიროდეს ჯიმშერის სიკუდილისათვის. ვითა გამოვიდა იგი აბერ დევი საომრისა იარაღითა, ესრეთ საშინელი იყო, კაცი თვალს ვერ გაუმართევდა, შეესა რკინისა მთასა ემსგავსებოდა, თვალნი ინით ნალებსა უგვანდეს, შვილის გულაზისოდენი ლახტი წელთა ეპყრა, სამნი პირ ბასრი ხმალნი წელთა ერთყა, მუზარადი დიდი გუმბათის ოდენი, შუბი დიდთა ძელთა უმსხოსი, ისარი ქარქაშში ეწყო, მალალს მთასავით ყვიროდა და ეგრე იტყოდა:

შავ-ბედო, აწ გამოდი და გუშინდელი დევთ სისხლი გაზღვევინო! აქათ ჯიმშერ შეეკაზმა ჯაჭვითა, და ხუსრუჯანის მუზარადს, რომელ არ განიკვეთებოდა იგი თავსა დაიდგა, მის ვეშაპისა საგდებელი წელთა დაიკიდა, მისი საშინელი ლახტი წელთს ჩაირქო, რომელ ხუსრუჯან ხელმწიფის გარდა ვერავინ აიღებდა, იგი ხელთა დაიჭირა, და გამოვიდა იგიცა მოედანსა შინა. შეუტევეს ერთმანერთსა საშინლითა შეტევებითა, ძვერება მათი გვანდა ორთა დიდთა გორათა ძვერებასა, და აბჯარ-

თა ზედა ცემა ჰგვანდა ცისა ქებასა, უქვრეტდეს მეფე დედო-
ფალი და ქალაქი იქით მხრისაკენ, როდენ ქალი უქვრეტდა,
იყო შიში დიდი და შეშფოთება საშინელი, მრავალთ ფალა-
ვანთ დევთ და უყვითლდათ პირები, დაიყვნენ შეწუხებულნი,
ძნელად ეტყოდა იგი ხუსრუჯან მეფე დევთა ბუმბერაზთა მის-
თა, ჩემგან კიდევ დევს ვერავინ ებრძვისო, ამაზედ გაიყვანა
ჯიმშერ ცხენი, მოუხდა, უკრა ხმალი ცხენსა და თავი გაუგ-
დებინა, რე ქვეითად აბერ დევი ჯიმშერს შორს უკუდგა, აბერს
სხვა ცხენი მოჰგვარეს, მასცა ხმალი უკრა და თავი გაუგდე-
ბინა, სალამოდინ იბძოლეს, რე სილამემან გაჰყარა- მოეწონათ
ყოველთა დევთა, და დიდებულთა ჯიმშერის ომი. იტყოდეს
ყოველნი ჯიმშერის დიდსა ქებასა, დევი ციხეში ნაღვლიანად
წავიდა და დაწვა. ჯიმშერს ვითა ენება ეგრეთ განისვენა, მე-
ორესა დღესა გამოვიდნენ ყოველნი მქვრეტელნი, თავის ად-
გილს დადგეს, წამოდგეს ზედა მებუკე მედაბდაფენი, გამოვი-
დნენ ორნივე მემუქარენი, შემოუვლეს ნაფარდი ერთმანერთსა;
და შეუტივეს.

თავმან თქვენმან და ზენარმან ლუთისამან არცა წინასა
ომსა გვანდა და არცავის ეგეთი ომი უნახავს, იბრძოლეს ცხრა
ჟამამდინ, ბუკისა და დაბდაფის ცემისაგან ყურთა ხმა არ
იყო. გაიყვანა ცხენი ჯიმშერ და ხუსრუჯანის ლახტი შეუმალ-
ლა, თავს დაკრვას უპირებდა, დევმან თავსა ფარი დაიფარა,
დაჰკრა ფარი, დაუმტერივა, მუზარაღზედ ჩამოაუსხლტა, და ცხე-
ნის თავი დაუნაყა, ჩამოვარდა დევი; ჯიმშერ უკუფა და და-
ლამდა, და სილამემან გაჰყარნა. მივიდა დევი ციხეში, ქალს
აყვეღრა, შენის გულისათვის გულისად ვერა ვჰკრამ ხოლმეო.
ხვალე ნახე თუ რა მოვაწიო მას ზედა! ვითა გათენდა, მოვი-
დეს ყოველნი მქვრეტელნი და დარიგდეს თავ თავისსა ადგილ-
სა, წამოდგეს ზედა მებუკე მედაბდაფენი, რამზე მალლად გუმბათ-
სა ცისასა გამოვიდა, გამოვიდა აბერ დევი, და აქეთ გავიდა ჯიმ-
შერ, შემოუვლეს ერთმანერთს ნაფარდი. აბერ დევმან აგინა
ჯიმშერს რე ეგრე უთხრა: შენ სრულისა მეფისა მოწონებულნი

სიძე ხარ, შენ ავ გვარო, და ავსა ეტლსა ზედა შობილო, ორი დღე მისთვის შეგინახეო, აწ მათგან ფარვანი ამიღია, ახლავე მიწასთან გაგასწორებო. მერე ჯიმშერ უბრძანა: მე მაღლისა ხელმწიფის შვილი ვარ, ზე შენ ცუდი ზე საძაგელი ბილწი დევი ხარ, ავ გვარიც შენა ხარ ზე ავის თესლისაცაო.

შეწევნითა ლუთ-სათა მის მაღლისა ხელმწიფისა ავად ხსენებას ამავე წამსავ შეგანანებო! მოუხდა აბერ დევი და ლახტი შეუმაღლა, ჯიმშერ თავსა ფარი დაიფარა, დევმან ფარი დაუმსხვრივა, მუზარადმან დაისხლტუნა ზე ცხენის თავსა მოუხვედრა ზე სრულად დაუნაყა. ჯიმშერ დაქვეითდა, აბერ დევიც გარდახლტა. მიუხდნენ ქვეითნი ერთმანერთს ზე ვითა მჭედელი გრდემოს ეგრეთ იცემებოდნენ, ერთი მეორისაგან ზე მეხის ქეხისაგან უფრო საშინელი ხმა ისმოდა, რა ლახტების ცემისაგან დაიღალნენ, ლახტები წელში ჩაირქვეს და ხელ და ხელ ერთმანერთს მისცივდნენ. მათი ჯახება დიდთა კლდეთა ჯახებასა ჰგვანდა! ეგრე უბრძანა ხუსრუჯან თვისთა ფალავანთა: ვითა აბერ დევის ხელ ზე ხელ მოჭიდარი არც დევი, არც კაცი ქვეყანაზედ არ დაბადებულა, ზე არც დაბადებისო, თუმცა მესთანისა მთასა ხელი მოჰკრას, მასცა ანაზღად დააქცევსო. ერკინენ ერთმანერთსა მედგრად გულმეისისხლედ, სახელოვანსა ჯაჭვებსა ვითა დამპალსა სამოსელსა ერთმანერთს ახევდეს! დევთა მეფესა და სრულად ფალავანთა ზომისა მეტად მოსწონდათ ჯიმშერის ომი. იყო ბუკისა და დაბდაფის ცემა ზე შეწუხება დევთაგან აბერ დევისათვის, ზე სხვათა მჭვრეტელთაგან ჯიმშერისათვის. ამაზედან ჯიმშერ წყალობის მომცემელის ლუთისა სახელი ახსენა და თავისის მამის დიღარისა, მოუხდა დევსა, ერთი ხელი ბარკალსა ჩაავლო, და ერთი კისერსა და მთისოდენი დევი ძალად აიღო და მიწასა ზედა მედგრად დასცა, ესრეთ, რომელ იგი ადგილი სრულად შეიძრა, და მრავალთა მკარდალთა კაცთა სული განუტევეს. იქით დევთა მეფე აიჭრა, ზე ჩქარათ, ზე ცხენი ითხოვა დევის საშველად, ჯიმშერ მუზარადისა ჯაჭვი წაკეცა ზე პირ აღმასის ორპირის

ხანჯლით თავი ტანისაგან განაშორა. დევმან ესეთი სისხლის ღვარი გაუშვა — ხუთს დიდს დოლაბს დააბრუნებდა, რა ვერ მიუსწრო ხელმწიფემან, დევის სიკვდილი დიდად ეწყინა, მაგრამ გამარჯვება მიულოცა და თავს ოქრო და გვარი გარდააყარეს.

მას ღამეს განისვენა ჯიმშერ. რა ესეთი ჯიმშერის ქება მოისმინა ამირან დარეჯანის ძემან, ეგრე უთხრა სეფედავლესა მზისჭაბუკსა: ქება დიდი გვიანბო რაიბ დაბადმან, მაგრამ ეს ჯიმშერ ყველაზედ ნამეტნავი ფალავანი ყოფილა. ამისთვის, რომელ მცირე ყმა ჯერეთ ხოსრო ხაზართა მეფეს დაუტყვევებია, მერე დევთა ხელმწიფეს, რა ტყვეობილამ გამოსულა, ცხენისა და იარაღის ხზარება არავისაგან უსწავლია, ამათთანა სახელოვანს ფალავნებს მორეგია, უცხო და სახელოვანი გოლიათი ფალავანი ყოფილაო. სეფე დავლემ ეგრე უთხრა: კაცისაგან დაუჯერებელი და გასაკვირველი საქმე არის ჯიმშერის ქებაო! მერე რაიბ დაბადმან მოახსენა: ამისი შვილი არ მოკლა ქაბუკი და მზეჭაბუკიც შეიბნენო, და იმათი საქმე სხვასა კარში არის დაწერილი და იქილამ მოგხსენდებათ. უბრძანეს ამირან და სეფედავლემ იგივე ამბავი გვითხარო. მოახსენა რაიბ დაბადმან: მერე მის აბერ დევის სიკვდილს უკან უბრძანა დევთა და ბუმბერაზთა ქალმან: თქვენგან მაქვს იმედი, უნდა ციხე გავამაგროთ და არ შემოაუშვათ. მოახსენეს: რაცა ჩვენგან გაეწყობა ვეცდებით, მაგრამ მისი მებრძოლი არცა დევია და არცა კაცი, რომელ გვასმია ამირან დარეჯანისა კიდე, რომელმან დევთა მასა ხელებელი ხაზარან მოკლა, ცალის ხელის წამოვლებით. სხვას შეხედვა არ ძალ უძოთ ქვეყანასა ზედა, და ვითა გათენდა, შეეკაზმა საქვეითოთა აბჯრითა, ჯიმშერ მივიდა და ციხის სიახლოვესა შესტყორცნა ერთსა ციხისა ბურჯსა საგდებელი და გარდააცვა, მერე თავსა ფარი დაიდვა და კისკასად ზედ გასლვა მოინდომა, დასცეს ქვა მრავალი, განა ვერა ავნეს-რა.

ვითა გავიდა ციხისა წვერსა, დევნი მუნვე იყვნეს. ამოიწოდა პირ-მასრი ხმალი და ხოცნა და ამოსწყვიტა, მოგებნეს ორნი დევნი წინა. ლახტი შესტყორცა და ორივე მიწასთან გა-

ასწორა. მიაწია ციხისა კართა, შესტყორცა ლახტი და შელღე-
წა კარი ბასრისა ფოლადისა, რკინისა ეგოდენი დაიქცა. ოთხი
ცხენოსანი კაცი შიგ შევიდა ერთათ, რამაც დევმან ის მოინა-
ხეს, გარდაიხვეწნეს, ერთი ბროლის კოშკი იდგა, იგი რაოდენ
ქალი ორმოცის პირ-მთვარის მხევლით მასშიგან იყო, ხელი
ჰკრა კარსა. კარი გაიღო, მზისაგან უბრწყინვალესი ქალი დახ-
ვდა, გვერდთ დაუჯდა და პირსა მზიანსა აკოცა, და ეგრე უთ-
ხრა: ზენარმან ლეთისამან შენს სილამაზეს უფროსიცა კრძალვა
მართებდა. მასვე წამს მეფემან დედოფალი და დიდებულნი
დევნი გაგზავნეს, ჯიმშერ ჩამოიყვანეს. დედოფალმან რაოდენ
ქალი ჩამოიყვანა. თავმან თქვენმან მასვე დღეს ქორწილი უყ-
ვეს, ერთი ყმა და ერთი ქალი მათ არა ჯობნიდა. და მერმე
უხმო მეფემან დიდებულთა. მეფემან ორმოცი დღე ლხინი,
სმა, მეჯლიში და განსვენება ჰყო, გაცემა და სიხარული, ამაში
გამოხდა თვე ექვსი. დღესა ერთსა ჯიმშერ დაღრეჯით იჯდა
ნადიმსა ზედა. უძანა დევთა. მეფემან: რისათვის დაგიღრე-
ჯიაო? მოახსენა ჯიმშერ: მაღალო ხელმწიფეო! მე ექვსი თვე
არის, რომ ლხინსა და შექცევაში ვარ, და ყმათა ჩემთა არა
ვიცი, მიუგო ხვასროჯან და უთხრა: თუმცა უწინ გებძანა ამ-
ბავს მოვალეობინებდი. მოაყვანინა გრძნეული ერთი, შავნი მცი-
რენი ღართნი ტანსა ეცვენეს, უბძანა: დღეს უნდა ჯიმშერის
ქალაქში შეხვიდეთ. მან მოახსენა: ხვალ აქ ამბავი მოგარ-
თვაო.

მიიღო ჯიმშერ საწერელი და ქალღიმი, მერაბს და ჯულს
წიგნი მისწერა ესრეთ: მამისა ჩემისა მსგავსად, მერაბსა და ჯულს
დიდებულთა პატივითა ტკბილად მოგიკითხავთ და სიყვარუ-
ლით ვიალერსებ. ვიცი ამბავსა ჩემსა იკითხავთ, რა იგი კაცნი
ჩემთან მოვიდეს და ღვინო ვსვით. მძინარისათვის თილისმა რა-
მე შეემზადათ, შემიკრეს ხელი და დევთა მეფესა ხუსროჯანთან
მიმიყვანეს. მან ეკრე კრძალვითა მეციხოვნათა შემავედრა. თუ-
ცა ხელი მეშოვნა შევაკვდებოდი. მაგრამ საკვირველითა მძიმე-
თა საკრველითა ვიყავ შეკრული შვიდს წელიწადს. მერმე და-

ლოლმან მნახა და დედოფალს ქეთევანს მოახსენა: ხელმწიფის
შვილი ჰყავს ტყვეთაო!

რადგან იკიც დიდის ხელმწიფის შვილი იყო, შეეებრალო
დი, ხელმწიფესთან მიშუამავლა, ამიშვეს, ქალი მიბოძეს თავი-
სი, ამ ქალმა ჩემი ქრმოზა შორს დაიჭირა, რომ გამოუცდელს
კაცს ქმრათ არ შევირთავო. მერე ხოსროჯან მიბოძა ყოველი
თავისი საომარი იარაღი. პირველსა ომსა შინა იგი მიხმეს დე-
ვი შუბითა მოვჰკალ. მეორესა დღესა ეყვან დევი ლახტითა
ჩავლევწე უნაგირსა შიგან. მესამესა დღესა მთისაგან უღიდესი
აბერ დევი შემომება, სამს დღეს ვებრძოლე, იარაღი ყველა
დავლევწე. მერმე რკენით დავეც და თავი ტანისაგან განვაშო-
რე. დევთა ციხე ავიდე, იგი პირ-მთვარე, რაოდენ ქალი გამო-
ვიყვანე და ცოლად შევირთევ. ეს ექვსი თვე არის ლხინსა და
ჯანსვენებაში ვარ. ამდონი ხანი არის თქვენი არა ვიცი-რა, რა
ესე წიგნი წაიკითხოთ, ყოველივე ჩემი ბძანებული აღასრულებთ.
დაეკაზმენით კარვითა მოფენილობითა, ცხენ-იარაღითა, ქორე-
თა, ავაზითა, ყოვლის სანადიროს შესაქცევებითა, სპილენძის
ქურჭლითა, ბუკითა და დაბდაფითა, ვითა ხელმწიფეთა წესი
არის. ეგრეთ წამოდიოთ, დიდი ხელმწიფე არის, ამასთან დიდბ
გამოჩინება უნდა, ლაშქარნი სრულიად თან იახლოენით. რა ეს
წიგნი მას გრძნეულს მისცეს, გაფრინდა ვითა ისარი, მასვე
დღეს ორის თვის სავალი განვლო, მივიდა ქალაქსა ჯიმშერი-
სასა, იხილა რა სასახლე და ციხე ყველას. შავი ემოსათ და
ყველანი ძნელად დაღრეჯილნი იყვნეს, მივიდა და ერთსა კაც-
სა ვისმე უთხრა: მერაბ და ჯულ მიჩვენეო. აფიცა მან კაცმან,
მითხარ თუ რა იციო? და არ უთხრა: მერაბ და ჯული ორნივ
ფლასით საბნელოში ისხდნენ. ესე წიგნი თანა მოჰყვა. მოვი-
დეს და მოახსენეს ზანგის მოსვლა და წიგნის მოტანა. მათ
ევრანათ ვითა მტერთა დაუმართებიათო.

ერთი კაცი გამოუგზავნეს და ამბავი იკითხეს. მან ზანგმა
ეგრე უთხრა: წიგნი მაქვს თქვენის ხელმწიფის ჯიმშერისაო და
დიდი სასიხარულო ამბავი ვიციო, თვით მიმიყვანეთ, რა მერაბ

და ჯულ ესე ამბავი მოისმინა, ზე აიჭერენ და ზანგთან მივიდნენ, მუხლს ეხვეოდნენ და სისხლის ცრემლით ტიროდნენ, გამოუღეს წიგნი, წაიკითხეს და მრავალი იტირეს, შეექნათ ღიმილი სიხარული და განცხრომა, შემოკრბეს ღიღებულნი და მცირედნი, შექნეს სიხარული და განცხრომა, ფლასი ზე გარდაიხიეს და ძოწეული შეიმოსეს, ჯიმშერის ნაბძანებისა მზადება დაიწყეს, მისწერეს წიგნი ჯიმშერს. მონანი სამეფოსა თქვენისანი მერაბ და ჯულ კეთლისა თქვენის ამბის სმენისათვის, თუ ბძანათ მკვდარნი დავსცოცხლდით. თუმცა თქვენ ჯაჭვითა შეკრულნი იყვენით, ჩვენცა ძნელსა მწუხარებასა და ჯურღმულსა შინა ვიყავით, და ახლა, ღვთის მადლობის მიმცემელნა, ჩვენცა აღრე ვიახლებით. ესე წიგნი მას გრძნეულსა მისცეს და მეორესავე დღესა მიართვა ჯიმშერს, მათის მშვიდობით მყოფობისათვის დიდათ გაიხარა. ჯიმშერის ბძანებული აღასრულეს და სამოცი ათასის კაცით წავედეს და წინ კაცი გაგზავნეს, ვითა მიეახლნეს, წინ ჯიმშერ მიეგება. სამისა დღისა სავალსა, რა მერაბ და ჯულ ჯიმშერ დაინახეს, ცხენილამ გარდაიჭრნენ და ცვივით პირი მიწათა გააერთეს, აღგეს და ეგრე მიეგებნეს, რა ჯიმშერმა მერაბ და ჯულ დაინახა ქვევითნი მიმავალნი, იგიცა გარდახდა, ვითა მამასა, ეგრე მიეგება, დაცვივდენ და ფერხთა ეხვეოდნენ, ჯიმშერ პარსა აკოცებდა, და მოიკითხა სიყვარულით, მერე დევთა დიდებულნი და იგინი ერთმანერთს მოემშვიდნებოდეს. მერე დევთა მეფე ხუსრუჯან მობძანდა, მას მიეგებნენ, მერაბმა და ჯულმა თავყვანი სცეს, და მოემშვიდნებოდეს.

მობძანდეს სადგომსა და დიდად პატივისცა მერაბს და ქულს. და ვითა დასხდენ ყოველთა დევთა, ფალავანთა თავსა მერაბ დასვეს, თავის მხარეთა და მეორეს მხარეს ჯიმშერისაკენ ქულ დასვეს ჩრდილელი. შემოვიდნენ დიდებულნი, დასხდენ ორი ათასი ცალკერძ და ორი ათასი ცალკერძ, და სხვანი თავადნიცა. შეიქნა ლხინი და მეჯლიში ეგეთი, კვლავ არ ქმნილი იყო. სამს დღეს ეს გარიგება იყო. მეორესა დღესა შეკა-

ღრა მერაბისა და ქულის პირით: ვითა მაღალო ხელმწიფეო, განისვენეთ მონისა კარავთა და დაიმდაბლეთ თავი და თვით ქეთევან დედოფალი დაჰპატიჟა თავისის პირით, დაეწივნეს ყოველნი მასთან დიდებულნი, მოკაზმეს მოედანი, და დადგეს კარავნი, რომ კაცისაგან მისი ქება არ ითქმის, ცალკერძ დაბძანდა ტახტსა ზედა დევთა მეფე, სახელმწიფოსა ქეთავან დედოფალი, და მისი პირ-მთვარე ასული; და ყოველი დიდებულნი იყვნეს ლხინში, და მეჯლიშში კაცისა თვალსა არ უნახავს, იმღერდეს მგოსანნი და მოშაითნი და იტყოდინან ჯიმშერის ქებასა, მერმე უძღვნა მეფესა და დედოფალსა ორასი ოქროთ შეკაზმული ცხენი, ბედაური, ათი ათასი სტავრა და ხათაისა ფარჩა ურიცხვი, ორი გვირგვინი, ფასის თქმა არ შეიძლება, ღმესა შინა ვითა დღე ნათობდა. მერე დევთა ფალავანთა და დიდებულთა და მხევალთა უძღვნა მრავალი, რომ ანგარიში არ აიღებოდა, და წაბძანდნენ მადრიელნი, ეკრეთვე მეფისა საგარდესა შინა ლხინობდეს. მერმე გამოეთხოვა ჯიმშერ და მოსცა დევთა მეფემან კერული, და უკერული, თვალ-მარგალიტი ხუთასი აქლემი, ათასი ჯორი, სამასი ოქროთ შეკაზმული ცხენი, და ხუთასი შესამოსელი. ეკრეთვე მერაბს და ქოლოს. გამოესალმან დედოფალი ასულსა თვისსა ცრემლითა, ჯიმშერს შეავედრა და დალოცა, გამოჰყვა მეფე სამისა დღისა სავალსა, გაჰოესალმა იგიცა, წავედით ჯიმშერის ქალაქში ნადირთა სრვითა, და ვითა მივეწურენით ქალაქად, წინა მოგვეკებნეს ყოველნი დიდითა სიხარულითა, ჰკოცნიდნენ, ფერხთა ეხვეოდნენ, აყრიდნ ღრამსა და ღრაჰკანსა, შეიქნა სიხარული მისსა სამეფოსა, რომელ კაცის ენისაგან არ ითქმის, ერთსა თვესა ქორწილი იყო, სიხარული და გაცემა, ვინცა დევთა დიდებულნი ახლდნენ, მრავალი უბოძა და გაისტუმრა მომადრიელებულნი, და იყო სიხარული და განსვენება მრავალი, და მიეცა ძე ერთი, მშვენიერი ნაყოფი, რა ერთისა წლისა შეიქნა, მნახავთაგან გასაკვირვებელი იყო, არცა მამასა ჰგვანდა და არცა სხვასა ვისმე. მისთანა საკვირველი კაცის თვალისაგან არა ნა-

ხულა-რა. ამაზედან დასწეულდა ჯიმშერ და მოკვდა. ესეთი ტირილი, გლოვა და შეწუხება იყო, რომ კაცი შესცთებოდა. იგლოვდა რაოდენ დედოფალი, მერაბ და ქოულ იგლეჯდენ თმასა და წვერსა, დაიბეს სამოსელი და დიდი გლოვა იყო წლამდისინ, და მას შვენერსა ნაყოფსა დაუწყეს ზრდა მერაბ და ქოულ, და დასდვეს სახელად ჯიმშედვე, მამისა თკისისა სახელი, რომლისა შემდგომად არ მოკლა ჭაბუკათაც უწოდდენ. აქა დასრულდა კარი ჯიმშერ დილარის შვილისა: დაუსრულებელმცა არს სუფევა მეფობისა თქვენისა ჟამთა მრავალთა ამინ.

კარა მეათცამეტე.

ჯიმშერის შვილის არმოკლა მზე-ჭაბუკის ამბავი.

სმენდინ მეფეთ მეფეო, ცხონდინ უკუნისამდე, ადიდნეს დმეტმან მოყვარენი თქვენნი, და არცხენოს არგულთა თქვენთა. ოდეს ესე ჯიმშერ შეიქნა შვიდისა წლისა, ნადირობა უყვარდა მეტად, სადაცა ანუ ლომი ანუ ჯიხვი ნახის, მან ცოტამან ყაპან ვითა კატა ეგრე მოკლის! და არცა ვის ასმია ძე მისებრ უმშვენერესი და უტურტესი. რა მოიწიფა და თხუთმეტის წლისა. შეიქნა, უხმო მერაბს და ქოულს და დიდებულთა უბირველესთა და რქვა: ცოტათა ხანთა მომინდა სხვათა ქვეყანისა ნახვა და სიარული, მათათა და ბართა, თავისა ჩემისა გაოცდა და ქაღთა. უმშვენერესისა შოვნა. გმირთა და გოლიათთა ბძოლა და მათი ომი. თქვენ ტახტი ესე ჩევი მნებავეს კარგათ შემინახათ. მერაბ, ქოულ და დიდებულთა ესე ჰკადრეს: ჩვენ სამის სახელმწიფოს კაცნი გახლავართ, დავჯერებულვართ თქვენსა ჭაბუკობასა. უბძანა ჯიმშერ: თქვენ რომ დასჯერებულ ხართ, მეც უნდა დაჯერებულ ვიყოვო, თქვენის თავის საქმე აღარ გახსოვდენ, მეჩაჰ ჭაბუკობისა ჟამსა რაიდონი ომი გარდავიხდა, ქოულ-

საცა ეგრევე უქნია. არ დავიშლი, ზენარმან ღვთისამან, და ნურც თქვენ დაზიშლით, თვარა დიდათ მეწყინებისო. შეშინდეს, ველარც დედამ და ველარც იმათ დაუშადეს, თავისის მამის იარაღი, რაც იყო დევთა მეფისა ხოსროჯანისეული, ისინი ყველა თან წაიღო. ერთი თავისი ყმა, ბებურ მურადისძე თან წაიყვანა, კარგი ქაბუკი, ერთი მეჯინიზე და ერთი შიკრიკი, შეკაზმული ოქროს სარტყლითა, ეყვანებითა და ჯავართა და საძოსითა ოქროსათა მოკაზაული. ესე შიკრიკი ფრინველისა გან უმაღლე იყო, დაყარნა დედა და დიდებულნი თვალ-ცრემლიანი.

და წავიდა თვით დრამისა სამეფოსა, ერთი თოვლიანი მთა ნახა, გაუკვირდა და ეგრე სთქვა: ჰაერი ზაფხული არის და ეს სიცივე რილასი არისო? შეძართა მას მთასა და აღვიდა. ზედა, ესეთი ყინვა გამოუშვა, რომ არ ითქმის კაცის ენით. შეშინდა ბებურ და მათან მყოფნი კაცი და ეგრე მოახსენა: აღარ ძალ-გვიძს სიარული, აღარც ცხენსა და აღარც ჩვენაო. გადახდა ჯიმშერ და იზათი ცხენები თავის ცხენს გამოაბა და თითონ წინ გაუძღვა და ასე აიყვანა. მივიდა ადგილსა ერთსა ღერწამიანსა და ჩალოანსა, ტა იყო დიდი, ვეშაპი იყო შავი და სწარელი, მის ტბსა პატრონი თურმე ის იყო და თოვლიც თილისმით მისგან იყო. რა ნახა მან ვეშაპმან, შეიღვლარქნა და შეოუტევა, აქედამ ჯიმშერ შეუტევა, ისარი ამოიღო შესტყორცა, თავში ჰკრა და ღაში მიწასა დაუბა და ფრთამდინ დასევა, ეწყოვა მას ვეშაპსა და ზედ შემოვარდა, ამან ჰკრა ხმალი და წმინდათ შუა გაჰკვეთა და ხმალი მიწასა შიგან გამოავლო. ასეთი სიხლისა ღვარი გაუშვა, რომ კაცი შაგ გატურდებოდა, და იგივე თოვლი და ყინვა მაშინვე განქარდა, ასეთა სიციხე შექენა, რომ უფროსი აღარ იქნებოდა. თურმე მის ვეშაპისაგან იყო იგი საშინელი სიცივე: წავედით და სამი დღე იიარეთ. ავედით მთასა ზედა უზომოდ ძაღალსა და ვითა მის მთილამ გარდავიხედეთ, ვნახეთ შვიდისა დღისა სავალი სულ-კარვითა და ჯარით გარდავსებულ იყო, თითონ პური სკამად

დაბძანდა და შიკრიკს უბძანა: წადი და იგი ლაშქარნი ვინ არიან შეიტყვეო. შიკრიკი ეგრეთ სწრაფათ წავიდა, რომ არაბული ცხენი მასთან არ გაოჩნდებოდა. რა მივიდა მათში, იხილეს მათ უფროსთა კაცთა, მოეგებნეს და უსალმეს. და ცნეს ეს შათირი ან დიდისა ხელმწიფისა არის, და ან კარკის ქაზუკისა ვისიმე, რა მისი საკვირველი ოქროთ აკაზმულობა იხილეს.

ჰკითხეს, ვინა ხარ და ან რა საქმე გაქვსო? მან შიკრიკმა ეგრე უთხრა: პატრონისა ჩემისა საქმე არა ითქმის, თუ თითონ არ გიბრძანებსთო. მე მნებავეს, რომ თქვენი ამბავი მითხრათ, რომ ჩემს პატრონს მივართოვო. უთხრეს: ჩვენი ამბავი რაღა გითხრათ. რაც აქ კაცი ვართ შვიდი ამდონი ვრყვენით, და ერთმან მხეცმან აგვწყვიტაო, ვინც მოვრჩით ავიყარენით და აქ მოვედით. თორმეტს დღის სავალი აქეთ მხარეს არის მოაზრებული და თორმეტისა დღის სავალი ყოველს მხარეს მოაზრებული. ჩვენ თურქეთის ქვეყანის კაცი ვართ და ღმერთსა ამას ვევედრებით, რომ ერთი ან ხელმწიფე და ან ფალავანი გამოჩნდეს ვინმე, რომ ან იგი მხეცა მოკლას და ან ჩვენ აგვყაროს და წაგვასხას საღმეო, ამ თვალ უწოდოსა ადგილსა ვართ გამოსულნიო. ვითა ესე სიტყვა უთხრეს, წავიდა, ფიცხლად ჰკადრა ყოველი, რაცა სმენოდა მათგან. ამაზედ შესხდენ ორმოცი ცხენოსანი და წამოვდეს ჯიმშერის სანახავად, მოვიდეს და დასხდომა უბძანა, ვინა ხართ და ან რა მიზეზისათვის გადმოხვეწილხართო. მნებავეს ყოველთავე მიამბოთო. მეჩემ მათ კაცთა ჰკადრეს გზღანამცა ყოველივე შევჰკადროთ მეფობასა თქვენსა, ვინაითგან აქა მობრძანებულხართ. ბძნეთ და ხალხსა და დედაწულში მობძანდით. და მუნ მოგახსენონ ყოველივე. მასვე წამსა წავედით, მათ კაცთა ოთხი ცხენოსანი გაგზავნეს, და დამზადება დაავედრეს. მანამ მივიდოდით, მათ კაცთა ყოველივე შეეკაზმათ. ტახტი დაედგათ სახელმწიფო, ორასი ოქროს ჯოხიანი კაცი წინ მოგვეგებნეს, დაცვიდენ და ჯიმშერს თაყვანი სცეს. შებძანდა და ტახტსა ზედან დაბძანდა. მოიღეს

სუფრა და სანუკვარი მრ.ვალი. ვინცა მათთანა ღირსნი იყვნენ მუნ დასხდენ, და ლხინი ნახესა სანამ ენებათ. უბძანა აბა მითხარით მის მხეცასა ამბავიო? ამაზედ ზე აღვა ერთი დიდებულთაგანი, რომელსა სახელად ერქვა ომარ, და ეგრე მოახსენა:

ცხონდი მეფეო უკუნისამდე, მის მხეცისა მხილველი აღარავინ იპოვება, ერთსა ვსმე ერთი დღი ლაშქარი შეეყარა და მხეცი წინ შეხეჩოდა, სულ ასე დაენთქა, რომ ერთი კაცი მიწის ნაპრალში მოარჩომილიყო და იქილამ თურმე სჭვრეტდა, მისგან გვასმია, სიდიდით ს მი სპილოს ოდენი არის, თავი ორი აქვს, და პირადამე ცეცხლი გამოდის, თუმცა მთასა ესროლოს, წ მს ვ დასწვავს, რქა აქვს ერთი, ათი მწყრთა, რასაც შეუყრის ყველას ილიგზს, ფეხის ქანგები სისხლს მღვრელი აქვსო, თითო ქანგი ს მ-ს.მი წყრთა აქვსო, თვალნი სისხლიანი აქვს და კბილნი ვითა ბასრი, რკინა შექამა, მაცა აღვილად გამოიცოხნის, ესეთისა სიმყრალისა სუნნი უდის, რომე კაცი თუ ერთსა მილონსა მიუდგა, უთჟოდ ცხენილამ ჩამოვარდების, თუ მისა ნავალსა ნახავ, სადაც ფეხი დაუდგამს, თითო მწყრთა მიწა ჩაუდრეკია. უბძანა ჯიმშერ: ეგე მხეცისაგან არც ერთი არ ეგების, ყველა ტყუილი მგონია. ვითა გათენდა, უბძანა ჯიმშერ, წ მომყევით ვინცა კარგი ცხენოსანნი ხართ. ხუთასი კაცი ასეთსა ტაიქსა გასხდეს, ფრინველი ვერ მოეწეოდათ. მათს ქვეყანამდის თხუთმეტი დღე ვიარეთ, მივედით, ვნახეთ ქვეყანა, სამოთხის მ.გავსი, რომელ წყალი, ხეხილი, ბალახი და ქალაქი და სოფელი დიდი და შვენიერი, მაგრამ გაეოხრა მხეცსა მას. მათ კაცთა ბუნებური ღეინო მოიღეს, მისსა უყეთეს ვერას ნახვდა, ერთსა მის მხეცისა საწოლსა ალაგსა შევხვდით, სამისა კალოს ოდენი ალაგი სჭეროდა. ასეთი სიმყრალისა სუნნი იდგა, კაცი შებნდებოდა. ეგრე ბძანა ჯიმშერ: აბა სიმყრალისა სუნსა მეცა ვემოწმები, და სხვა ამბავი რაცა თქვეს, ტყუილი მგონია. მოახსენეს მათ თურქისტანელთა დიდებულთა:

ცხონდი მეფეო უკუნისამდე, ესე დიდი კეკელო ქვეყანა

მის მხეცისაგან არის მოოხრებული. წავედით, ახლოს ყოფილიყო დიდრონი კოშკები, ძირითურთ აღმოეფხვრა, ვნახეთ ნავალი კვალი, სადაც ფეხი დაედგა, ერთი მწყურთა მიწა ედრიკა, წავედექით მის სამეფოსა, ქელსა ჰკითხა: სად არს სამყოფი მის მხეცისაო? მოახსენეს: აქათგან წარვალს გზა ოთხი ფარსანგი; ეგრე ჰკადრეს მათ კაცთა: ზენაარსა ღვთისასა, სადაცა იგი მხეცი არს, იქ ნუ მიგვაყვანო. ჯიმშერ ეგრე უბძანა: თქვენ ესე ქენით, თვალითა მიჩვენეთ და თქვენ არ წავიტნო. უსმინეს და ერთა კაცა ასთ ტაიქსა ზელა შესვეს, რომ ფრინველი ვერ მოსწვდებოდა. წარუძღვა და თავისი კაცი წაიყვანა და იგინი მუნ დაჟაჴნა. ვითა განვლო ერთა ფარსანგი, იკითხა სადიმყოფებოა. მოახსენა: ეს არის მისი სამყოფიო და არს ზწყი რა იქნაო! ამ თქმსზედ ნახა იგი მხეცი და გააფრინა იგი ცხენი. შეხელა ფალავანმან, ზე აღვა ნამძნაჴვეი, ვითა მთა ჰანდრის ოდენი ენა წამოეგდო, და იხმორებოდა, დიდათ საზარო იყო, რა ნახა მხეცმან, თავსა არ შეიღვ, ფალავანმა ცხენი გაუქენა, რა ახლოს მივიდა. ასეთა სუნი გამოუშვა სიმყრალისა, კინალამ ცხენილამ ჩამოვარდა. მაშინვე ცხენილამ ჩამოხდა; პირი მიწასა გააერთა და ღმერთს შეავედრა და ამირან დარეჯანის ძის სისწრაფე და გაჭირების გული ითხოვა ოჴმოცის წლის ჰასაკისა. აღვა ქარი და მისი სიმყრალე მასვე პირს ეცა, გამოიღო ჯრითთ; რომელ ცხენზედ ეკრა, შესტყუორცა და თვალი გაუხვრიტა, ორი წყურთა ტვინში ჩასვა, მოიკრა ტოტი, ხე მოსტეხა და პირი შიგ დარჩა. ასეთი საშინელი იგრგვინვა, და ესეთი ცეცხლი გამოუშვა, რომ თუმცა მოხვედროდა, წამსავე თან დაიწოდა. თავსა გარდივლო ორი ალაჯი მინდორი, გარდაწვა რა, კომლა განქარდა. ისარი შესტყუორცა, ძირს ჩამოვარდა, ვითა ქვითკირსა კედელსა, ფგრეთ ვერ ავნო. მეორე შესტყუორცა, ძირს ჩამოვარდა და მჴავალი ზედ შეაღეწა. მშვილდი დააგდო და მეორე ჯირითი გამოიღო, შესტყუორცა და იგიცა ძირს ჩამოვარდა, და! ცა; მხეცმან ფეხი შემოსტყუორცა და ცხენის ორივე ბეჭები დაუმსხვრივა და შიგან გაა-

ავლო, ცხენი დაეცა, მძიმეთ შიკურვილი ფალავანი მეტის სი-
მყრალისაგან დაზნდა, სანამღისინ დაბნედილო იყო, თვალთა
ხელი უკუ ივლო, ზე აიჭრა, შეხედდა მხეცსა, მეორე თვალიც
სისხლით ავსოდა, და დიდის საზარელის ხმით გრგვინავდა, მი-
უხდა ფალავანი, ხმალი ამოიწოდა, ღლიასა ჰკრა და ვადამდის
დაასო, მხეცმან ტოტი წა?ოატანა, ხმალი შიგ გაუშვა, უკუ
ხტა, გამოილო ხმალი, პირში ჩაიდვა და კევივით გამოცოხნა
და გამოყარა. ფალავანმა მგფის ხუსრუჯანის ლახტი აილო,
მიუხდა და შვიდი ჰკრა და ვერ შეძრა, მერვე ჰკრა, იქუხა და
წაიქცა და ალაგი დიდათ შეიძრა, ეგეთი სისხლის ღვარი გა-
უშვა, რომ ხუთს დოლაბს დააბრუნებდა. ლახტი და ჯაჭვი
მუნვე დააგდო და იწყო სიარული. რა ერთი ფარსანგი გზა
განვლო, დაიღალა და დაჯდა, სამი ალაჯი კიდევ სხვა ჰქონდა
გასავლელი, მისი ყმა ბებურ მურადისძე და შიკრიკი წამოსუ-
ლიყვენ და სამი ალაჯი გამოეველოთ, მოვიდეს, ნახეს, გარდა
ხდეს, მუხლსა აკოცეს, წყალი მოართვეს, ხელი და პირი დაა-
ბანიენს, და ხილი და ღვინო იამა. უბძანა რა ქნეს მათ კაცთაო?

მოახსენეს: რა თქვენთან ნამყოფი კაცი მოვიდა, და მის
მხეცის ამბავი მოიჯანა, თავმან თქვენმან, ასე გარღიხვეწნეს,
რომ გზა და კვალი ველარ გავიღეთ. უბძანა ბებურს წადი და
ის კაცი მოიყვანე აქაო. წავიდა ბებურ, კაცი მოაგროვა და
მოიყვანნა, მოვიდეს ფალავანთანა და ფერხთა ეხვეოდეს, ჰკად-
რეს: მაღალო ხელმწიფეო, ვინაითგან ფალავნობითა თქვენითა
იგი საშინელი და უსამართლო მხეცი მოკვდა, რომე მოუგო-
ნებელი იყო კაცისაგან ამირანის კიდე. იმისი რქა კარგი არის,
ტყავი იგრის მსგავსი აქვს, საკმარისი არის თუ ბძანოთ, ბრმა-
მან იწვეთოს, თვალი აეხილება, ქონიც წამალი არის. უბძანა:
თქვენ წადით, ყოველნი ჩემი ფოლადი ჯირითის პირი არის,
ის არ გასტეხოთ, აქ მომიტანეთ, სხვა რაც გინდა ისი ქენი-
თო. წავიდეს ეს ხუთასი კაცი, ორი დღე დაყვეს, აღარ გამო-
ჩნდნენ. უბრძანა შიკრიკს: წარვედ, შეიტყვე ისი ჩვენი ლაშ-
ქარი რა იქნენო? წავიდა აგი. შიკრიკი და ქარისაგან უმაღ-

მოვიდა, ეგრე მოახსენა: ხელმწიფეო! ჩვენნი ლაშქარნი, თუ ბძანო, ვითამც ცოცხალს ეგრეთ იბრძვიანო! თავმან თქვენმან ბეწვი ვერ წაუღრეკიათ, ვერც დაუძრავთ, ვერც გადმოუბრუნებიათ და ვერც ტყავი გაუჭრიათ. წაბძანდა ფალავანი, ცოტასა ხანსა მათსა ყოფასა უყურა, მერე ლახტი აიღო, ერთი დაჰკრა, რქა მოსტება, თავის ძვალი ჩამტვრია, ფოლადის პირი ამოიღო, ხანჯლით გვერდი შეუხია, სამგან მუცელი. ხუთასი კაცი ზედ მიხვია, თითონ სადგომსა წამობძანდა. საღამომდის დაჰყვეს, ქონი ამოიღეს, ტყავი გახადეს, ნალველი წამოიღეს. მას ღამეს მასვე ქალაქისა სიახლესა ვიყავით, კარვები დასცეს, მოიღეს ღვინო და სანუკვარი, და მგოსნები იტყოდენ ჯიმშერის ქებასა და მის მხეცისაგან დახსნასა. გაგზავნეს მათ კაცთა დედაწულთათანა მახარობილნი, ჰქონდათ სიხარული და შვება. რა დილა გათენდა, მოვიდეს მის ქვეყნის დიდებულნი და ყოველი ქალაქის კრებული და მოახსენეს:

ცხონდი მეფეო უკუნისამდე, მოუალი იყო, რაც თქვენ საქმე ჰქენით, ამას ვჰკადრებთ მეფობასა თქვენსა, მკლავითა შენითა ვართ ნასყიდნი, რასაც გვიბძანებთ, იგიცა ვქნათო. წაყვანასა ჩვენსა ბძანებთ, თუ აქედამ გვიმსახურებთ, მონებისა თქვენისა მოსურნე, და ბძანებისა მორჩილნი გახლავართო. უბძანა ჯიმშერი: ჩემგან არც ერთი არა ქნილა რა, ვინაითგან თქვენ შეგიწყალათ ღმერთმან და იგი თქვენი მახარო მოკვდა. ეს ალაგი მას ქვეყანასა სჯობს, აქავე დადექით და აქედამ მემსახურენითო. რა ეს ესმათ, დაცვივდენ და თაყვანი სცეს. ამა ამბის მახარობელიც გაგზავნეს, ეს ამბავი მის მხეცის სიკვდილისაგან უხურო იამათ, მოიყვანნეს დედაწულნი მათნი და დაეშენნ მუნვე. მუნებური ყველა გააგო და წამოიყვანა ორასი გამორჩეული კაცი, მისწერა დედასა და მერაბს და ქოულს წიგნი თვისისა მშვიდობისა, ქვეყანის დაჭირვა და აღრე მისლვის ამბავი, მათაც იამათ და წიგნი მოეწერათ. ერთი წიგნი მხისჭაბუკისა მოსლოდათ და აქ გამოეგზავნათ, რომელ დიდათ გაუკვირდა ჯიმშერისა, რომელსა შინა წერილ იყო ესრეთ:

„ახალსა ფალავანსა, უსწოროსა ქაბუკსა, შორით გეზიარებით და დიდის სიყვარულით მოგიკითხავთ, ძმა თქვენი ფალავანი მზე-ქაბუკი, სიკეთე თქვენი მესმის და დიდათ მიხარის, რადგან ბიძა თქვენი ხოსრო და თქვენ ვერა გარიგებულხართ, ბიძა თქვენი გარდაიცვალა და დღეს სრულიად ხაზარეთი და სხვა მრავალი ქვეყანა მე მიჭირავს, რადგან შენ-ს მამულის კიდევანი ხარ, მოძძანდი, შენს მამულს ეპატრონე. ჩვენ ორნივე სიყვარულით ვიყვნეთ, ისრე სჯობსო“. გაუკვირდა ესე წიგნი მზე-ქაბუკისაგან და კიდეც იამა. გულითა რომ დაეპატიჟნა, ქვეყანასაც ეპატრონე და შენი საყვარელი დაცა ნახეო. ის მზე-ქაბუკის კაცი დედოფალს გაებრუნებინა და თავისის შვილის ჯიმშერის სხვაგან წასვლა მიეწერა, და ესე შეეთვალა: „თუ მშვიდობით მოვა, თქვენი ხილვა მასცა უნებსო“. წავედით და ერთსა მალალსა წვევრსა წავედექით. ერთი დიდი მდინარე ვიხილეთ და მუნ ორნი ლაშქარნი იდგეს ერთი გაღმით და ერთი გამოღმით. რა მივეახლენით გამოღმართსა ლაშქარსა და ვნახეთ, ესენი სულ დაძრკვილნი მოქარავენნი იყვნენ, მოგვეგებნენ და ჯიმშერის ცხენის ფეხსა ეხვეოდენ, და ჰკოცნიდენ და ტირილისაგან ენასა ძლივ გამოაგებდეს. ეგრე ჰკადრეს:

სახელოვანო და უსწოროვ ხელმწიფევე, საფალავნოდ ნაქმარო, გვიხსენ იმა მესისხლეთა არაბთაგანო, აწე მოგახსენოთ ჩვენი საქმე, რაც მათგან წაგვეკიდაო. ჩვენ მოქარავენნი ჩრდილოსა მპყრობელის მალლისა ხელმწიფისა ვართ და შვიდი წელიწადია ინდოეთს სავაჭროთა ვართ, დიდის ლართა განმდიდრებულნი მოვდიოდით, რა ეცნათ ამა არაბთა, მოსულიყვნეს და მალვით თავსა დაგვეხსნეს, და რაცა ჩვენი ძალა შეგვეწიაოთხი დღე და დამე ვიბრძოლეთ, ჩვენც მრავალი კაცი დავუხოცეთ. ბოლოს ჟამს გაგვტყუეს და გვიონვარეს და ვინცა გადავრჩით დაძრკვილნი და ფეხ-შიშველნი ვართ. ერთის დღის სავალს გავლა არ ძალგვიძს, ოთხი ჩვენოდენი დახოცეს, ესოდენი განძი წაიღეს, რომ ექვსი დღე არის ჩვენს ალაფს იყოფდნენ და ორი წილი გასაყოფი აქვსთ, და ვართ აქა სიკვდი-

ლისა მონატრენი. ამა სიტყვასა ზედან ჯიმშერ ცხენილამ გარდახდა და ერთსა თავისა კაცსა თურქსა უბძანა: შენ წადი და ვინცა მათი უფროსი იყო, მასთან მიდი და უთხარ ჩემ მაგიერ, ვითა ჩემი საქმე კი არ იყო, მაგრამ ამა ქარავანსა თქვენგან დაკრვცილსა შევხვდი, მე შემომჩვილეს და ამისთვის მე თქვენ მოგახსენე, მე დიდის ხელმწიფის შვილის-შვილი ვარ, პატივი დამდევით და ამა ქარავანსა თავისი წანართმევი ისევ მიეცით და მეცა პატივ-ცემული წამგზავნეთ. რა ესე ფალაფისა კაცი წავიდა, ნახა კარავი კარავსა ზედა დაბმული, თორმეტი ათასი დარჩეულნი ჯაჭვითა შეკაზმულნი არაბნი ახლდენ, ოთხმოცი ოქროს ჯოხიანი კაცი თავს ადგენენ. სამნი მათნი პატრონი დიდსა კარავსა შინა ოქროს სელებზედა ისხდენ, ერთი შუა კაცად იყო, ერთი წვეროსანი და ერთი უწვერო. მათი უმშვენიერესი არა ინახოდა რა, ჯაჭვები ტანზედ ეცვათ. და მუზარადები მუხლზედ ეწყობ. ცხენსა და კაცსა ყველასა ჯაჭვები ემოსათ. ათი ბუმბერაზი აქეთ და ათი იქით უსხდათ: მიიყვანეს ეს ჯიმშერის კაცი და მათთვის თაყვანი აცემინეს. რა მან კაცმან თავისის პატრონის ამბავი უამბო და დასასრულ დიდათ გაიცინნეს და ეგრე თქვეს.

ჩვენ არცა დილარი, არცა ხაზარეთი, არცა ჯიმშერ ამბადაც არ გვასმია, და ჩვენი ამბავი და სახელი ყოველსა ქვეყანასა განფენილანო და შიშითა ჩვენითა ყოველი ქვეყანა ძრწის, მაგისთანა კარგი კაცი თუ იყო ჩვენს კარზედ უნდა მოსულიყო, და ჩვენცა თავისს საფერს პატივს უზამდით, მისართმევს მივართმევდით, თუნდა თითონ დაეჭირა და თუნდა იმათთვის მიეცა. ვინაითგან თავისის მამისა და პაპის სახელი უთქვამს და თავისი თავიცა აუმაღლებია და სულ მიცემა უთქვამს, და მკვახე საუბარი, ვეჭობ ჩვენსა ხილვასა ზედა შეინანოს, და ეგეცა ქარავნის მსგავსად შეიქნასო. მოვიდა იგი კაცი და იგი შემოთულილობა მოართვა. ჯიმშერ შეკაზმული იყო, შუბი აიღო, მუზარადი დაირქვა და ცხენსა შეჯდა. ერთსა სხვასა კაცსა უბძანა: წადი და მათ კაცთა უფროსი ნახე, უთხარ ჩემ მაგიერ;

რა ესე მკვახე საუბარი გითქომსთ, დაეკაზმენით და ყოველი კაცი ცხენსა შესხედით და ნახეთ თქვენზედ რა მოიწიოსო. მან კაცმან ეგრე მოახსენა: ჩვენ იმათი ომი არ ძალ გვაქვს, ისინი თორმეტი ათასი კაცი არიან, სულ ჯაჭვებით შემოსილნი, ამას ბძანებ ყოველს კაცს პირით ცეცხლი სდიო და იგი სამნი პატრონი მათნი ეგეთნი არიან, რომ უკეთესნი არ მინახვანანო. უბძანა ჯიმშერ: შუნი გეშინიან და შეშინებულსაცა ჰგევხარო. რა ესე კაცი მივიდა და ჯიმშერის შეთვლილობა მათ მიუტანა, მათ არად გაიკვირვეს და ეგრე რქვეს: რეგვენი ვინმე ყოფილაო. ვითა გავიდა ჯიმშერ და ჩვენცა უკანა შორს მივდევდით, შეუტევა გულ-მწყრალმა და მრავალი კაცი დახოცა, და იაფორაქა. ლაშქარი ერთმანერთში აირივნენ. მას დღეს ბებურმაც მრავალი მოკლა. რა შეიტყვეს მათ სამთა უფროსთა, კაცი გამოეგზავნათ და შემოეთვალათ: მაგა კაცთა დახოცა რა ჭაბუკობა გგონია, თუ კარგი ხარ ჩვენზედ მოდიო. ჯიმშერ ცხენი მიქუსლა და მათსა კარავსა მივიდა. უფროსმა ძმამან ცხენი ითხოვა, საომრად გამოვიდა. უნცროსმა და საშულმა მოახსენეს: აცადე და ჩვენცა შევეხდეთ, თორემ მარტო შენ მაგისი ომი არ შეგიძლიანო. მან მიუგო: იგიცა ერთი კაცი არის, რაცა განგებასა გაუგო, იგი იქნასო. შეჯდა და მიუხდა. ჰკრა კინენი, ჯიმშერ აიღო, დაჰკრა ქვეყანასა და მოკლა. მეორე მოუხდა, ჰკრა ხმალი და ორად განკვეთა. მას მესამესა ძმასა ხელი მიჰყო, ზე აიღო და სანამდისინ ხელთ დაიჭირა, მერე ჩვენ მოგვბარა, მკლავნი შეუკართო. ამაზედან შესხდენ ლაშქარნიცა და შეუტევა ჯიმშერმა და შეება, ჩვენცა შევებენით. ვხოცეთ რაცა ძალ გვედვა, მაგრამ მასთან კაცი როგორ გამოჩნდებოდა, ცხენსა და კაცსა ერთმანერთს ესროდის და ჰხოცდის, რა ესეთი ომი მინახავს. გაიქცა სრულად ლაშქარნი და ჯიმშერ მათსა კარავსა გარდახდა.

მოვიდეს იგი მოქარავნენიცა, რაცა მათ იჩემეს, ყველა უბოძა, და არაბთაც მრავალი უბოძა, მოიყვანა იგი უწვერო ძმა მათი, დარჩომილი კარავი და ლაშქარი სულ მათ უბოძა,

და ეგრე უბძანა: ზენარმან ლეთისამან მე შენის ძმების დახო-
ცვა არ მინდოდა. განა თვით მოიკლეს თავი, რომელ ჩემი
სიტყვა არ ისმინეს. დავარდა, მუხლსა აკოცა, და ესრეთ გაი-
სტუმრა მომადრიელებული. ვითა წამოვედით, დღესა ერთსა,
ჰკითხა მას ქარავენის უფროსსა ზავარდს, ვითა მეფე თვექნი ვინ
არს ანუ სადაური ხართო? მოახსენეს: მეფე ჩვენი თეთრ ჩრდი-
ლოეთ ეწოდების, დიდი ხელმწიფე არის, ზღვათა და ხმელთა
მპყრობელ-მქონებელი, მშვენიერი კეკელა, მზისაგან უბრწყინ-
ვალესი, ცისა მნათობნი მისგან ბრწყინვალეებასა ითხოვენ, მის-
ნი ნათხზნი თმანი ხატაეთისა მეშკისა გულსა სისხლითა უვსე-
ბენ, შვენიერებითა მაჰმადიანთა სამოთხესა სძალეებს, საპატიუ-
რობას ასწავლის. რა ესეთი ქალისა ქება გაიგონა ჯიმშერ, მი-
სისა სიყვარულისა მიჯნურობას გულშიგან იდასტურებდა, ვითა
კაკაბი მახესა გაება, ეგრე თქვა: თუმცა მთელი ქვეყანა გადა-
მეკიდოს, მისი უნახაობა ჩემგან მოუალი არის, მათ კაცთა ესი
ამბავი დიდათ დაუმაღლა და მრავალი უბოძა, მათგანი ოცდა-
ათი კაცი დაარჩივა და თან წაიტანა და სხვათა წყნარათ სი-
არული უბძანა.

წავედით ჩრდილოეთის მხრისაკენ, თუ სადმე მეკობა-
რი იყო, ჯიმშერის შიშით სულ გარდიხვეწნეს, მრავალს
ადგილსა წავადევით კარავსა მათსა, რა მივედით ყოველი სახ,
მარი მუნ იყვეს: ანუ დაკოდლილი, ანუ სნეული იყვეს. ზოგთა
თქვან არაბნი ვიყავითო და ზოგთა თქვან თურქნო; მოგვესმა
დილარის ძე მოვაო, და ყოველნი მეკობარნი გარდიხვეწნენ.
ჩვენ წასლვა არ ძალ გვედვა და მისთვის დაერჩით. ვვლეთ
ორი თვე, მივედით მინდორსა თვალ გაუწდომელსა და წყალო
სა დიდსა, რომე ნაპირი არ უჩნდა, ასეთი ღვრიე და მყარლი
წყალი იყო, რომ ერთს მილიონს მისი სუნი სცემოდა, კაცს
დაჰბნედდა. ჰკითხა მათ ჩრდილოთ კაცთ: ესე რა მდინარე არს?
მოახსენეს: ეს ჩრდილოთ ხელმწიფისა არის, უკეთესი ყოველ-
თა მდინარეთა, რომელსა ედილი ეწოდების. ჩვენ შეიდი წელი
არის წავსულვართ, მრავალ ჯერ კვლავ ვყოფილვართ, და ეს

მდინარე ამისთანა არ გვინახავს, არ უწყით, თუ ეს რისგან არის, და ვიდექით კვირა ერთი და ღონესა რასმე ვეძებდით.

ვიხილეთ შუა გულსა მდინარისასა ოთხი კაცი ნავ-ტიოკისაგან მოტაცებული, ჩაღმა ჩაჰქონდა, შექნეს ჩვენდამი ძახილი: გვიშველეთო! ჯიმშერ თურათათ ბრძანდებოდა, ჩქარა გაიხადა და შეცურდა, მიეწია, ხელი მოჰკიდა და იწყო ცურვა, დილიდამ მოკიდებული შუალამემდინ ცურვით გამოიტანა, პური ვსჯამეთ და ღვინო ვსვით, და ჰკითხა ვინა ხარო, და ანუ წყალი რატომ არის მღვრიეო? მათ მოახსენეს: ამ წყლის სათავეზედ დევი გამოჩნდა, წელიწადში ერთხელ ამღვრევს ამ წყალს, აღარც ნავი საქმობს, და აღარც ნავ-ტიკი, ზევით შეჰყვებიან, და იგი დევი წაახდენს. ჩვენ მრავალნი ამხანაგნი ერთად შევიყარენით, ვდევთ ბადე და მრავალი დიდ-კბილიანი თევზი დავიჭირეთ, ჩვენთა ამხანაგთა წყალის ამღვრევა შეატყვევს, ჩვენ სიხარბემ არ დაგვაკვირვა, ისინი წავიდნენ, მორჩნენ და ჩვენ დავრჩით, ანახლათ გვეცა ზვირთი, თოკი გაგვიწყვიტა. აღარც სარეველი გვქონდა, ოთხი დღე და ღამე ქარის მოტაცებულნი მოვდივართ, წყალში ცურვა კარგად ვიცით, მაგრამ დევრს სიმყრალე ფიცხლავ მოაშთობს კაცსა. თქვენ ერთი ღვთისაგან დასაფარველ დებული ბძანდებით, თორემ აქ ცურვა არ გაეწყობის. უბძანა ფალავანმა: წამიძღვით და მიმიყვანეთ მას დევსაზედა, წავგიძღვნენ იგი კაცნი, უბძანა რაზომ შორს არის იგი დევისა საყოფი? ამ წყლის სათავე. ერთსა კლდეცა შუა გაჰყოფს, და ისე გამოივლის, ქვაბი აქვს დიდი და მასშიგან არის. ღამე ჩავიარეთ, მრავალი ჩოლი და ტყიანია (?) ჰკითხა ახლა ხომ მივსწურვილვართო? მათ მოახსენეს: ორი ეგზომი გზა კიდევ ძესა, უბძანა ზენარმან ღვთისამან თუცა მკლავით ჩემით არ იყვნეთ ხსნილი თავებს დაგქრიდინ. ჰკადრეს მათ კაცთა: დიდათ გვეშინიან მის ბილწის წითლის დევისაგან, ამალამ და ხვალ უთუოდ მივალთო.

რა დილა გათენდა დიდი ჩალა გამოჩნდა, უბრძანა ესე ჩალა რა არის? მოახსენეს: ესე დევრს სანადირო ჩალა არისო, ის

წითელი რომ არის, მისი ქვაბი არისო, ინადირებს და შევა, დევნი ახლიან მრავალნი. რა ჯიმშერ ეს გაიგონა, გაჯავრდა, ჩვენ იქვე დაგვყარა, თითონ ცხენს შებძანდა და წავიდა, და დევისა ჩალასა ცეცხლი მოუდვა, რა ნახა დევმან ლახტი აილო, ორთა სხვათა დევთა ხლება უბძანა, დევმა რა სანაპიროს გაძალიანებული ცეცხლი იხილა, და გულსა ცეცხლი ეკიდებოდა, თვალი მასზედ ჰქონდა, ჯიმშერ სხვაგნით გამოუჩნდა, რა დევმა შეხედა თავს ბრუ დაესხა ამისთვის, რომ მისი მსგავსი კაცი არ ოდეს გაეცადა, ეგეთი გამწარებული მიუხდა, რომ ცეცხლივით რა მიუხდა, დევმან ლახტი შეუმაღლა, ჯიმშერ ჯირითი ჰკრა და გული გაუხვრიტა, ზურგის ძვალი მოსტეხა, და შიგ გაავლო, ჰკრა დევმა ლახტი, ცხენი საგავეასას მოუხვედრა, ცხენი და კაცი მიწასა გაესწორა, ჯიმშერ შეკაზმული შინათკენ წავიდა, თვალთა სისხლი მოსდიოდა და მუხლები ეკეცებოდა, ფალავანმა თვალთა ხელი უკუ იღო. შეხედა დევი წყნარად მიებატუნებოდა, მიეწია, ხმალი ჰკრა და მუნვე ჩაიკეცა, იგი ორნი დევნი უწინვე ჯიმშერის ნახვაზედ გაიქცნენ, მივიდნენ სხვათა მათ დევთა, უთხრეს რაცა დევნი იყვნენ მაშინვე გარდიხვეწნეს, ხელმწიფის შვილი წყნარად დევის სადგომისაკენ წავიდა, იქით მისთა ლაშქართა დაინახეს, მიგებნეს, ცხენისა ფერხთა ეხვეოდეს, ქება შეასხეს, და გამარჯვებასა ულოცვიდეს, შევედით მას ქვაბსა, ორმოცდა ათი სახლი იყო, სულ ოქროსა და ძვირფასის ჯავართ სავსე, მრავალი უცხო ბარადი, ჯაჭვი და ჯავშანი იყო, და ვიყავით ერთი კვირა და განვისვენეთ, იგი განძი მათ პირველთა თურქთა უბოძა, რომელიც უცხო ღარიბი თვალ მარგალიტი იყო, იგი თავისის საცოლესათვის დაარჩია, მათ მეთევზეთა მრავალი უბოძა.

უბძანა ხმელით სჯობს წასვლა თუ ზღვითაო? მათ მოახსენეს ხმელეთთაო. უსმინეთ და წავედით, საცა მივედით მოეწონებოდათ, დიდსა პატივსა უყოფდეს, მოვინმე ვიდეს დიდებულნი და ჯიმშერმა ჩრდილისა მეფისა ამბავი ჰკითხა. მათ მოახსენეს: უსწორავ ხელმწიფევ! მეფე ჩვენი მაღალი და ძლიერი ხელმწიფეა,

მაგრა ძე არა უვის, ერთი ასული ჰყავს, დილისა: ვარდისა მსგავსად აღყვავებული, მზის მსგავსად შვენიერი, მისი ბრწყინვალეობა თხუთმეტრ დღისა მთვარეს ემსგავსება, თვალნი მელნისა მორცხსა, წარბნი მშვილდის მსგავსად გაზიდული, რა კაცი ნახავს ასეთი გულმაგარი კაცი არ იქნებაო, რომ არ დაბნდეს მასვე წამსა, ქალსა მამის ტახტი თავისთვის უნდა, მეფის ძმისწულისათვის, იგი ყმაწვილი ცხრის წლისა არის და მისთვის უნდა, მუდამ ბრძოლა არის, და ომი. მოვლენ შვილნი მეფეთანი მის ქალის სათხოვნელად, მას ქალს სახელად ყამარლუხ ჰქვიან, ციხე აქვს მას ქალსა, და გოლიათინიც მრავალნი ჰყვანან მოსულნი ქალისა მთხოვნელნი, და მისნი ბუმბერაზნი შეიბმინან, ზოგსა მოჰკლვენ, ზოგს გაჰტრკვიან, და ზოგს გააგდებენ. რა მან კაცმა ეს უამბო დიდად დაუმაღლა, და კარგი შესამოსელი უბოძა. ჰკადრა მან: უსწორავ კაბუკო, შენი მსგავსი არცავინ მოსულა, და არცავინ მოვალსო, მას დიდებულსა კაცსა დესამონ ერქვა. უბძანა: წამიძელვ და წამიყვანე შენს ხელმწიფესთანაო. წავიძლვა იგი კაცი, და სადაც მივდიოდით მოგვეგებოდენ. წავიდა დესამოსონ და მოეხსენებინა ჩვენი ამბავი, გამოეგზავნა ჩვენდა მოსაგებებლად ძმისწული თვისი, რომელ მის უკეთესი არა ინახებოდა რა, გარდახდა იგი ყმა ცხენისაგან, და აქეთ ჯიმშერ გარდახდა, მიეხვივნენ ერთმანეთსა და დაჰკოცნეს ვით საყვარელი ძმები, და მან ხელს აკოცა, მერმე დიდებულნი მოვიდნენ და თაყვანი სცეს და წავიძლვნენ წინა, და მიგვიყვანეს პალატასა მეფისასა, დაგვაყენეს, მოიღეს სანუკვარი სასმელ საქმელი, და მოვიდეს მგოსანნი იგი, დღე და ღამე სულ ღვინით გაათავეს, მეორესა დღესა მივიდა ჯიმშერ და ნახა დიდი იგი მეფე ჩრდილოთა ხაყან, ამირან მოეგება წინა, მოხვივა ხელი და აიყვანა, მას დღესა აქ აღარ გამოუშვა. ნადიმი დაიდევს და დიდად მოეწონათ. ყოველთა ჯიმშერ მოართვეს მრავალი შესამოსელი, მეორესა დღესა გაუგზავნა კაცი ასულსა თვისსა: შვილო! ვეძებდი შენთვის ქმარსა ყოველთა გმირთა და ფალავანთა უკეთესსა და აჰა ვპო-

ვე. არა არს ქაბუკი ამისებრი არცა გვართხ და არცა გოლიბ-
თობითა, და ესე უსწორო ხელმწიფის შვილი შვირთეო.

რა ქალმან ესე შეთვლილობა მოისმინა, დაუძძიმდა ძნელად,
ატირდა და ეგრე მოახსენა მამასა და დედასა თვისსა: რა დავბადე-
ბულ ვარ ასეთი მწყალობელი ბძანებულხართ, რომ ჩემს ნებაზედ
გიმყოფებივარ, თუ ასეთი ვინმე იქნების; რომ ტახტსა თქვენ-
სა ეპატრონების, არც ომი მინდა, და არც გამოცდა და თუ
სხვაგან გამათხოვებთ ასეთი ქაბუკი რომ იყოს, სპილოს მუს-
ტით მოერეოდეს, თვალათ მზესა სჯობდეს, გულათ მზესა, ტა-
ნათ კვიპაროხსა. მე იმას თხნ არ გავყვებიო უომრად, და თუ
ჩემთა ფალავანთა აჯობებს და ციხესა აიღებს, მაშინ საცა უნ-
და წამიყვანოს, და ქმარიც არის ჩემი, თუ უნდა წამიყვანს და
თუ უნდა დამატყვევოს. რა მეფემან მოისმინა ჯიმშერს შემოუ-
თვალა: ღმერთმან იცის მე შენი გამოცდა არ მინდა, და თუ ჩემს
ასულს შვირთავს და მემეშვილები ჩემსა ძმისწულსა კეთილსა
უყოფ მე შენი ომი აღარ მინდა, ქალი მომიცემია თუ არა მეცი-
ხოვანთა ქაბუკთა ომი აჩვენედ, ციხე აიღე, იმათაც აჯობე, და
ქალი საცა გინდა წამიყვანეო. რა ეს შემოაუთვალა დესამსონმან,
მოვიდა და მოახსენა ჯიმშერს. ამან შეუთვალა: დიდო ხელმწი-
ფეო, პირველ მადრიელ ვარ იმისთვის, რომ ესდენ წყალობა
გექნათ, და თქვენი ტახტი გებოძათ, ღმერთმან ათას წელს ამ-
ყოფოს ნებასა თქვენსაზედა მეფობა თქვენი, ქალმა თავისი ქვე-
ყანა არ გასწიროს, და მე ჩემი ქვეყანა გავსწირო, უომრათ
შერთული თავის ტახტზედ მჯდომი ქალი ქმრის დიდი მაყვე-
დრებელი იქნება და არც უომრათ ჩემი ცოლის შერთვა იქ-
ნების, თუ ათასიცა ქაბუკი გყავსთ თუ არ შევებმი, თუმცა
თქვენ შერთვიდეთ მე არ შევირთავ. ეს შეთვლილობა რა მე-
ფეს ესმა დიდათ მოეწონა, და მეორესა დღესა დაასკვენეს ომი,
მოკაზმეს მოედანი, მოვიდეს მჭერეტელნი, დედოფალი და მე-
ფე მაღალთა ბანთა ზედა აბძანდეს, დაისხეს დიდებულნი, მო-
ვიდეს მოქალაქენი, წამოდგა მებუკე მედაბდაფე, ხმა იყო აქეთ,
შეეკაზმა ჯიმშედ, დევთა მეფეს ჯაჭვთ და ზუჩი წელთა.

შეიმოსა; ოცდა ხუთი ფრთიანი ლახტი წელთა ჩაიპყრა; ცხენი და კაცი ესრეთ შეიჭურა, შავსა რკინისა მთასა გვანდა, თქვეს ყოველთა არა არს ჰაბუკუი ამისებრი პირსა ყოველთა ქვეყანისასაო. იქით გამოვიდა ქალისა ერთი ბუმბერაზი, სახელად ქავთარ ერქვა. ბძანება იმას ჰქონდის, რა მეომარი მოვიდის, უწინ ის გავიდის, ესრეთ წამკიდა ქავთარ, ვითარ ჩაღმართსა შიგან ღვარი, შუბი გამიწოდა, ცხენისა ყურთა ჯიმშერს მიმართა სწრაფათა, ჯიმშერმა გაიკვირვა და არცა თავს შეიღვა, ვითა მოახლოვდა შუბი მოუტანა, ჯიმშერმა მათრახი დაუკრა, და შუბი ორათ გაუკვეთა. მიჰყო ხელი უნაგირსაგან, აიყვანა, დიდხან ხელში ეჭირა, ეხვეწებოდა ქავთარ, ნუ მამკლავო, და წყნარად მიწაზედ დასვა.

ჯიმშერ მემათრახეთ უხმო და ოქროთ შეკაზმული ცხენი მოაყვანინა, მაზედ შესვა და ეგრე უთხრა: თუ გაიმარჯვა, ჩემთან წამოდი და თუ გინა ციხეში წადიო. ქავთარ ხელსა აკოცა და ციხეში წავიდა, მოეწონა ყველას ჯიმშერის ომი და სადგომს მობძანდა, რა დილა გათენდა, წამოდგნენ ხელმწიფე და დიდებულნი, მასვე წესით მებუკე მედბდაფენი, და ხმა იყო მათ შიგან, სხვა გამოვიდა ბუმბერაზი ერთი, რომელსა სახელი ერქვა ათამან, აქათ გავიდა ჯიმშერ შექურვილი, იგი წინა ფალავანი არათა გვანდა უკანის ფალავანსა, შემოუვლეს ნავარდი ერთმანეთს, უკრა ხმალი ჯიმშერ ცხენსა და თავი მოუკვეთა, ვითა ჩამოვარდა ათამანი, ხელი მიჰყო, და ყმასავით ორიც ხელი დაუჭირა, და უბძანა: რათ ირჯებო! ცხენი უბოძა და იგიცა გაისტუმრა. მესაჲე დღეს წამოდგეს მჭვრეტელნი მითვქე წესითა, აქათ გავიდა ჯიმშერ შექურვილი, და იქიდან გამოვიდნენ ათაქიში, ჯიმშერმა ჯირითი შესტყორცა, და ათაქიშის ცხენი მწვადივით ზედ წამოაგო, აქედამ შარამან გამოუხდა და ხმალი შეუმაღლა, ისიც ხელშეპყრობილი მიწასა დასცა, და უბძანა: თქვენი დახოცა მუსტითაც და მათრახით ადვილი არიხო, მაგრამ არ დაგხოც. შესხა ცხენებზედ და ციხეში გაისტუმრა, და ბარამ იქ დადგა. კაცს შენისთანა ბატონი მინდაო,

ბრძანა ჩრდილითა მეფემ, ამისი სახელი ჯიმშერ არ უნდა იყოს, ამას იქით არ მოკლა ჭაბუკი უნდა იყოს, და მუნით უწოდდენ, არ მოკლა ჭაბუკს. ვითა მეოთხესა დღესა გარიგდენ მკვრეტელნი, და წამოდგეს ზედა მებუკე მედაბდაეფნი, გამოვიდა იგი არ მოკლას ჭაბუკი, და ოთხნი ბუმბერაზნი გამოვიდნენ და მალულათ შეებნენ, სულ ერთმანეთზედ მიაკრა, და ისინიც ცხენით ციხეში გაგზავნა, შემოვიდა გამარჯვებული. მერე გამოსცა შესამოსელი და საბოძვარი კეკელა, მას ღამეს მის ქალს მას მხევალთა უფროსი გამოეგზავნა, არ მოკლა ჭაბუკისათვის. აწ ვიცი არ არის ჭაბუკი შენებრი პირსა ყოვლისა ქვეყანისისა, და მეც ეგეთი ქმარი მინდა, ვითარ შენა ხარ, და გასრულებულ არს ჭაბუკობა შენი ყოველივე, ერთი ესე ქენ, აქა ზღვასა კუნძულსა ვეშაპი არის დიდი, და ჩვენ კერძო მომავალთა ქარავანთა ავნებს, ნავი მოვიდა და ბელადი ჩაჯეგ შიგა, და იგი მოკალ, და მაშინ განაღამცა ბძინებანი შენნი აღასრულენ, მიუგო ჯიმშერ ქალთა უფროსსა. ჩემ მაგიერ ეგრე უთხარ მზესა მას უბინდოსა. სიცოცხლის მომცემელსა, რადგან თქვენ სამსახური მიბძანოთ, განაღამცა არა ვყო მას მხევალთა უფროსსა, ესდენი თვალი და მარგალიტი მიართვა, წაღება ემძიმებოდა, დავარდა, თაყვანისცა და წავიდა. რაცა ქალს ებძანა თვისთა ლაშქართა, და ჭაბუკთა უამბო. ბარამ თავსა ხელი შემოიკრა და ეგრე მოახსენა.

თქვენ არ უწყით, ქალს თავისის მამის ტახტის ნდომა აქვს, რომელ მუხთლობასა არას ინაღვლის, თავად ნუ წახვალ, და თუ წახვიდე, მე წამიტანე, თუ მართალი იყოს მის ვეშაპის ამბავი მე შევიტყობდი, და ან მეც მოვისმენდიო, კვლავ არავის ასმია, და მუხთლობის საქმე არისო. ჯიმშერმა უბძანა: მაგას ნუ იტყვი ჩემსა მზესაო, წაუსვლელობა არ ეგების, ერთხელ შეუთვალე და როგორ მოვატყუვო, და თუ შენ წაგიყვანო, ამ მიზეზსა იტყვის ჩემი ფალავანი. წაიყვანა და იმას მოაკვლევინაო. აწ ნურას იტყვიო, რაი მას ქალაქს დიდი მდინარე ჩამოსდიოდა, რომ ნავით ძლივ გავიდოდა კაცი და ექვსს

მილიონს დიდს ზღვას შეერთოდა, რა გათენდა, ნავი ჩამოუტარეს, ორი გადაბმული იარაღი ჩაიწყო, ჩაჯდა, და წავიდა. ათი მენავე იჯდა, იმ დღეს სულ იარგეს, რა იგი წაბძანდა, ბარამაც ორი ცხენი წაიყვანა, და ზღვის პირს სიარული დაიწყო, მერე მათ მენავეთ ნავი დააყენეს, ჰკითხა: რად დასდექითა? პატრონო ამალამ აქ ვიქნებით, და დილაზედ იმ ვეშაბთან მიგიყვანთო. ამ ზღვაში კუნძული არის და იქ არისო. არ მოკლას მართალი ეგონა, პური ბძანა და გულმართლად დაიძინა, იმ ღამეს იარაღი სულ დაჰპარეს, ნავში ჩაიწყვეს, მეორე ნავი გარდახსნეს, მას ნავს ხე ჰქონდა გამოწყობილი, გამოაბეს და თვით წავიდნენ, არ მოკლას ნავი წყლით ავესო, რა ესე სცნა, ხელმწიფის შვილმა გაჰკრთა! და თავისი ტანისამოსი თავს გარდიხვია, და ზღვასა შეეცურდა, სიდაც მოსულიყვნენ დაისწავლა, მუნით წამოვიდა. აქადამ ბარამ წყლის პირიდან დურბინით (?) უმზერა. ნახა ერთი კარგი რამ, ზღვაში მკურავი იყო, ტანთა გაიხადა, ორივე ცხენი გაატიტვლა, და წყალში შეეცურდა, რა ორი ფარსანგი განვლო, ნახა პატრონი თვისი არ მოკლა იყო, მკლავ მოლაღვოდა, და თუ სთქვა: გველი მთვარისა შთანთქმასა ლამოდა! შეუძახა: ხელმწიფის შვილო, ამ ცხენს გარდააწვევ, რა ხმა იცნა გათამამდა, მკლავნი ძლიერად მოუსვნა, და ცხენს შეახლტა, გამოუძღვა ბარამ და სალამოს ნაპირს გამოვიდნენ, ტანთ შეიმოსა და ქალაქად წამოვიდნენ.

მერმე ჰკადრა: რადგან იმ ქალის მუხთლობისაგან ღმერთმან დაგიხსნა, შენ ქალი აღარ დაგეღვევის, და იმას ნულარ შეირთავო. მაგა გვარსა ნუ მეტყვი ჩემსა მზესა, და სხვა რაც გინდა იურვეო, წასულიყვნენ იგი მენავენი, და იარაღი ქალისათვის მიერთმევნათ, და ჯიმშერის სიკვდილი და მოშობა ეთქვათ, შექნილიყო ციხეში ბუკისა და დაბდაფის ცემა, მეფესა და მოქალაქეთ შეეტყო, ყველანი ქალისა მუხთლობასა იტყოდის, ეგეთი უსწორო ქაბუკი ვითა მოაშთოვნა ან დიდ გვარობით არ შეეწყალა, და ან ქაბუკობითა, რომ იმისთანა

არ იყო, ყოველს ქვეყანას თვალადობით ცისკრისა უმჯობე იყო; მრავალს აყვინებდნენ ქალსა და უძრახავდნენ, მეორესა დღესა არცა გაეშვათ კაცი, და არც არა ეოქვათ, მესამესა დღესა აიღეს მებუკეთა და მედაბდაფეთა, სული შეიქნა, ცემა და ტკრციალი მოქალაქენი იტყოდეს, თურმე მათი წესებული, ისრეთ ყოფილაო. ცხედარს საკრავით გაიმჟღავნებნო, რა მეფემან და დედოფალმან დაიდასტურეს დიდათ ეწყინათ, ამასობაში გამოვიდა არ მოკლა შეკახმური, ვინცა დაინახა ღვთისა მადლი მისცა, ქალმა რა დაინახა ეგრე თქვა: მადლი ღვთისა, რომ ის უსწორა ჭაბუკი ჩემის ხელისაგან ცოცხალი დარჩა, მერმე იხმო მეციხოვანნი და უთხრა: თქვენცა იცით იმ ჭაბუკუნედ რაც დანაშაული მაქვს, თქვენც იმას ეცადენით, რომ ის ციხე არ აიღოს, თორემ ჩემგან იმისი ხილვა არ ეგების მათ ჰკადრეს: აჰა ძაღლისა ხელმწიფისა ასულაო, ჩვენ შენი საკარგო ოქრო იმისთვის გვიჭამია, ამ დღეს მოველოდით, ანუ ჩვენი ყათლანი, და ანუ იმისი სიკვდილი იქმნების, იგი პირველნი პურობილნი ქსბუკნი ვერას იტყოდეს, და მას დღესა აუარა ციხესა და არავინ გამოვიდა, ერთი ბურჯი შეზვერა და შემოვიდა მას ღამეს, მათ პურობილთ ჭაბუკთ კაცი გამოეგზავნათ და შემოეთვალათ, ჩვენ სიკეთე შენი გვახსოვს, არა კაცია — ერთხელ კაცა კცმა შეიპყრას, ის კულაცა მისდა საომრად წავიდეს. აუგია ჩვენ ერთსა ბურჯსა წაუღებთ, თქვენცა მობძანდით დილსა, შეეკახმა საქვეითოთა აბჯრითა, და მიუხდა ციხისა ძირსა, ვით ვეფხი, შიგნითაც იყველეს მათ ჭაბუკთა, ჯიმშერის თავი პატრონათ შევიქმნათ. ამან ბურჯს საგდებელი გარდაგლო და ბურჯუნედ გარდააცვა, და კისკასად ზედ შეხლტა, მრავალმა ქვა დასცა, მარა ვერა ავნორა, მისი მუზარადის ანასხლეტი მათვე ჰხოცდა, ვინცა ნახა ყოველი აწერიდა, მივიდა ნარიყალს კარს, ჰკრა ლახტი, რკინის კარი შუა გახეთქა, შიგან შევიდა, ტახტსა დაჯდა იგი მნათობი, და მასთან ორმოცდაათი მხეველნი ახლდა, მივიდა და უბეს ხელი ამოსდვა და პირსა მზიანსა აკოცა, და ეკრე უთხრა.

ზენარმან ღვთისამან, რადგან ეგრე მნათობი გნახე და შეენიერება გაქვს, ასი ამღონი კრძალვაც გამართებდაო, დაეკონა გულსა და საყვარლად შეიტყუბნენ, მერე დედოფალი ამობძანდა, პირსა წინა მოეგება, და მოეხვია ყველას, მეფე მიბძანდა, ქება შეასხა და გამარჯვება მიულოცა. ჩამოიყვანა მასვე დღესა, ქორწილი უყვეს, ერთი ყმა და ერთი ქალი იმათად არა ჯობნილა, ორმოცი დღე ეგრეთი ქორწილი და გაცემა იყო, დააშვრეს სალაროს საქონლის ზიდვითა. მერე გამოეთხოვა და მისცა ქალი და ზითევი უკერული და კერავი, დრაჰკანი, თვალი და მარგალიტი, ხუთასი აქლემი, ათასი ჯორი, ორასი ოქროთ შეკაზმული ცხენი, ოთხასი ოქროს სატყლოსანი, მონანი და მხევალნი წამოატანნა თანა, ლაშქარნი ოცდაათი ათასი კაცი და ძმისწული თვისი, გამოაყოლა სამის დღისა სავალისა, მეფე და დედოფალი მას ღამეს თავის ასულთან ბძანდებოდნენ, დღისა გაყრისათვის შექნა ქალმან ტირილი და ტიროდა, დედაცა ეტყოდა: შეილო, ჩემო, ჩვენ ვართ სატირალნი, მით, რომ უძეოთ დავრჩით, თორემ შენ ასეთმა ქაბუკმან წაგიყვანა, რომ ტირილი არა გამართებსო. გამოესალმა ყოველნი და წამოვედით. მოვედით სადა იგი დევი მოექლა, ვნახეთ განძი ურიცხვი, ავჰკიდეთ და წამოვიღეთ, ვღეთ და მივედით სადა იგი არაბნი დაეხოცა, მუნითცა მივედით, სადა იგი მხეცი მოექლა, მოგვეგებნეს წინა და შეექნათ დიდი სიხარული, არა ეგრედა იყო ასეთი შენობა შექმნილიყო, უკეთესი აღარ ეგებოდა, მოიწონეს დიდათ და დასკვნეს, ათ დღეს ქორწილი იყო და ღობინი მუნითაც გავიდეს და იგი აბრამის ძე მახარობლად გაგზავნიდნენ; და რაოდენ დედოფალს ახარა ჯიმშერისაგან არ მოკლისაგან, ჩრდილოთ მეფის ქალის შოვნა და წარმოყვანა მრავლის ქონებითა, ესე ამბავი ზომისა მეტათ იმათ, შეიყარნის ფალავანნი, ჰკრეს ბუკსა და დაბდაფსა, თვით რაოდენ დედოფალი მერაბ ქალს-და ლაშქარნი და წავიდნენ მისაგებავად, რა მიეახლნეს, ჩამოხდეს და მიესალმნეს, თაყვანისცეს და თავსა ოქრო გადააყარეს, მობძანდა რაოდენ

დედოფალი, შვილს მოეხვია და სიხარული ატირებდა, ეგრე მოახსენა: არ მოკლამ მე ბევრი დანაშაული მაქვს თქვენთან, მაგრამ ჩემს დანაშაულს ეს ჩრდილოთ მეფის ასული გარდაიხდისო, შეიყარნენ დედოფლები და ერთმანერთს აკოცეს, შევიდეს ქალაქადა, სამოცი დღე ქორწილი იყო, რომ კაცის თვალს ეგეთი არა უხილავს, მერე ჩრდილოთა მეფისა ძესა მიართვეს მრავალი ოქრო და ძვირფასი საქონელი, სრულად ყოველთა ლაშქართა იგი თურქთა ქალაქი მას ბარამს მისცეს სამეფოდ. იყვნეს სიხარულსა და შეგებასა და ნადირობასა და განსვენებასა შინა, ამაზედ მოვიდა ხაზართა მეფისა ბუმბერაზისა ძმა აბრამზე და ჭაბუკსა წიგნი და ფეშქაში მიიღო, გამარჯვება მიულოცა, მრავალი უცხო ჯავარი წარმეცა იმ არ მოკლა ჭაბუკსა და ეგრე შეუთვალა.

ყმაწვილი კაცი ვარ და მე გიახლები, თქვენს სანახავად, და ჩემს დის სანახავადო, თქვენ ნუ გაირჯებითო, ამაზედან აემზადა და დაარჩია ოცდაათი-ათასი კაცი და დედოფლები, წავედი და ხაზარეთს თავსდი წინ უძღოდა, ვიარეთ ორი თვე, რა მზე ჭაბუკსა სამეფოს მივედით, ყოველი წინ მოგვეგებოდნენ, თაყვანს სცემდნენ, ქებასა შეასხამდნენ, და სძღობდნენ მრავალსა, უბძანა არ მოკლამ აბრამს ხაზრეთი აქედამ რამთენის დღის სავალი არის? მოახსენა ოცდაათ დღეს მივალთო ვითაკილეთ ოცი დღე, ყოველი კაცი მომეგებნის და ფერხთა შეუვარდებოდეს, და იტყოდეს დიდის ხელმწიფის, დილარის შვილის შვილობასა. ვითა ვლეთ ხუთისა დღისა სავალი იგი მზე ჭაბუკსა წინა მოგება თავადნი ხაზართა მეფისა ასული და დედა მზის ჭაბუკისა, ვითა აუჩნდათ ერთმანერთი შეიქმნა ერთმანეთის მიგებება, ამისი იმას მიეგებოდეს და იმისნი ამას, თაყვანი სციან და ქება შეასხიან, რა ერთმანერთი აუჩნდათ, პირველად ჯიმშერ გარდახდა ცხენიდან, და მერმე მზე ჭაბუკი გარდახდა, მოეხვიენენ ერთმანერთსა, და ჰკოცნეს ერთმანეთსა ტკბილათ, შესხდენ და წავიდნენ, მერე დედოფალნი შეიყარნეს, მათცა განანათლეს ქვეყანა და ტკბი-

ლათ უალერსეს ერთმანერთსა და წავიდნენ, მერე მივიდა არ მოკლა ჭაბუკი, ხოსრო ხაზართა ასულსა თანა, მოეხვია და აკოცა, უსასყიდლო გარდააფარა, და მიულოცა. გარდახდეს მას ღამეს და არავის შინა დაიდევს, და იღვეს ნადიმი და განისვენეს სამსა ღღესა და ღამესა, მასუკან აიყარნენ და წავიდნენ, რა მივეწურონით ხაზართისა ქალაქსა, დიდათ მოგვეწონა; მისი ქება არ გათავდება; მივედით სახლსა სახელმწიფოსა და განსაკვირვებელსა, მას ღამეს განისვენეს ლხინით, სმით და შექცევით, მეორესა ღღესა უკეთესსა სახლსა გვაწვივეს, და უკეთესი ნადიმი დაგვიდევს, სამი ათასი კაცი იჯდა მას სახლშია, ლხინი და განცხრომა უბოძა მზეშაბუკმან ყოველთა მრავალი, და დედოფალნიცა აძლევდნენ ერთმანერთსა ძღვნობასა, მირთმევასა; და ნადიმობასა შინა იყვნეს.

მზეჭაბუკმან ეგრე თქვა: ომი ღმერთო, მწადიან ახლისა ფალანისა, მაგრა ნუ თუ ბძანოს წასაგებელი გასდიდებიაო, არ მოკლემაც უთხრა თვისთა ყმათა ომი მწადიან მზისჭაბუკისა, მაგრამ ვინ შეგვასმინოს, თუ უთხრა აბრამს ჩემსა მზესა უთხარ: ერთსა ნადიმსა ზედა რომ ვისხდეთ, ადგა აბრამ ორნი ჭიქანი აავსო, ერთი მზეჭაბუკს მიართვა და ერთი არ მოკლას ჭაბუკსა, და მოახსენა: ლომო ლომთაო, ესე ღვინო შესვით და ბოლო იგივე არის, და ომი გინდათო. ორთავე ეგრე თქვეს, დაკლებულსა არას იტყვის ხამს თურმეო, შესვეს ღვინო და დაასკვნეს ხვალისად ომი. რა შეიტყვეს დედოფალთ დიად იწყინეს, და აბრამს გაუწყრნენ, და ტირილი დაიწყეს. მაგრამ უომრობა არ იქნებოდა, მეორესა ღღესა მოკაზმეს მოედანი, უცხოთა ფარჩითა, აბძანდენ დედოფალნი, ტიროდენ მწარედ, და ეხვეწებოდენ ღმერთს მათის მშვიდობით დარჩენისათვის, მოღვა ლაშქირი, გამოვიდეს მოქალაქენი, წამოდგეს ზედა მებუკე მედაბდაბენი, ორგნითვე ხმა იყო მათ ლაშქართა შინა, უძძიმდა ყოველთა, ნუ თუ მოკვდეს რომელიმეო და ან აჯობონ ერთმანერთისა გულნაკლულად შეიქნებიან. ველარავინ და-

უშალათ და გავიდნენ მოედანსა, მძიმეშ შეჭურვილნი იყვნეს, შემოუვლეს ერთმანერთს ნავარდი, გაიყვანეს ორმოც ორმოცი ტაიჭი, მას დღეს მშვიდობით იბრძოლეს, მოუკლა ორმოცივე მზეჭაბუკმან, არ მოკლამ ოცდაათი, დარჩა ჯობნა მზეჭაბუკსა. მას ლამეს გააყარნეს და მეორესა დღესა გამოვიდეს, მჭვრეტელნი მითვე წესითა გაიტანეს, სამოც სამოცი ტაიჭი მას დღესა მოუკლა, არ მოკლამ სამოცივე, და ორმოცდა ათი მზეჭაბუკმან. დარჩა ჯობნა არ მოკლას. მას ლამეს თავთავისთვის განისვენეს.

შეიქნა ცილობა, ზოგნი მას ამჯობინებდენ და ზოგნი მას რას ვაგრძელებდენ სანამ ოთხასი ტაიჭი დაილეოდა ხან მან აჯობის და ხან მან. ნადიმსა ზედა ისხდენ და სასიტყველი შეექნათ, გაფიცხდეს ორნივე, და დაასკვნეს ომი ფიცხელი და წავიდენ მწყრალნი, ვითა გათენდა გამოვიდეს მჭვრეტელნი, წამოდგნენ მებუკე, მედაბდაფენი, გამოვიდა მზეჭაბუკ, თეთრსა ტაიჭსა იჯდა, და ცვიდნეს პოლოტიკნი რკინანი, სატკივართა ადგილთა ესრეთ შეჭურვილი იყო რკინითა, შავსა მთასა ჰგვანდა, რკინისასა და სამნი ხმალნი დაეკიდნეს: აქადამ გამოვიდა არ მოკლა ჭაბუკი, რაშსა ცხენსა იჯდა, მისი ჯირითი ცხენსა ზედა ჰქონდა, დევთა მეფისა ლახტი ხელთა ეპყრა, მისივე მუზარადი თავსა ედგა, ვეშაპისა კანისა საგდებელი. სარტყელსა ეკიდა, შექნეს ორთავე დიდებულთა ხმა მაღალი ტირილი, და შეიქნა ლაშქართაგან ტირილი, და შეწუხება. არ მოკლასაც სამი ხმალი ეკიდა, მათგან უშვენიერესი აღარა ინახვოდარა, შემოუვლეს ნავარდი ერთმანერთს, და შეუზახნეს საშინელითა ხმითა, შეუტივეს და პირველადვე შუბები შეალეწეს. მერე ხლმები გამოიწოდეს და გარდაალეწეს. მერემ ხელ და ხელ ირკინნეს, მერე ცხენსა შესხდენ, მზეჭაბუკმა ისარი უკრა ცხენსა, საშუბლემ გაუხეთქა, და კულში გაავლო, ვინემდინ ცხენი ჩაიქცეოდა ფალავანი შორს გარდახლტა, სხვა ცხენი მოართვეს, მასცა უკრა ისარი, ფერდის ჯაჭვი გაუხეთქა და შიგ გაავლო ვითა სამოსელსა. იგიცა დაეცა და ფალავანი შორს გა-

დახლტა, შეჯდა სხვასა ცხენსა, მასცა ისარი უკრა. სამკერდული გაუხეთქა და ფრთამდინ დასო, ვითა წაიქცეოდა ფალავანი შორს გადახლტა და ჯირითი შესტყორცა, ცხენის ბეჭები დაუმსხვრივა, სამჯერ ფარაზედ გარდაბრუნდა და წაიქცა, ორნივე ქვეითად დარჩნენ, სალამომდინ ირკინენ და ვერა ქნესრა.

მერე ცხენებზედ გასხდეს, ორნივე გაიყვანა მზეჭაბუკმან ცხენი და ეგრე შეჰყივლა: ახალო ჯომბარდო, და ახალო ფალავანო და უსწოროვ, გამიფთხილდი, თვარა რასაც ეს ჩემი ლახტი შესთანისა მთასა დავეკრა ვეჭობ იგიცა დავამტვრიოვო! და შეუტვივა გულმყარად, არ მოკლა თავსა ფარი დაიფარა და ჰკრა ფარსა და თავმან თქვენმან მეხისა ჭეხასა ხმასა გვანდა, გაგვიკვირდა ყოველსა სულსა, ფარი გაუხეთქა და იგრ მიჰმივ გაუტეხელი მოსრო ჯანის მუზარადი, ასე დაღეწა ვითა ხრილი, და თავსა ბრუ დაესხა და კინალამ ცხენისაგან ჩამოვარდებხმა აღარ ამოიღო, გაიყვანა ცხენი, საგდებელი აიკეცა და ეგრე შემოჰკივლა: მრავალჯერ გამარჯვებულო სახელოვანო ფალავანო, კარგად გამიფთხილდი, თორემ ეს ჩემი საგდებელი თუცა დიდსა ყაფისა მთასა მოვდვა მასცა ძირიანად მოუგლეჯელს არ გაუშვებსო! მაგრამ შენ არა გკადრებ და შენს ცხენსკი არ დავარიდებო. შესტყორცა საგდებელი და მზის ჭაბუკსა თეორსა ტაიქსა თავსა გარდააცვა, და გამოზუნდა, კბილ ღრქენით არა შეიტყო მზეჭაბუკმან, რომ წაგვიღებსო. გარდახდა და ცხენსა ძუა შესტაცა, და ფეხი მიწას მაგრა დააბჯინა, რომელი ბიჯი ველარ წაადგმევინა, მან ასეთი გასწია, რომ ცხენს ძუა სახსარში გამოსძვრა, კუდი მზეჭაბუკს შერჩა და ცხენი თავის მემათარახებთან მიათრია. მერე ჩამოცვივდნენ ოთხნივე დედოფალნი მზეჭაბუკისანი, არ მოკლას მოეხვივნენ და არ მოკლასნი: მზეჭაბუკს. ტირილით და ცრემლის ღვრით უთხრეს ერთმანერთსა: რად დაჰხოცო, ღმერთს ორნივე კარგი დაუბადებიათ? ამ სიტყვაზედ უსმინეს და გაიყარნეს.

სამსა დღესა ცალკე განისვენეს, მერმე უხმო მზეჭაბუკმა ყოველსა დიდებულსა და ნადიმი დაიდევს, მივიდა, არ

მოკლა და ხელს უნდოდა კოცნა, და ყველას უთხრა: მზეკა-
ბუკმა მაჯობაო. მზემან ჭაბუკმან ასე თქვა: მე ამისთვის არ მიჯო-
ბნიაო, არ მოკლამ უთხრა: როგორ არ გიჯობნია? აღარ გახ-
სოვს! სამი ცხენი ასე მომიკალი, იარაღი აღარ მახმარებინეო!
მზეკაბუკმა უთხრა: ჩემი ტაიქი და მე ერთად მოგვიტაცეო.
არ მოკლამ უთხრა: შენ დევთა მეფისეული მუზარდი და ფა-
რი თავს დამალეწეო. მანცა კიდევ უთხრა: შენ ჩემი ცხენი მე
მემართახებთა კუდ მოჭრილი მისათრევეო, ზენაარმან ღეთისამან
მე შენზე მეტი არა მიქნიაო და აჩუა ჯობნასა ვისმე ვაძქეი-
ნებ. აკოცეს ერთმანერთსა, ყოველნი ლაშქარნი და მოქალა-
ქენი სწორედ იტყოდენ.

მოახსენა რა იბ ნობადმან ამირანს და სეფე დავლეს,
ესე რაცა მოგახსენე აბრამის ძმა ბებერ ჯიმშერთან იყო, და ეს
აბრამ ვეზირს რაცა საქმე მოუხდებოდა, ჯიმშერისასა ყველას
აბრამს აცნობებდა, ის მზეკაბუკს მოახსენებდა და ჩვენც შე-
ვიტყევით, გაყვეს ხაზარეთი ორად დილარისა წილი ნახევარი,
არმოკლას ჭაბუკს მისცა, და ნახევარი თვით დაიჭირა, ესე
იყო უკლებელი მზეკაბუკისა და დილარის შვილის შვილისა
ამბაკო, ამ ამბის სმენისათვის ამირან და სეფედავლე შემოსეს
იგი კაცი, და სხვა საბოძვარი მრავალი უბოძეს, მოახსენა მან
კაცმან: ერთი სიტყვა მაქვს კიდევ, ოდეს მოიცალოს მზეკა-
ბუკმა და არ მოკლა. მოვიდა კაცი და მოახსენა: ღმერთო კარგი
ჭაბუკები გნახეო, მაგრამ ერთი გაკლიათო. უბძანეს რაო? მოა-
ხსენა: ოდეს ბუმბერაზი და გოლიათნი გამოჩნდენ და გამო-
ჩენილნი დევნი, მაშინ შეკრბენო ორის კუთხისაგან ყოველ-
ნი ჩინებულნი და სახელოვანი ფალავანნი, და შეიქმნა ერთმა-
ნერთის გამოცდა და ძალი, და რომელსამე ფალავანებს მრავალი
საქმე და ომები გარდაეხანათ, მისი თქმა და რომელსამე ომა-
სა გასწორება, დაყვეს ერთი წელი ლხინში და გამოცდაში,
მრავალნი დევნი და ჭაბუკნი იყენენ და ომის მუხთლობას ამ-
ბობდენ და ძალით მას შორეულს ამჯობინებდენ. დღესა ერ-
თსა ნადიმზედ სიტყვა ჩამოვარდა, და ფალავანების უსწორობა

ამაზედან დინბაჯინ დევი იყო, რომ ათას შვიდასი ლიტრა ლანტი ერქო, ვითა ერთი სტალი ვერე მიაჩნდათ. მან თქვა: ერთი გამოცდა მომიგონიო, ვისაც ძალ ედვას სცნობს, მაშინ მოატანინეს რკინა, თუჯი და სპილენძი და ექვსი ათასი ლიტრა ასაწვევი რკინა, და თუჯი ჩამოასხეს და გახვრიტეს წისქვილის მსგავსად და ოთხი ათასი ლიტრა რკინის კეტები გააკეთეს, რომ ვინც კარგი ფალავანი არის, ეს კეტები უნდა ჩაუყაროს, და ეს რკინა ააყუდოსთ, და ასწიოს, ყოველის ქვეყნის შუა არის, რომ ყოველის ფალავნის წასავალი მას მოხვდების.

რა შეიქმნა, ბევრი ეცადა, მაგრამ ვერავის აუწვია, და ვინც ასწევს წერილი და ბექელი მისი უნდა იჯდეს, განა დინბაჯინ დევის მეტსა მასცა მიწას აუცილებლადო, აბრი არაბი დაინდო, ჭაბუკი ბერს ეცადნენ, მაგრას აყენებას გარდა ვერა ქნესრა; ჯიმშერ არ მოკლას მამა წავიდა, და ამანაც ის იყო შემდგომა და ამისსა მზეჭაბუკი და არ მოკლა წავიდნენ, ოდეს გაიარეს, მრავალი ომი გადახდათ, მაგრამ მათთვის ლხინი იყო, მივიდნენ და რკინას ასწივეს, და ვითა ამბრის და ინდოს აელოთ, ვერეთვე მათ ვერა რა დაამეტეს, ოდეს მივიდნენ ბძანა მზემან ჭაბუკმან: ჯიმშერ, ესე მიკვირს ამირანისა და სეფედავლესაგან, რომ იმათი მე დიდი ქება მესპია, და რომელიც უქნიათ დიდათ ხოცდაო, ყოველთ ჭაბუკთა და არცა ყოველის ჭაბუკისაგან იფიქრება მათოდნობა, გარნა დარეჯანის ძისა. ყოველთა ფალავანთა უფროსი კიდით კადემდე განთქმული და სახელოვანი, მდაბალი ყოველთა, შემწყალობელი, სიყრმით სიჭაბუკემდე გული მაგმრი, გაუტეხელი, თილისმა მოუკიდებელი, დევთა ამომწყვეტი, ბუმბერაზთა შემამინებელი, ხელმწიფეთა მეპატივე და ყოველის მტრისაგან მოურეველი, წალმართს ეტლზედ დაბადებული და ასოც წელს მომავალ სიყრმით ვიდრე აქამომდე ძალ უკლებელი, ამირან დარეჯანის ძე და სეფედავლე მისებრივი ფალავანი რად არ წავიდნენ გამოსაცდელად, რა ესე სიტყვა დაასრულა, მათ ორთავ იწებეს წასვლა.

აკაზმენ და წავიდნენ დიდის მოწყობილობით, მივიდნენ, ნახეს ამირან ას ოცის წლისა იყო, სეფედავლე საზოცისა, მაშინ ერთმანეთის კიცხვეა და თავსა ცილი დაიწყეს, მაშინ ამირანმა უთხრა: ოდეს შევიბენით მეოთხმოცე და ათის წლისა ზიყავ და შენ ორმოც-და-ერთისა. დაიდვეს ნადიმი, დიდი ღხინი და ნადიმი გარდიხადეს, აღგნენ და რაც ყმა ჰყვანდათ კეტს ააწევინეს, ძლივ კეტი დაძრეს, მაშინ ამირან დაჰპატიჟა სეფედავლეს, რომელმაც უფრო ასწიოს მან დაჰპატიჟოს და წელიწადი ერთი დახვდესო. მაშინ იყარეს წილი და ასწივა და მიწასა ააცილა რომ წყრთა ერთი, მაგრამ ყოვლის ძარღვისაგან დაიხსნა, მაშინ ხვდა წილად ამირანს, ახსენა ღვთისა სახელი და შემოუარა გარსა და ასწივა, ორივე ფეხი მიწას დაესო კოჭამდინ, და რკინა და კეტი გულს დაისწორა. და სამს ნაბიჯზე გარდაადგო. მიხვდა სახელი, ქება და ფალაფნობა. ყოველთა უმჯობესობა მათ ორთა გმირთა ფალაფანთა და დაწერეს სახელი თავისი ყოველთა მჯობმა. მერმე დაჰპატიჟა სეფედავლემ ამირანს და წავედით დარისპან შაჰარს, და ვიყავით წელიწადი ერთი განსვენებასა, ნადირხობასა და შვებასა შინა. წელიწადს უკან წამოვედით მხიარულნი და მრავლითა საქონლითა აღვსილნი მივედით ბაღდადს.

აქა დასრულდა კარი დილირის შვილის შვილისა, და მზისა ჰაბუკისა, ნუმცა დაესრულეების სუფევა მეფობისა თქვენისა ჟამთა მრავალთა ამინ.

ზ. ჭიჭინაძე

კუკიაში, მეორე თუმანოვის ქუჩა, სახლი 30 №-ის

აქ იყიდება ყველა მის გამოცემანი. ვინცათ ცალკე
ერთათ იყიდის, იმას მანათზე 30 კაპ. დააკლდება.

ქალაქ გარეშე მცხოვრებთ ასე შეუძლიანთ მომართონ:
Въ Тифлисъ **З. Чичинадзе.**

ბათუმი — იყიდება ლავრენტი ბერძენი შვილთან

ბორჯომს — ვლადიმერ ყიფიანთან.

ბანჯას — სოლომონ დოლიძესთან.

მზადდება დასაბეჭდათ:

„რუსუდანიანი“ XIII საუკ. რომანი.

„კიბე წათ შუგანი“ XI საუკ. იონე პეტრიწის, იგივე
ფილოსოფი — ჭიმჭიმელი.

„თამარ მეფის ქება“ აბდულ მესია შავეთელისა.

„თამარ მეფის ქება“ გრიგოლ ჩხარუხაძისა.

შანი 25 კაპ.
